

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Huriye YILDIRIM

**GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE DEĞİŞEN TÜRK DIŞ POLİTİKASI KAPSAMINDA
TÜRKİYE – GÜRCİSTAN İLİŞKİLERİ**

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2012

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Huriye YILDIRIM

**GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE DEĞİŞEN TÜRK DIŞ POLİTİKASI KAPSAMINDA
TÜRKİYE – GÜRCİSTAN İLİŞKİLERİ**

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Sanem ÖZER

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2012

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Huriye YILDIRIM'ın bu çalışması jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan

: Doç. Dr. Can AENG KÖKTAL

~ 10. KUTUNAL

Üye (Danışmanı)

: Yrd. Doç. Dr. Serem ÖZER

~ Serem ÖZER

Üye

: Yrd. Doç. Dr. Ramazan İZOL

~ Ramazan İZOL

Tez Başlığı: Geçmişten Günümeze Değişen Türk Dış Politikası
Kapsamında Türkiye - Gürcistan İlişkileri

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 20/06/2012

Mezuniyet Tarihi : 27/06/2012

Prof.Dr. Mehmet ŞEN
Müdür

.....

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER LİSTESİ	iii
KISALTMALAR LİSTESİ	iv
ÖZET	v
SUMMARY	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK DIŞ POLİTİKASI GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE ANALİZİ

1.1 Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası	6
1.2 Soğuk Savaş Dönemi Türk Dış Politikası	15
1.3 Soğuk Savaş Sonrası Türk Dış Politikası	23
1.4 2002 Yılı Sonrasında AKP Hükümeti Döneminde Türk Dış Politikası	34

İKİNCİ BÖLÜM

BAĞIMSIZLIKTAN GÜNÜMÜZE GÜRCİSTAN CUMHURİYETİ

2.1 Gürcistan Cumhuriyeti'nin Bağımsızlığı	44
2.2 Gürcistan İç Politikası ve Dış Politikaya Yansıması	47
2.2.1 Gamsakhurdia Dönemi (1991-1992)	47
2.2.2 Şevardnadze Dönemi (1992-2003)	50
2.2.3 Saakaşvili Dönemi (2004-...)	51
2.3 Ağustos 2008 Rus-Gürcü Savaşı ve Dış Politikaya Yansıması	52

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE-GÜRCİSTAN İLİŞKİLERİNE ETKİ EDEN GÜRCÜ DIŞ İLİŞKİLERİ

3.1 Gürcistan-ABD İlişkileri	58
3.2 Gürcistan- Rusya İlişkileri.....	61
3.3 Gürcistan-AB İlişkileri	67

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE-GÜRCİSTAN İLİŞKİLERİ

4.1 Türkiye-Gürcistan Arasındaki Siyasi-Askeri İlişkileri.....	72
4.2 Türkiye-Gürcistan Arasındaki Ekonomik İlişkiler	87
4.3 Türkiye-Gürcistan Arasındaki Sosyal-Kültürel İlişkiler	96

SONUÇ VE ÖNERİLER	105
--------------------------------	------------

KAYNAKÇA.....	112
----------------------	------------

EKLER	123
--------------------	------------

Ek 1: AK Parti Mardin Milletvekili Abdurrahim Akdağ ile “Türk Dış Politikasında Güncel Durum” konusu üzerine yapılan röportaj	123
--	------------

Ek 2: Gürcü Kültür Merkezi Yönetim Kurulu Üyesi Fazlı KAYA ile “Türkiye - Gürcistan İlişkileri” konusunda gerçekleştirilen röportaj metni	127
--	------------

Ek 3: Subject of these questions: The U.S foreign affairs on Central Asia and Caucasus and its effects on Turkey.....	129
--	------------

ÖZGEÇMİŞ	131
-----------------------	------------

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1 Soğuk Savaş Dönemi ile Soğuk Savaş Sonrası Dönemin Karşılaştırılması.....	25
Şekil 2.1 Gürcistan Cumhuriyeti Ticari Partnerleri.....	45
Şekil 3.1 Amerika’nın “FREEDOM Support Act” Kapsamında Yaptığı Yardımlar	59
Şekil 4.1 Gürcistan’ın 2011 Yılı Ticari Ortakları.....	92
Şekil 4.2 Türkiye-Gürcistan Dış Ticaret Hacmi.....	93

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
A.g.e .	Adı geçen eser
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilat
AK Parti	Adalet ve Kalkınma Partisi
Bkz.	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
DP	Demokrat Parti
GUAM	The GUAM Organization for Democracy and Economic Development (Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan, Moldova)
KEİÖ	Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü
KKTC	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
Krş.	Karşılaştırınız
NATO	North Atlantic Treaty Organization
RP	Refah Partisi
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TİKA	Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı
TPAO	Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
TÜRKSOY	Türk Kültür ve Sanatları Ortak Yönetimi

ÖZET

Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan günümüze kadar dış politika alanında tıpkı diğer ülkeler gibi küresel gelişme ve değişimlerden etkilenmiştir. Ekonomi ve siyasi yönden Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde içinde bulunduğu vahim durum, uzun yıllar yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin politika manevralarını kısıtlamıştır. Ankara hükümeti, ülke bütünlüğü ve bağımsızlığına yöneltilen tehditleri bertaraf etmek için büyük devletlerle işbirliği yapıp batılı kurumlara entegre olmayı temel araç olarak benimsemiştir

Türkiye, dış politikada bölgesel güç olmayı hedeflemiştir. Ancak Türk hükümetleri, başta ABD olmak üzere Batılı devletlerin Türk dış politikasını kısıtlayan politikaları sebebiyle hedeflerine tam manasıyla ulaşamamıştır. Bu nedenle Türkiye yıllar boyu Batı eksenli olarak adlandırılan bir dış politikaya sahip olmuştur. Ancak 2002 yılında AK Parti iktidarının kurulmasının ardından Türk dış politikasında birçok köklü değişim yaşanarak, dünyada Türkiye'nin imajının yeniden yapılandırılması sağlanmıştır. Özellikle akademisyen kökenli Ahmet Davutoğlu'nun Dışişleri Bakanlığındaki varlığı bu değişimlere sistematik bir özellik de kazandırmıştır. Davutoğlu dış politikası ile Türkiye'nin sesi daha önceki hükümet dönemlerine kıyasla uluslararası arenada daha fazla duyulur olmuştur. Tabi ki Türkiye'nin bu yeni imajının tek nedeni Davutoğlu politikası değildir, bunun yanında birçok unsur da mevcuttur. Örneğin 11 Eylül sonrası dönemde tüm dünyadaki teröre karşı işbirliği kapsamında Batılı ülkelerin Müslüman Türkiye'ye ihtiyacının artması da AK Parti hükümeti için bir avantaj niteliğindedir. Türkiye'ye kültürel ve coğrafik olarak yakın olan Orta Doğu ve Orta Asya ülkelerindeki sorunların çözümü ve bölgenin Batı ile iletişimi için Türkiye stratejik bir öneme sahiptir.

AK Parti ile yeniden yapılandırılan dış politika kapsamında da yakın coğrafyalarda aktif siyaset hedeflenmiştir. Bu doğrultuda tezin ana konusu olan Güney Kafkasya ve daha özel alanda Gürcistan ile ilişkilerde de yeni gelişmeler yaşanmıştır. Tiflis hükümetiyle 1991 yılından önce Sovyetler Birliği vasıtasıyla yürütülen ilişkiler, Gürcistan'ın bağımsızlığını ilan etmesinin ardından geliştirilmiştir. Ancak Türkiye'nin kısıtlı imkânları nedeniyle uzun zaman ilişkiler istenilen düzeyde seyredelememiştir. AK Parti döneminde artan imkânlar sayesinde Türkiye yeni dış politika algısı kapsamında yakın bölgelerinde proaktif siyasi uygulamalar yapmaya başlamıştır. Güney Kafkasya ve dâhilindeki Gürcistan da bu yakın bölge politikalar

içerisinde Türkiye çıkarları için oldukça mühim bir konumdadır. Gürcistan için bağımsızlığının muhafazası, ülkenin kalkınması ve Batıyla entegrasyonun yolu Türkiye ile kuracağı iyi ilişkilerle mümkün olabilecektir. Türkiye ise dış politikadaki siyasi ve ekonomik çıkarları kapsamında Gürcü hükümetiyle var olan diyalogu geliştirmenin yolunu aramaktadır. Türkiye 2002 sonrasında yapılanmaya başlayan yeni dış politikası kapsamında Gürcistan ile var olan ilişkilerini geliştirdiyse de henüz amaçlanan hedefe ulaşamamıştır. Bu noktada Türk dış politikası karar vericilerin klasik dış politika metotları yerine uluslararası ilişkilerde meydana gelen değişimleri de göz önüne alarak yeni yöntem arayışlarına girmelidir.

SUMMARY

The Republic of Turkey, like other countries has been affected by global progress and changes from the beginning of its institution until these days. The fateful condition which the Ottoman Empire was in during its last periods both from economical and political aspect had limited the political man oeuvres of the Republic of Turkey for a long time. The government of Ankara had cooperated with great countries while adoptinhte notion of being integrated to western institutions as the main instrument to eliminate threat against its unity and territorial integrity of the state.

The aim of Turkey's foreign policy has been to become the regional power. However Turkish governments have not been able to reach their goals completely as a result of Western countries' –starting with USA- politics that restrict Turkey's foreign policies. Hence Turkey has had a foreign policy which was once labeled as “western oriented”. Yet in 2002, right after the establishment of the AK Party government, many essential alterations in Turkish foreign policies have been experienced thus it has become possible to reconstruct the image of Turkey in worldly basis. Especially acemidemist origined Ahmet Davutoğlu's affluence in the ministry of foreign affaires has brought an systematic characteristics into these alterations.

With Davutoğlu's foreign politics, Turkey's voice has become better articulated regarding to periods of former governments. Needless to say the only reason of Turkey's this new image is not only a result of Davutoğlu's politics but also of various other elements. In the post 9/11 period, within the scope of collaboration against terrorism among the world, the increasing need of western countries for the Muslim Turkey can be counted as an advantage for the AK Party government. Turkey has an strategic importance for solutions of problems of Middle East and Central Asia countries that are close to Turkey both culturally and geographically as well as the interaction of the region with the western world.

Active politics has been aimed for the foreign policies reconstructed by AK Party. Therefore new progresses are now being run with Southern Caucasus and more specifically with Georgia, the main subject of this thesis. The relations between Turkey and the government of Tbilisi that had been once performed through the Soviet Union until 1991 had been developed following Georgia's declaration of interdependence. However as a result of

Turkey's limited feasibility, those relations could not become as tight as intended. With the amelioration of conditions during the AK Party's government, Turkey then has become able to perform proactive political practices within its new perception of foreign policies while Southern Caucasus and Georgia within, are holding an extremely important position for Turkey's interests in close regional politics.

Also for Georgia, the maintenance of its independence, the development of the country and its integration with the West seems only possible by decent relations with Turkey. Turkey on the other hand, in the terms of political and economical interests, searching ways for developing its dialogue with the Georgian government. Even though Turkey has been able to increase the existing relations with Georgia, it can be said that they are still far from the targeted level. At this very point, the decision makers of Turkish foreign policies should search new methods having regard to the afore said alterations than sustaining the conventional concepts of foreign policies.

GİRİŞ

2023 yılında kuruluşunun yüzüncü yıldönümünü kutlayacak olan Türkiye Cumhuriyeti, kendisine iç ve dış politikada birçok hedef belirlemiştir. Genel olarak bu hedefler; Türkiye'nin içerideki siyasi ve sosyo-ekonomik problemlerine çözüm bularak halkının refah içerisinde yaşaması, dış politikada ise yeni oluşumlar vasıtasıyla milli gücünü arttırarak bölgesel ve küresel alanda söz sahibi olan bir ülke konumuna gelmesidir.

Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan sonra uzun yıllar iç ve dış siyasi krizlere çözüm arayışlarında bulunmuştur. Ülkenin yetersiz imkânlarından dolayı, çoğu zaman iç ve dış politika kararlarında küresel güçlerin etkisinde kalmıştır. Özellikle Soğuk Savaşın sonlandığı 1990'lı yılların başından itibaren Türkiye oldukça zor dönemler geçirmiştir. Sovyetlerin çökmesinden sonra Rus tehdidini bertaraf eden Türkiye'nin bu dönemde hala milli çıkar ve güvenliğine tehdit olarak gördüğü unsurlar mevcuttur. Örneğin Şükrü Elekdağ'ın ifadesine göre Sovyet endişesinden kurtulmasına rağmen Türkiye, ulusal güvenlik açısından Yunanistan ve Suriye ile aynı anda savaşa katılabilecek bir güç potansiyeline sahip olmalıdır. Ayrıca uzun yıllar binlerce kişinin ölümüne ve yüklüce bir ekonomik kayba yol açan PKK terör örgütü faaliyetlerine karşı da çözümler üretmelidir.¹ 1990'lı yılların başarısız koalisyon devletleri ve mevcut olan sosyo-ekonomik problemler Türkiye'nin bu güvenlik tedbirlerini tek başına almasını engelleyecek niteliktedir. Bu nedenle Türkiye, Soğuk Savaş sonrası dönemde de başta Amerika Birleşik Devletleri (ABD) olmak üzere Batılı devletlerle sıkı ittifak bağlarına sahip olmak zorunda kalmıştır. Böylece Ankara'daki dış politika karar vericileri odak noktalarını Batılı devletler olarak belirlemiştir.

Kasım 2002'de Türkiye'de yapılan genel seçimler Türkiye'yi yıllarca saran kaderi değiştirmiş, Türk halkı uzun yıllar sonra ilk kez tek partili bir yönetime kavuşmuştur. Seçimlerin sonucunda Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti)'nin iktidara gelmesinin hemen ardından uluslararası basın Türkiye'nin dış politikası hakkında öngörü ve eleştirilere yer vermiştir.² Birçok gazeteci ve siyasi düşünür, Türkiye'de iktidara gelen İslamcılar ülkede laikliğe son vererek, Batı ile ilişkileri geri plana atacağı endişelerini ifade etmiştir.

¹ Bkz. Dorothée Schmid, "La Turquie après la Guerre froide. Cavalier seul", Grande Europe n° 37, La Documentation Française, Octobre 2011.

² Bkz. Corinne Deloy, "Elections législatives en Turquie 3 Novembre 2002", <http://www.robert-schuman.eu/oee.php?num=41> (07.04.2012)

AK Parti hükümeti kendisine yöneltilen eleştirilerden olumsuz etkilenmeyerek, kısa sürede birçok olumlu gelişmeye imza atmıştır. Bazı yabancı siyaset bilimcinin de takdirle karşıladığı 2002-2009 yılları arasındaki yüzde altı ile dokuzluk büyüme, tüm dünyayı sarsan küresel mali krizden³ en az etkilenen ve çabuk toparlanan devletlerden biri olarak G-20 ülkeleri⁴ arasında adını zikrettirebilme Türkiye'nin konumunun yeniden gözden geçirilmesini sağlamıştır. Türkiye artık Şükrü Elekdağ'ın ifadelerindeki gibi milli çıkar ve güvenliğini sağlamak için Batılı devletlere göbeğinden bağlı kalmak zorunda olmayacaktır. Ankara yönetimi ekonomik ilişkilerini çeşitlendirip, bölgesel ve uluslararası alanda rekabet gücünü arttırmak için girişimlerde bulunmuştur. Esasında AK Parti iktidarının ilk dönemlerinde Avrupa Birliği (AB) üyeliği konusunda çalışmalar kapsamında bazı reformlar gerçekleştirilmiştir. AB kriterleri⁵ kapsamında yapılan bu reform çalışmaları Türkiye'nin hala Batı ekseninde olduğu düşünceleri uyandırmıştır. Ancak Türkiye kısa bir süre sonra başta yakın coğrafyasından olmak üzere birçok doğu ülkesiyle ilişkilerini geliştirmeye yönelmiştir.

Türkiye'nin AK Parti sonrası yeni imajı Batılı ülkeler tarafından eksek değişikliği kaygılarıyla eleştirilmiştir. Türkiye'nin Birleşmiş Milletler (BM)'de İran ambargosuna karşı çıkması⁶, Çin ile ortak hava tatbikatı düzenlemesi ve son olarak İsrail'e karşı tepkisi ve sonunda Müslüman devletlerdeki kamuoyunun Erdoğan sempatisi⁷ başta ABD olmak üzere Batılı devleti kaygılandırmıştır. Ancak Türk dış politikası temsilcileri gibi bazı siyaset bilimciler ise Türkiye'nin eksenin batıdan doğuya kaymadığını ifade etmiştir. Esasında var olan Türk Dış politikasının odak noktalarının genişlemesidir. Amerika'da Ortadoğu Barışı ve Ekonomik İşbirliği Merkezi Robert Wexler konuyla ilgili görüşlerini ş sözlerle ifade etmiştir:

“Türkiye doğuya doğru gitmiyor. Türkiye'nin yaptığı şey yeni keşfettiği nüfuzunu tasarruf etmektir. Ticari ilişkilerini genişletiyor. Burada Washington da bu yeni gelişmelerden korkmak yerine bunu alkışlamalıdır. Tanrı biliyor, Amerikalı

³ 2008 yılının başında ortaya çıkan küresel mali krizin temel nedeni Amerika'daki taşınmaz mal piyasasının birden değer kaybetmesidir. Dünya piyasalarının bu durumdan kısa süre içerisinde etkilenmiştir. 2008 yılında küresel büyüme oranı %3,4'tür. Kaynak: “Situations et perspectives de l'économie mondiale, 2008”, Nations Unies, New York, 2008, s.3.

⁴ G-20 ülkeleri, 1998 yılındaki Birmingham Zirvesiyle kurulan G-8 ülkelerinin oluşturduğu grubun aman içinde yeni üyelerle geliştirilmiştir halidir. G-20 grubu dünyanın en gelişmiş 20 ülkesinin ekonomik karar vericilerinden oluşmaktadır. Kaynak: “Le G-20 Sous Différents Angle”, ATTAC, Paris, Mart 2009, s.2.

⁵ Haziran 1993'te Kopenhag'da yapılan zirvede AB'nin sınırlarının doğuya doğru genişlemesi öngörülmüştür. Ancak AB'nin bu genişlemesi bazı ekonomik ve siyasi kriterlere bağlanmıştır. Üye devletlerin AB'ye dahil olmasını sağlayacak bu kriterlere “Kopenhag Kriterleri” denmektedir. Bkz: “L'adhésion à l'Union Européenne”, URL: http://www.glieuros.eu/IMG/pdf/edv_-_fiche_adhesion.pdf (16.03.2012)

⁶ Bkz. “Iran/sanctions: Ankara veut s'exempter”, Le Figaro, 21.03.2012.

⁷ Bkz. “La Turquie: Un modele pour les pays musulmans?”, L'Hebdo, 31 Mart 2011, p.47.

diplomatlar liyakatli oldukları kadar farklı erişimleri, farklı bakış açıları dünyanın bazı kesimlerinde başka meşruiyetleri olan dostane ellerden de istifade edebilirler.”⁸

Türkiye tüm dünyada ses getiren bu dış politika değişimleri kapsamında bölgesel politikalara büyük önem vermiştir. Bölgesel politikalarda ise Türkiye’ye coğrafi olarak yakın ve tarihsel ortaklığa sahip alanlara öncelik gösterilmiştir. Bu alanlardan birisi de Kafkasya’dır. Kafkasya Orta Asya ve Hazar enerji kaynaklarına yakın olması nedeniyle uzun zamandır küresel aktörlerin ilgisini çekmektedir. AK Parti hükümeti, selefi durumundaki Osmanlı Devleti idaresinde uzun yıllar bulunmuş Kafkasya ile mevcut bağlarını güçlendirmeyi amaçlamıştır. Yaklaşık 20 yıl önce bağımsızlıklarını ilan eden Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan ile var olan ilişkiler özellikle Ahmet Davutoğlu’nun dışişleri başkanı olmasının ardından gözden geçirilmiştir. Batılı devletlerin de desteğiyle Ermenistan’la ilişkileri iyileştirme çabası verilmiş, bundan kaynaklanan Bakü-Ankara gerilimi yatıştırılmıştır. Tabi ki burada Ermenistan ile ilişkileri düzeltmek için atılan adım boşa çıkmış, Azerbaycan kamuoyundan olumsuz tepkiler alınmıştır.⁹ Ancak bu gelişmeler kimi uzmanlarca, Türkiye’nin senelerdir çözölemeyen sorunları çözüp, bölgede istikrarın kurulmasına yönelik iyi niyetinin bir göstergesi olarak yorumlanabilmektedir. Ayrıca Ağustos 2008’de Rusya ile Gürcistan vahim bir savaşa sahne olan Güney Kafkasya’da Ankara hükümeti de müdahil olmuştur.¹⁰

2002 yılında AK Parti iktidarı döneminde, Türkiye’nin Güney Kafkasya devletlerinden Gürcistan ile ilişkilerinin inceleneceği bu çalışma esas olarak dört ana başlıktan oluşmaktadır.

Çalışmanın ilk bölümde Türk dış politikası, Osmanlı Devleti’nin son bulup cumhuriyetin kurulmasıyla başlayan zamandan günümüze kadarki dönemlerdeki değişimine yer verilmiştir. Bu konu kendi arasında da dört alt başlığa bölünmüştür. Sırasıyla Atatürk’ün Cumhuriyeti kurup ülke yönetiminde bulunduğu, Soğuk Savaş, Soğuk Savaş sonrası ve AK Parti iktidarı dönemleri Türk dış politikasının ana hatları örnek olaylarla analiz edilmiştir.

İkinci bölümde ise Gürcistan Cumhuriyeti’nin kuruluşundan günümüze kadarki siyasi ve sosyo-ekonomik durumuna yer verilmiştir. Türkiye için oldukça önemi olan 276 kilometrelik sınır komşusu Gürcistan 1991’den günümüzde kadar birçok iç karışıklık ve Rus tehdidi ile mücadele etmiştir. İçeride siyasi, ekonomik ve toplumsal krizleri aşma, dışarıda da

⁸ Bkz. Joshua Kucera, “Turkey: Is Ankara Moving Eastward?” <http://www.eurasianet.org/node/62201> (17.03.2012)

⁹ Bkz. Vicken Cheterian, “Les ratés de la reconciation turco-arménienne”, Le Monde, 26 Ocak 2012.

¹⁰ Bkz. Florence Mardirossian, “Georgia-Russie, les enjeux de la crise”, Le Monde, 25 Ağustos 2008.

Rusya'nın ülke bütünlüğünü bozmaya yönelik politikalarını bertaraf etmeye çalışan Tiflis ile Ankara arasında istenen diyalog yıllarca kurulamamıştır. Ancak son yıllarda Batılı ülkeler klubüne dâhil olmak için kararlılığını ortaya koyan Gürcü yönetimi, NATO üyesi komşu Türkiye ile ilişkilerine önem vermesi bağları güçlendirmiştir. Aynı zamanda Türkiye'de Orta Asya ve Kafkasya politikalarının işlerliği açısından hemen kuzeydoğusundaki komşunun gelişmesi ve küresel düzene adapte olabilmesi için destek vermektedir. Bu amaçla ikinci bölümde Gürcistan'ın iç gelişmeleri incelenerek, var olan durumun dış politikaya nasıl etki ettiği sorusuna cevap aranmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Ankara-Tiflis ilişkilerinde etkisi olan Gürcistan'ın küresel güçler olan Rusya, ABD ve AB ile ilişkileri verilmiştir. Öyle ki Güney Kafkasya'yı arka bahçesi olarak gören Rusya, 11 Eylül sonrası dönemde uluslararası terörle mücadele ve demokratik açılım söylemleriyle Gürcistan politikasını değiştiren ABD ve sosyo-ekonomik çıkarları açısından doğu coğrafyasında komşuluk ilişkilerine hız kazandırma arayışındaki AB'nin durumu incelenmeden konuya realist olarak yaklaşılması mümkün olmayacaktır. Son bölümde ise Türkiye'nin siyasi, askeri, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda Gürcistan ile ilişkileri incelenmiştir. Ardından Ankara ile Tiflis hükümetleri arasındaki mevcut diyaloglar göz önüne alınarak, gelecek dönemlerde daha sağlam ilişkilerin kurulması için Türkiye'nin dış politika çalışmalarına dâhil etmesi gereken hususlar öneriler şeklinde sunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK DIŞ POLİTİKASI GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE ANALİZİ

Osmanlı Devleti egemenliği sonlanmış, yerine dünyada örneği az görülen bir halk mücadelesiyle demokratik Türkiye Cumhuriyetinin kurulmuştur. Tüm dünya devletlerinin kıyasıyla bir çıkar mücadelesine girdikleri, hırslar uğruna milyonlarca kişinin ölüp, birçok ülkenin sınırlarının yeniden çizildiği bir dönemde Atatürk önderliğinde Türkiye, dünya sahnesinde bir var oluş mücadelesi vermiştir. Yeni kurulan Türk devletinin esas amacı ülke yönetiminde demokrasiyi tesis edip, bağımsızlığını güvence altına alarak uluslararası arenada söz sahibi olmaktır.¹¹

Türkiye Cumhuriyeti, son dönemlerinde oldukça güçsüzleşen hatta diğer devletler arasında “hasta adam” benzetmesi yapılan Osmanlı Devleti’nin halefi olmanın dezavantajını uzun yıllar yaşamıştır. Bunun yanında sahip olduğu jeostratejik önem nedeniyle de dünyanın birçok yerinden kendisine yöneltilen tehditlere karşı etkili savunma mekanizmaları oluşturarak halkının çıkarı ve geleceğini güvence altına almak durumunda kalmıştır.

Dünya düzeninde dönem dönem belirgin değişimler olmuştur. Küresel güçlerin ve onların kendi aralarındaki rekabet girdabına kapılan diğer devletlerin oluşturduğu sistemlerin farklılaşmasına bağlı olarak Türkiye de dış politikasında değişiklikler yapma mecburiyeti hissetmiştir. Küresel değişimlerin yanında Türk dış politikasını etkileyen diğer bir unsur da, milli kültür ve tarih ile beraber ülke içi siyasi mekanizmalardaki ideolojik faktörlerdir.

Bu bölümde yukarıdaki unsurlar dikkate alınarak, kuruluşunda günümüzde kadar Türk dış politikası dört farklı alt başlıkta incelenecektir. İlk olarak kuruluş yıllarında Atatürk tarafından yön verilen dış politika analiz edilecektir. Ardından tüm dünyada köklü değişimler yaratan Soğuk Savaş döneminde Türkiye’nin dış politikadaki kararları ve içerisinde bulunduğu konjonktüre yer verilecektir. Üçüncü bölümde ise 1990’ların başına artık etkisini kaybeden Soğuk Savaş’ın ardından Türk dış politikası karar vericilerinin izlediği siyaset incelenecektir. Son bölümde ise 2002’de iktidara gelen ve içinde bulunduğumuz 2012 yılında hala görevde bulunan ve Türk siyasetinde değişimler yaratan AK Parti’nin dış politikadaki genel duruşu ve farklılıkları analiz edilmiştir.

¹¹ Bkz. Jean-François Bayart, “Turquie: un nationalisme est-européen et postimpérial”, URL: http://www.fasopo.org/publications/legscolonial_jfb_1205.pdf (08.03.2012)

1.1 Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası

Birinci Dünya Savaşının son bulduğu yıllarda Osmanlı Devletinin siyasi, askeri ve ekonomik durumu ülke topraklarını ve çıkarlarını savunmak için yetersizdir. Birçok devlet adamı çaresizlik içinde kurtuluşu bazı Batılı devletlerin himayesinde ararken; Mustafa Kemal Paşa, dönemin analizini yaparak dünyada benzeri az görülebilecek bir politika gerçekleştirip Türk halkının istikbalini yine Türk halkıyla beraber kurtarmıştır. Bu dönemde Mustafa Kemal Paşa Batılı Devletlerin yeni çıktıkları büyük bir savaş sonrasında Anadolu’da yeniden büyük bir savaşa giremeyeceklerini hesaplayarak yeni bir politika ile Türk ulusunu içerisinde bulunduğu vahim durumdan kurtarmayı amaçlamıştır.

Mustafa Kemal Paşa’nın yaşamı boyunca yürüttüğü dış politikaları Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet dönemleri olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Kurtuluş Savaşı boyunca Ankara ve İstanbul hükümetleri olmasından dolayı iki merkezli yönetim dış politikada birçok soruna neden oluyordu. Bu nedenle Mustafa Kemal Paşa ivediyetle Anadolu’da başlattığı hareketin siyasi ve askeri teşkilatlanmanın temelini sağlamlaştırmak için çalışmalar yürütmüştür.¹² Bu çalışmalar kapsamında en önemli oluşumlar; 22 Haziran 1919 tarihli Amasya Genelgesi, 23 Temmuz 1919 Erzurum Kongresi ve 4 Eylül 1919 Sivas Kongresidir.¹³ Amasya Genelgesi ile Mustafa Kemal Paşa ve diğer Anadolu hareketinin liderleri planladıkları ulusal direnişin temel hedeflerini ve amaçlarını belirleyip Türk halkına duyurmuştur. Ardından toplanan kongrelerde ise Kurtuluş Savaşında ve sonrasında izlenecek politikalar belirlenmiştir.¹⁴

Bu kongrelerde dış politikada izlenecek temel politikalar belirlenirken esasında iç politikada da bazı temel düzenlemelere girilmiştir. İlk başta Türk ulusunu temsil edecek siyasi organın belirlenmesi önem arz etmiştir. Bu kapsamda İstanbul Hükümetinin Türk ulusunu temsil edebilecek kapasiteye sahip olmadığından, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Cemiyetinin yürütme organı Mustafa Kemal önderliğindeki Heyet-i Temsiliye bu görevi üstlenmiştir.¹⁵ Temsil sorunu çözüldükten sonraki en önemli konu ise milli sınırlar ve vatanın

¹² Bkz. Bülent Tanör, Türkiye’de Yerel Kongre İktidarları 1918-1920, İstanbul, Der Yayınları, 1992.

¹³ Bkz. Erik Jan Zürcher, Modernleşen Türkiye’nin Tarihi, İstanbul, İletişim Yayınları, 1995, s. 217-219.

¹⁴ Bkz. Birol Caymaz ve Emmanuel Szurek, “La révolution au pied de la lettre. L’invention de ‘l’alphabet turc’”, URL: <http://www.histoire.ens.fr/IMG/pdf/ejts-1363-6-la-revolution-au-pied-de-la-lettre-l-invention-de-l-alphabet-turc.pdf> (13.04.2012)

¹⁵ İngilizlerin İstanbul’u işgal etme planlarının ortaya çıkmasının ardından ülkenin düşmana karşı direnişini yöneten Ankara hükümeti İstanbul’da bulunan vekilleri Ankara’ya çağırmıştır. Atatürk’ün bu çağırısına karşın İstanbul’da kalmayı tercih eden vekiller de bulunmaktaydı. Bunun yanında 14 vekilin de aralarında

bölünmezliğidir. Bu konuda diğer devletlerin de desteğini almak için çalışmalara girişilmiştir.¹⁶ Dönemin en güçlü devletlerinden biri olan ABD'nin desteği alınmaya çalışılmışsa da Monroe Doktrini sebebiyle hedeflenen ilişkiler gerçekleştirilememiştir.¹⁷

Dış devletlerle ilişkiler kurulmaya çalışılırken Mustafa Kemal Paşa İstanbul hükümeti ile de anlaşmaya girip, paralel bir politika oluşturmak istiyordu. Bu çerçevede Bahriye Nazırı Salih Paşa'nın temsil ettiği İstanbul Hükümeti ile 20-22 Ekim 1919 tarihlerinde Amasya Görüşmelerini gerçekleştirdi. Bu görüşmelerin en hayati sonucu ise İstanbul Hükümetinin Heyet-i Temsiliye'yi resmi olarak tanımasıdır.¹⁸ Resmi tanınmanın ardından Mustafa Kemal Paşa "Misak-i Milli"yi ilan edip, Ankara'da olağanüstü yetkileri olan bir meclis topladı.¹⁹ 23 Nisan 1920'de bu meclis ilk toplantısını yaptıktan birkaç ay sonra İstanbul Hükümeti'nin diğer devletlerle yaptığı tüm anlaşmaları tanımayacağını açıklamıştır. Bu karar doğrultusunda Türk ulusunun geleceğini büyük bir tehlikeye atan, 10 Ağustos 1920 tarihinde İstanbul Hükümeti tarafından imzalanan Sevr Anlaşması geçersiz sayılmıştır.

Bu dönemde hala Ankara Hükümetinin üzerinde durduğu konu büyük devletlerin desteğini alarak hedeflediği politikaları güçlendirmektir. Burada diğer bir hedef ise hala vatanın bütünlüğü için büyük bir tehlike olan İhtilaf Devletlerinin Anadolu üzerindeki amaçlarını bertaraf edecek bir güç ile işbirliğine gidilmesidir. Bu kapsamda Mustafa Kemal Paşa Sovyetler Birliği ile diyalog kurulması için girişimlerde bulunmuştur.²⁰ Bu dönemde Mustafa Kemal Paşa'nın Sovyetler Birliğinin yardımına duyduğu ihtiyaç kadar, Moskova da Ankara ile işbirliği yapmak istiyordu.²¹ Çünkü bu dönemde İngiltere revizyonist politikalarını büyük bir hızla sürdürüp Sovyetleri güneyden tehdit eder duruma gelmişti. Ankara hükümeti ile Kafkaslarda işbirliği yaparak burada İngiliz nüfuzunu kırmak Moskova'nın temel

bulunduğu 150 Türk'ün tutuklanması nedeniyle, ancak doksan iki milletvekili Ankara'ya ulaşabilmiştir. Müdafai Hukuk cemiyetinin temsilcilerinden seçilen 232 milletvekilinden meydana gelen Büyük Millet Meclisi ilk toplantısını 23 Nisan 1920'de yapmıştır. Kaynak: Erik Jan Zürcher, a.g.e., s. 221.

¹⁶ Atatürk'ün bu dış politika unsurunun aracı ise yapılan uluslararası anlaşmalarla yardımlar elde etmek ve bu hedefe ulaşabilmek için her türlü propaganda aracına başvurmak esas kabul edilmiştir. Kaynak: Salahi R. Sonyel, Türk Kurtuluş Savaşı Dış Politika, Cilt:2, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991, s.68.

¹⁷ ABD uzun yıllar Monrore Doktrinini adeta bir anayasaymış gibi siyasi kararlar için bir rehber olarak kullanmıştır. Monroe Doktrinini, ABD Başkanı James Monroe tarafından 2 Aralık 1823'te kongreye sunulmuştur. Doktriniçerisinde karışmazlık (non intervention) ve izolasyon gibi önemli hükümleri barındırmaktadır. Kaynak: Larman C. Wilson, "The Monroe Doctrine, Cold War Anachronism: Cuba and the Dominican Republic", The Journal of Politics, Vol. 28, No. 2 (May, 1966), pp. 322-346.

¹⁸ Bkz. Levent Ürer, Mondros'tan Mudanya Mütarekesi'ne Türk Dış Politikası, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi, 2005, s.65-66.

¹⁹ Bkz. Levent Ürer, a.g.e., s.67.

²⁰ Bkz. Viktor Litovkine, "Le poids de la Turquie dans le complexe militaro- industriel russe", URL: http://www.gab-bn.com/juin_06/Tr9-. (09.03.2012)

²¹ Krş. Atilla Sandıklı, Atatürk'ün Dış Politika Stratejisi ve Avrupa Birliği, Beta Basım, İstanbul, 2008, s.37.

hedeflerinden biri olmuştur.²² Bu kapsamda 16 Mart 1921’de Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında bir Dostluk anlaşması imzalanmıştır.²³

Atatürk 1 Kasım 1924’de TBMM’de yaptığı konuşmada Sovyetler Birliği ile ilişkileri hakkında şu hususlara değiniyordu:

*“Kadim dostumuz Rusya Sovyet Cumhuriyeti ile münasatımız dostluk vadisinde hergün daha ziyade inkisaf ve terakki etmektedir. Hükümeti-i cumhuriyetimiz Rusya Sovyet Cumhuriyeti ile hakiki ve vasi hüsn-ü münasebatı mazide olduğu gibi şiarı siyasi addetmektedir.”*²⁴

Atatürk’ün Sovyetler Birliği ile ilişkilerin geliştirilmesi yönündeki bu konuşmasının ardından 27 Eylül 1927’de Türk Dil Kurultayı toplantısında yaptığı şu konuşma ise, konu hakkındaki tartışmalara ivme kazandırmıştır:

*“ Bugün Avrupa’nın doğusunda olan bütün medeniyeti ve hatta bütün insanlığı tehdit eden yeni bir kuvvet belirmiştir. Bütün maddi ve manevi imkanlarını topyekun bir şekilde cihan ihtilali gayesi uğruna seferber eden bu korkunç kuvvet üstelik Avrupalılar ve Amerikalılarca henüz malum olmayan yepyeni siyasi metodlar tatbik etmekte ve rakiplerinin en küçük hatalarından bile mükemmel faydalanmasını bilmektedir. Avrupa’da çıkabilecek bir savaşın başlıca galibi ne İngiltere, ne Fransa, ne de Almanya’dır. Sadece Bolşevizm’dir.”*²⁵

Bu iki açıklama arasındaki tezat görüş gibi gözükse aslında sadece realiteden ibarettir. Atatürk TBMM’de yaptığı ilk konuşmada dış politika hedeflerini gerçekleştirmek için Sovyetler Birliği ile temaslarının gerekliliğini vurgularken, üç yıl sonrası diğer konuşmada ise Moskova yönetiminin temel eğilimlerine dikkat çekilmektedir.

Türk dış politikası 1920’li yılların başlarında bazı doğu devletleri ile de ilişkiler gerçekleştirmek istemiştir. 1 Mart 1921 tarihinde imzalanan Türk-Afgan Dostluk anlaşması da bu doğrultuda verilebilecek bir örnektir²⁶. Bu anlaşmanın bir diğer önemi ise Kurtuluş

²² İngilizler Kafkaslar’da Ermenistan, Gürcistan ve Azerbaycan hükümetleriyle Sovyetler Birliğine karşı tampon devletler kurmuştu. Bu durum Moskova yönetimini rahatsız etmiştir. Kaynak: Ergun Aybars, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, İzmir, Ercan Kitabevi, 2000, s.296.

²³ Bkz. Levent Ürer, a.g.e., s.107.

²⁴ Bkz. Kamuran Gürün, Dış İlişkiler ve Türk politikası (1939’dan Günümüze Kadar), Ankara, A.Ü. S.B.F ve Basın-Yayın Yüksek Okulu Basımevi, 1983, s.35.

²⁵ Bkz. Kamuran Gürün, a.g.e., s.35.

²⁶ Bu antlaşma Afgan yönetiminin İngiliz idaresinden 1919’da kurtulduktan sonra Sovyetler Birliğinden destek talep etmek için gönderdiği delegasyon ile Türk-Sovyet Antlaşmasını görüşen delegasyon arasında

Savaşına Müslüman bir ülkeden de destek alarak, Atatürk'ün önderliğindeki harekâta İslami yönden de bir değer kazandırmış olmasıdır. Ancak bu dönemde İngiltere'nin Ortadoğu'ya yönelik olan politikaları da Ankara yönetiminin işlerini zora sokuyordu. Çünkü Londra yönetimin bölgeye yönelik hedefleri boğazların kontrolünü ele almak, kendisine rakip olan Sovyetleri burada etkisiz hale getirmek, Hindistan ve Süveyş Kanalı bölgelerine giden sömürge yollarını denetim altına alarak buradaki çıkarlarını korumak istemektedir.²⁷ İngiltere ayrıca hilafeti ele geçirerek Ortadoğu bölgesindeki Müslüman halklar üzerinde de bir etkiye sahip olmayı amaçlıyordu. Tüm bu nedenlerle Ankara Hükümeti Sovyetler ile ilişkilerini güçlendirme yoluna gitmiştir.

Sovyetlerle temasın kurulduğu dönemde batıda Yunan tehdidi belirmişti. Birinci İnönü Savaşında Türklerin Yunanlılara karşı galip gelmesinin ardından Ankara hükümeti Londra Konferansına çağırılmıştır. Bu Türk tarafı açısından askeri başarının ardından sağlanan diplomatik bir başarıdır. Bu sırada Almanya'ya karşı İngiltere'den beklediği desteği alamayan Fransa, Londra'ya yönelik politikasında değişikliğe gitmiştir. Aynı dönemde işgali altındaki Anadolu'nun güneyinde de zorluklarla karşılaşan Paris yönetimi Mustafa Kemal Paşa ile görüşmelere başladı. Bu görüşmelerin sonunda 20 Ekim 1921'de Fransa ile bir anlaşma imzalanarak güney sınırları güvence altına almıştı. Ayrıca bu anlaşma ile Ankara Hükümeti ilk kez Batılı bir devletle anlaşma imzalamıştır.²⁸

Bu dönemde Ankara Hükümetinin diğer bir siyasi başarısı da Lozan Barış Anlaşmasıdır.²⁹ Bu anlaşma TBMM ile Fransa, İtalya, Birleşik Krallık, Japonya Yunanistan, Bulgaristan, Romanya, Yugoslavya, Belçika ve SSCB arasında imzalanmıştır. Lozan Barış Anlaşması görüşmelerine İstanbul Hükümeti temsilcilerinin de çağırılması üzerine 1 Kasım 1922'de saltanat kaldırılmıştır.³⁰ Böylece batılı devletler tek muhatap olarak TBMM'yi karşısında görmüştür. Anlaşma kapsamında azınlık sorunları, yabancı okulların statüsü, kapitülasyonlar, kesin sınırların belirlenmesi, boğazlar, savaş tazminatları ve Osmanlı borçları³¹ gibi pek çok konu tartışılmıştır. TBMM temel hedef olarak Misak-ı Milli'nin

imzalanmıştır. Kaynak: İsmail Soysal, Tarihçeleri ve Açıklamalarıyla Birlikte Türkiye'nin Siyasal andlaşmaları, Cilt:1, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3. Baskı, 2000, s.24-25.

²⁷ Bkz. Lord Altrincham . Les problèmes du Moyen-Orient. In: Politique étrangère N°3 - 1947 - 12e année pp. 261-274.

²⁸ Bkz. İsmail soysal, a.g.e., s.48-49.

²⁹ Bkz. " Societe des Naciones- Recueil des Traités"

URL: http://www.eurel.info/telechargement/GR_traite_lausanne.pdf (23.03.2012)

³⁰ Bkz. Rukiye Tinas, " La Presse Ecrite Turque et la laicite période Janvier-Avril 2007", (Yayınlanmış Master Tezi, L'institut d'Etudes Politiques de Lyon, 2007), s.19.

³¹ Türkiye'nin, Cumhuriyeti'nin ilan edildiği yıllarda Osmanlı Döneminden kalma başta Fransa olmak üzere birçok devlete borcu bulunmaktadır. Kaynak: Sid Ahmed Reffas, "L'endettement Public Ottoman (1857-

tanınması, Ermeni devletinin kurulmasının engellenmesi, kapitülasyonların kaldırılması, boğazların durumunun nihayete kavuşması ve Batılı devletler ile mevcut olan sorunların çözümü konularını belirlemişti. Bu konuların birçoğunda başarıya ulaşan Türkiye, aynı zamanda uluslararası arenada bağımsızlığını da ilan ediyordu.³²

Lozan Anlaşmasından sonra Türkiye Cumhuriyeti iç politikada da birçok konuda yenilik yapma yoluna gitmiştir.³³ Anca yapılan inkılâpların sonrasında Anadolu'nun bazı bölgelerinde Şeyh Sait İsyanı gibi ayaklanmalar çıkmıştır. İç politikada huzuru ve istikrarı sağlamak isteyen Türkiye Cumhuriyeti, savaş sonrasında yayılmacı politika izleyen büyük Batılı devletlerle de komşu durumundaydı. İngiltere Irak'ta, Fransa Suriye'de İtalya Oniki Adalar'da sömürgeci politikalar izliyordu. Bunun yanında kuzeyde ise Soyvetler Birliği Türkiye'nin komşusuydu.³⁴

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında etrafındaki büyük güçler arasında denge siyaseti kurulmaya çalışılırken Lozan anlaşmasında çözüme ulaşılamayan bazı konularda da çalışmalar sürdürülmüştür. Atatürk, bu dönemde büyük devletler ile ilişkilerinde Osmanlı Dönemindeki alışkanlıkları bertaraf etmeye çalışmıştır. Lozan'dan kalan sorunların başında İngilizler ile çözülemeyen Musul sorunu gelmektedir.³⁵ Misak-ı Milli ilan edildiği zaman Musul Türkiye sınırları içerisinde kalmıştır. Ancak Lozan Anlaşması sırasında İngiltere Musul'u Irak sınırları içerisinde göstermek için çaba sarf etmiştir. Anlaşma sağlanamaması üzerine Haziran 1924'te İstanbul'da Musul konusu üzerinde görüşmeler yapılmıştır. Türkiye'nin bölge nüfusunun çoğunun Türk olması gerekçesini İngiltere kabul etmemiş üstelik Hakkârî'nin de Irak sınırlarına dâhil edilmesini istemiştir. Bunun üzerine bir türlü çözülemeyen konu Milletler Cemiyeti'ne gönderilmiştir. Milletler Cemiyeti sunduğu raporda Musul'un Irak sınırları içerisinde olmasına karar vermiştir. Cemiyet üyesi olmayan Türkiye karardan memnun olmamıştır. Bu yüzden Londra ile yeniden görüşmeler üzerinde çalışan Ankara, 5 Haziran 1926'da bir anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşmaya göre sınır Milletler Meclisi'nin belirlediği şekilde kalacaktı ancak Türkiye'ye petrol gelirleri üzerinden %10'luk

1876)", URL: http://hal.archives-ouvertes.fr/docs/00/55/31/13/PDF/L_ENDETTEMENT_OTTOMAN_1.pdf (07.03.2012)

³² Krş. Toktamış Ateş, Türk Devrim Tarihi, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2000, s.159.

³³ Bu konuda yapılan önemli değişikliklere örnek olarak şu gelişmeler verilebilir: 1922'de Salâtnat'ın kaldırılması, 1923'de Cumhuriyet'in ilanı, 1924'de Halifeliğin kaldırılması ve medreselerin kapatılması, 1925'de Tekke ve zaviyelerin kapatılması ile Şapka Kanunu, 1926'da Medeni kanun ile Miladi Takvim'in kabulü. Kaynak: Hakkı Uyar "Atatürk Dönemi İç Politikası (1920-1938)", Süleyman İnan-Ercan Haytoğlu (ed.) Yakın Dönem Türk Politik Tarihi, Ankara, Anı Yayıncılık, 2007, s.49

³⁴ Krş. Atilla Sandıklı, a.g.e, s.42.

³⁵ Bkz. François Goudreau, "L'occidentalisation de La Turquie et Ses Relations Avec Ses Voisins Orientaux, de La Guerre du Golfe À Aujourd'hui" URL: <http://www.ieim.uqam.ca/IMG/pdf/Turquie.pdf> (27.04.2012)

bir pay verilecektir. Ancak İngiltere, Türkiye'ye bu hakkından vazgeçmesi için 500.000 İngiliz Sterlini önermiştir. Türkiye'nin bu öneriyi de kabul etmesi ile de Musul sorunu çözülmüştür. Gelişmelerin ardından Ankara-Londra arası diyalog artmaya başlamıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Fransa ile Türkiye arasında da çözülemeyen konular mevcuttur. Fransa yönetimi ile sorunların başında Hatay'ın statüsü sorunu gelmekteydi. Esasında Türkiye ile Suriye sınırı daha öncesinde belirlenmiştir. Ancak 1920'li yılların başından itibaren Hatay'ın yönetiminde Fransa için birtakım güçlükler oluşmuş ve Hatay'ın Suriye yönetiminden ayrılıp doğrudan Paris tarafından yönetilmesi önerisi ortaya atılmıştır. Ancak bu öneriyi Fransa sıcak bakmamıştır. Hatay sorununun çözümü için, Suriye içerisinde otonom yönetim önerisi kabul edilmiştir. Ankara ile Paris arasındaki Hatay sorunu çözümü ikili ilişkiler için henüz yeterli bulunmamıştır. Lozan'dan kalan sorunların arasında İngiltere ile çözülemeyen Musul sorunu da mevcuttur. Fransa Musul konusunda İngiltere'yi de desteklediği için ancak bu problem ortadan kaldırıldıktan sonra Mayıs 1926'da Ankara-Paris arasında bir dostluk anlaşması imzalanmıştır.³⁶

Fransa ile çözülemeyen diğer bir konu da borçlar meselesidir. Osmanlı Devletinden Türkiye Cumhuriyeti'ne devreden borçlar arasında en çok payı olan Fransa, Ankara yönetimini borçların ödenmesi konusunda uyarıyordu. Ancak yeni kurulan ve ekonomik olarak birçok sıkıntı yaşayan Türkiye Cumhuriyeti, 1929'da yaşanan "Büyük Buhran"ın da etkisiyle borçlarını ödeyemeyecek durumdaydı. Fransa ile Türkiye arasındaki borç bunalımı ise 1933 yılının ortalarında çözüme kavuşturulabilmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Avrupa ülkelerinden biri olan İtalya-Türkiye arasındaki ilişkiler diğer Avrupa ülkelerine nazaran daha iyi düzeyde seyretmiştir. Mussolini'nin bir dönem izlediği revizyonist politikalar Ankara hükümetinde endişeler uyandırsa da, daha sonra

³⁶ Türkiye ve Fransa arasında yapılan 20 Ekim 1921 tarihli anlaşma uyarınca Hatay Suriye yönetiminden özerk bir statüye sahip olmuştur. Ancak 30 Mayıs 1926 tarihli Türkiye-Fransa antlaşmasıyla (esasinda Suriye ile dostluk ve iyi komşuluk ilişkileri adına bir anlaşmadır. Ancak Fransız mandası nedeni ile Paris yönetimi ile yapılmıştır.) Hatay Fransız yönetimine özerk bir bağla tabi olmuştur. Paris yönetimi 1936'da Suriye'de manda yönetiminden vazgeçmiştir. Bunun ardından Türkiye Hatay statüsü konusundaki kaygılarını Fransa'ya bildirdiği zaman, Fransız idareciler Hatay'ın Suriye'den ayırlamayacağını ifade etmiştir. Çözülemeyen bu sorun daha sonra Milletler Cemiyetinde görüşülmüştür. Sorun görüşmelerle çözülemeyince Atatürk, Hatay'a bağımsızlık verilmesini talep etmiştir. Bu nedenle Hatay'da Fransız destekli şiddet olayları meydana gelmiş ve konu yeniden Milletler Cemiyetine getirilmiştir. 27 Ocak 1937 tarihinde Cenevre'de yapılan toplantıda Hatay'a Suriye'ye otonom bağlı yeni bir statüye karar verilmiştir. Bu gelişmelerin ardından Hatay'da siyasi seçim konusunda Fransa ve Türkiye arasında yeniden bir gerginlik yaşanmış, fakat Almanya'nın yayılması faaliyetleri nedeniyle Doğu Akdeniz'deki güvenlik çıkarları nedeniyle Türkiye'yi daha fazla karşısına almak istememiştir. Böylece Türk hükümetinin de desteğiyle Hatay'daki 40 kişilik vekillerden 22'si Türk olmuştur. bu vekiller yeminlerini Türkçe yaparak, sancağa "Hatay" resmi adını vererek bağımsızlık kazandırmışlardır. Ardından 23 Haziran 1939'da Fransa Hatay'ın bağımsızlığını tanımıştır. 29 Haziran 1939 tarihinde ise Hatay Meclisi bir oylama ile Türk yönetimine katılma karar almış ve neticesinde 7 Temmuz'da Türkiye'ye bağlanmıştır. Krş. Kaynak: Atilla Sandıklı, a.g.e, s.60-63.

İtalyan yönetimi tarafından yapılan Türkiye'nin endişelenmesini gerektiren bir durum olmadığı açıklamaları ikili ilişkileri rahatlatmıştır. Ayrıca bu dönemde Arnavutluk temelli İtalya-Yugoslovya sorunu mevcuttur.³⁷ Fransa, Çekoslovakya ve Romanya Yugoslavya'yı "Küçük Antant" kapsamında desteklemiştir. İtalya da bu oluşuma karşı Türkiye, Bulgaristan ve Yunanistan'ı yanına çekmek istemiştir³⁸. Bu politikalar çerçevesinde İtalya, Ankara yönetimine karşı olumlu siyasetler izleme eğilimi göstermiştir. Ancak iyi seyreden bu ilişkiler Türk yönetiminin endişelerini gidermek açısından yeterli olmamıştır. Nitekim 1935 yılında İtalya'nın Habeşistan'a saldırmasının ardından Türk sınırlarına yakın olan adalara kadar gelmesi Türkiye'nin tepkisine neden olmuştur. Bu dönemde Milletler Cemiyeti de İtalya'nın revizyonist politikalarına karşı ambargo kararları almıştır.³⁹ Türkiye'de üyesi olduğu Cemiyet kararlarına uyarak İtalyan yönetimine karşı bir protesto kararı almıştır.

Atatürk dönemi dış politikasının en çetrefilli konularından birisi de Yunanistan ile olan ilişkilerdeki sorunlardır. Esasında milli mücadele sonrasında Yunanistan'ın Türkiye'ye savaş tazminatı ödemesine karşı Türk yönetimi bundan vazgeçmiştir. Bunun akabinde Yunanistan başkanı Venizelos iktidara geldikten sonra Türkiye ile iyi ilişkiler kurmak istemiştir. Ancak Yunanistan ile Türkiye arasındaki nüfus mübadelesi konusu olumlu diyalog kurulmasına engel teşkil etmiştir. Nüfus mübadelesi konusu Balkan savaşlarına kadar dayanmaktadır. Konuyla ilgili çözüme ulaşılması için Lozan Konferansı kapsamında Venizelos ve İnönü temsilciğinde 30 Ocak 1923'de bir sözleşme imzalanmıştır. Sözleşme kapsamında Türkiye'deki Ortodoks Yunanlar ile Yunanistan'daki Müslüman Türkler tabi tutulmuştur.⁴⁰ Ancak Yunanistan İstanbul'da daha çok Rum bulunmasının alt yapısını oluşturmak amacıyla 30 Ekim 1918 tarihinden önce yerleşmiş Rumlar ve Batı Trakya Türklerini bu anlaşma kapsamından muaf tutmuştur. Türk tarafı bu çekinceye soğuk bakmasının ardından problem Milletler Meclisine aktarılmıştır.⁴¹

Milletler Cemiyeti Yunanistan ile Türkiye arasındaki nüfus mübadelesi sorununa kalıcı bir çözüm bulamamıştır. İki ülke arasındaki gerginlikler bir türlü sonlandırılmamıştır.

³⁷ Bkz. Pierre Briançon, "Chronologie Méditerranéenne", Options Méditerranéennes, Series Cahiers, Vol30, Zaragoza: CIHEAM / FAO / INRH, s.33-34.

³⁸ Krş. Atilla Sandıklı, a.g.e., s.48./ Chantal Verdeil, Une " révolution sociale dans la montagne ": la conversion des Alaouites par les jésuites dans les années 1930, Heyberger, R. Madinier (Ed.), L'Islam des marges: Mission chrétienne et espaces périphériques du monde musulman, XVIe-XXe siècles, 2010, s. 85.

³⁹ Krş. Abdullah Kıran, "Milletler Cemiyeti ve Ölenemeyen Savaş", http://www.gau.edu.tr/PDF-Files/JASA_03_06_PDF/JASA_003_06_03_Kiran.pdf (10.02.2012)

⁴⁰ Bkz. S. Vryonis, Jr, The Mechanism of Catastrophe : the Turkish Pogrom of September 6-7, 1955, and the Destruction of the Greek Community of Istanbul, Greekworks.com, 2005.

⁴¹ Bkz. H. Cevahir Kayam, "Lozan Barış Andlaşmasına Göre Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Konunun TBMM'de Görüşülmesi", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı 27, Cilt: IX, Temmuz-Kasım 1993.

Ardından Venizelos ve İnönü arasında yapılan yazışmalar sonucunda iki ülkenin birbiri toprakları üzerinde hiçbir beklentisi olmadığı ve ikili ilişkilerin geliştirilmeye yönelik arzularının dile getirilmesiyle politik durum değişmiştir.⁴² Bu olumlu havanında etkisi ile 30 Ekim 1930'da Türk-Yunan Dostluk, Tarafsızlık, Uzlaşma ve Hakemlik Anlaşması" imzalanmıştır. Netice itibarıyla nüfus mübadelesi sorunu çözüldüğü gibi Türk-Yunan ilişkilerinde de bir iyileşme yaşanmıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye, amacı dünya barışını sağlayıp korumak olan Milletler Cemiyetine üye olmak istemiştir. Böylece Türk hükümeti uluslararası arenada varlığını güvence altına alacak ve batı ile yakınlaşacaktır.⁴³ Ancak bu dönemde Milletler Cemiyeti'nin Musul sorununda olduğu gibi Batılı devletlerin çıkarını koruyan bir izlenimi olması nedeniyle Türkiye katılım konusunda tartışmalar var olmuştur. Ancak daha sonra Atatürk Türkiye'nin birliğe davet edilmesi durumunda üyelik durumunun düşünülebileceği açıklamasını yapmıştır. Ardından İspanya'nın daveti üzerine Türkiye 6 Temmuz 1932'de Milletler Cemiyeti'ne üye olmuştur.

1930'lu yılların başında Balkan devletleri ile Türkiye, aralarındaki sorunların büyük bir kısmı çözmüş olmasına karşılık, Akdeniz'de İtalya ve Almanya'nın izlediği yayılmacı politikalar karşısında kendilerini tehlikede hissediyorlardı.⁴⁴ Bu doğrultuda İtalya ve Almanya revizyonist devletlerine karşı Türkiye, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya arasında 9 Şubat 1934 tarihinde Balkan Antantı imzalanmıştır. Balkan devletlerinden Bulgaristan ise izlemekte olduğu revizyonist politikalar nedeniyle bu platforma katılmamıştır. Balkan Antantı, İkinci Dünya Savaşının patlak vermesi üzerine işlevselliğini yitirmiştir.

Irak ve İran ile Kürt isyanlarından kaynaklanan sorunlar daha sonra Rıza Şah'ın da girişimleriyle sonuçlandırılmıştır. Bu dönemde Rıza Şah'ın Ankara'ya karşı olumlu politikaları da mevcuttur. Türkiye-İran-Irak arasındaki bu olumlu gelişmeler sürerken, Türk hükümetinin Afganistan ile İran sınır problemine arabuluculuk yapmasının ardından Kabil yönetimi de bu olumlu politikalara dâhil oldu.⁴⁵ Bu esnada İtalya'nın yayılmacı politikalarına karşı doğulu devletlerin de kendi aralarında işbirliği yapması gerekliliği duyulmuştur. 8

⁴² Bkz. Michael Llewellyn Smith, *Ionian Vision: Greece in Asia Minor 1919-1922*, London, University of Michigan Press, 1998, s. 35.1

⁴³ Bkz. Erik Jan Zürher, a.g.e., s.294

⁴⁴ Bkz. Marie-Emmanuelle Reytier, "La politique allemande de la France et de la Grande-Bretagne dans L'Europe Nouvelle, 1918-1924", *Synergies Royaume-Uni et Irlande* no: 4, 2011, s.37-38.

⁴⁵ Krş. Aydın Can, "Atatürk Dönemi Türk-İran İlişkileri" URL: http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/aydin_can_ataturk_donemi_turk_iran_iliskileri.pdf (10.02.2012)

Temmuz 1937’de İran’da Sadabad Sarayında Türkiye, İran, Irak ve Afganistan arasında bir anlaşma imzalanarak “Sadabad Paktı” oluşturulmuştur.⁴⁶

İki dünya savaşı arası dönemde Avrupalı devletlerin revizyonist politikaları kapsamında, Lozan Anlaşmasında İstanbul ve Çanakkale Boğazları ile ilgili hüküm olmasına rağmen, Türkiye boğazların güvenliği konusunda endişe duymuştur. Dünya barışını sağlama amaçlı Milletler Meclisi de üzerine düşen görevi yerine getirememesi Türkiye’yi Boğazlar konusunda bazı diplomatik arayışlara sürüklemiştir. Türk boğazları Avrupa devletleri içinde önem taşımaktadır. Nisan 1936’da Türk hükümeti boğazlar konusunda görüşmeler yapılması için uluslararası bir toplantı önermiştir⁴⁷. Bunun akabinde 22 Haziran 1936’da Montreux’da görüşmeler başlamıştır. 20 Temmuz’a kadar süren toplantılar sonucu Türkiye, Fransa, İngiltere, Sovyetler Birliği, Japonya, Romanya, Bulgaristan, Yugoslavya ve Yunanistan “Montreux Boğazlar Sözleşmesi” imzalanmıştır. Sözleşmeye göre Türk boğazları hiçbir şart koşulmaksızın Türkiye’ye bırakılmıştır. Türk yönetimi de barış zamanında her türlü ticaret gemisinin geçişine izin verirken, savaş ve barış durumunda askeri gemilerin geçmesine izin vermeyecektir. Savaş zamanında ticaret gemilerinin geçişi ise ancak Türkiye’nin tarafsız olmasıyla mümkün olabilecektir. Bununla birlikte eğer Türkiye savaşa girmiş ise tarafsız devletlerin ticaret gemileri düşman devletlere yardım götürmemek kaydı ile Türk boğazlarından geçebilecektir.

Netice itibariyle tüm bu gelişmeler göz önüne alındığı zaman Kurtuluş Savaşı’ndan 1938 yılına kadarki Atatürk’ün iktidarda olduğu dönemde, belli başlı dış politika eğilimlerinin olduğu sonucuna varılabilmektedir. Her şeyden önce Osmanlı Devleti’nin son zamanlarında var olan Batılı büyük güçlerin Türk toprakları üzerindeki emellerinin bilincinde olan Atatürk, diğer bazı aydınlar gibi kurtuluşun bir başka devletin himayesiyle sağlanabileceğine inanmıyordu. Atatürk, Türk halkının geleceğini kendi imkânlarıyla düşmanların elinden alıp, bağımsız bir devletin kurulabileceğine inanmıştır.⁴⁸ Burada sözü edilen bağımsızlık sadece bir bayrak ve tanınan sınırlardan oluşan bir devletin kurulmasından ibaret değildir. Osmanlı Devleti, Batılı devletlere karşı siyasi, askeri ve ekonomik olmak üzere birçok bağla bağlanmış, çoğu zaman kendi iradesiyle karar alamayacak duruma gelmiştir. Bu bakımdan Atatürk için esas olan konu Türk milletinin tam manasıyla bağımsızlığına kavuşarak dünya devletleri arasında yerini almasıdır. Öyle ki başta Lozan Antlaşması görüşmeleri olmak üzere

⁴⁶ Bkz. İsmail Soysal, a.g.e, s.590.

⁴⁷ Krş Atilla Sandıklı, a.g.e, 56-58

⁴⁸ Atatürk Türk ulusunun bağımsızlığının kazanılması konusundaki görüşünü, “Milletin istiklalini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır” sözü ile belirtmiştir. Kaynak: Utkan Kocatürk, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Kronolojisi, Ankara, TTK Yayınları, 1983, s.44

Atatürk ve diğer lider Türk siyasetçileri birçok uluslararası toplantı sırasında, artık Türkiye'nin dış dünya ile ilişkilerinin Osmanlı Döneminde olduğu gibi sürdürülemeyeceğinin altını çizmişlerdir.

1938 yılına kadar var olan bu dış politika sürecinde dikkatleri çeken diğer bir özellik ise oluşturulmak istenen siyasetlerin gerçekçiliği ve uygulanabilirliğidir. Birçok badireler atlatmış ve kısıtlı imkânlarla sahip olan Türk ulusu hayalperest ve olanak dışı hedeflerin peşinden sürüklenmemiştir. Bu konuda Atatürk'ün şu sözleri bir kanıt niteliğindedir.⁴⁹

“Büyük hayali işler yapmadan yapmış gibi görünmek yüzünden dünyanın düşmanlığını, kötü niyetini, kinini bu milletin ve memleketin üzerine çektik. Biz böyle yapmadığımız ve yapamadığımız kavramlar üzerinde koşarak düşmanlarımızın sayısını ve üzerimize olan baskılarını arttırmaktan ise, tabii duruma meşru duruma dönelim. Haddimizi bilelim...”

Atatürk'ün dış politikası incelenirken temel hedef koyduğu iki konu daha dikkat çekmektedir. Öncelikle cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye'nin stratejik bir ülke olması ve çevresinde büyük devletlerin varlığı nedeniyle birçok güvenlik tehdidi mevcuttur. Bu nedenle yapılan ilk anlaşmalar Türk ulusunun güvenliğini sağlamak ve tehdit unsuru olan ülkeleri dengeleyecek şekilde imzalanmıştır. Güvenlik konusunda Batılı Devletler ve Sovyetler Birliği arasında bir denge kurulması imzalanan uluslararası anlaşmalarla mümkün olmuştur. Diğer bir dış politika özelliği ise Atatürk'ün devlet politikaları arasında batıcılıktır. Esasında batılı devletler Türkiye için tehdit unsuru olmasına rağmen, ekonomik, bilimsel ve kültürel açıdan dünyanın en gelişmiş ülkelerinin Avrupalı olmasından dolayı Atatürk devletin ve ulusunun gelişiminin batı çizgisinden gidilmesiyle mümkün olacağına inanmıştır.

1.2 Soğuk Savaş Dönemi Türk Dış Politikası

İkinci Dünya Savaşının sonunda dünyada yeni bir siyasal düzen oluşmaya başlamıştır. Artık dünya siyasi sisteminde ABD ve Rusya, birbirine üstünlük sağlamak için mücadele etmeye başlamıştır. Washington ve Moskova hükümetleri, diğer devletleri kendi yanlarına bloklamaya çekmek ve karşıt gruba üstünlük sağlamak için kıyasıya bir rekabet içerisinde yeni politikalar oluşturmuştur. Soğuk Savaş olarak adlandırılan bu döneme giden süreçte yeni kurulmuş Türkiye Cumhuriyeti'nde de birtakım siyasal değişiklikler olmuştur. Başta 1938

⁴⁹ Bkz. Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1989, s.195.

yılında vefat eden Atatürk'ün yerine, daha önce Kurtuluş Savaşının Batı cephesinde ve birçok önemli uluslararası toplantıda görev almış İsmet İnönü geçmiştir. İsmet İnönü Cumhurbaşkanı olduktan sonra, dışişleri Bakanı olan Tefik Rüşti Aras yerine Şükrü Saraçoğlu'nu atamıştır. Bu dönemde dış politika kapsamında yine daha önceki yıllarda olduğu gibi batıya yönelik olumlu politikalar devam etmiştir.⁵⁰

Ancak 1930'lu yıllarda uluslararası arenada birtakım değişiklikler Türk Dış Politikasında yeni düzenlemelere neden olmuştur. Birinci Dünya Savaşından sonra yapılan düzenlemelerden rahatsız olan ve yeni arayışlara giren İtalya ve Almanya yeniden uluslararası barışı tehdide sokuyordu. Özellikle İngiltere ve Fransa bu iki revizyonist devletin engellenmesi için çözüm arayışına girmişlerdir. Fransa, Almanya konusunda İngiltere'ye göre çok daha katı tutumlara sahip olmakla birlikte Birinci Dünya Savaşı sonunda oluşturulan düzenin olduğu gibi devam etmesini savunmamıştır. Ancak Londra yönetimi Fransa'nın bu düşüncesine karşı, mevcut durum koşullarının gerçekten de fazlasıyla sert olduğunu, şartların biraz daha yumuşatılarak Almanya'yı yatıştıracak bir çözüme ulaşılabileceğini düşünüyordu. Ayrıca Almanya'nın çok fazla güçsüzleştirilmesi de sakıncalıdır. Çünkü İngiltere'ye göre Avrupa için Sovyetler Birliği daha büyük bir tehdit unsurudur. Sovyetler Birliğine karşı Almanya'nın bir denge unsuru olabilecek ve sonucunda Avrupa'yı komünist tehditten koruyabilecektir.

Türkiye, sahip olduğu jeostratejik özelliklerden dolayı İtalya ve Almanya'nın tehdit edebileceği bir konumdadır. Londra ve Paris yönetimleriyle benzer kaygıları vardır. İngiltere ve Türkiye arasındaki diyalog, Avrupalı iki revizyonist ülkenin tehdidi kapsamında gelişirken, Londra yönetimi, Paris ve Ankara'nın da ortak tehlikeye karşı işbirliği yapması gerektiğini öne sürmüştür. Bu sırada İtalya'nın Habeşistan saldırısının ardından Türkiye'nin endişeleri artmıştır. Sonuç olarak Batı dünyasının İtalya'ya karşı başlattığı yaptırım uygulamalarına Ankara yönetimi de katılma kararı almıştır.⁵¹

Batılı devletler İtalya ve Almanya tehdidinde çözüm ararken, Sovyetler Birliği Avrupalıların Almanları kendi üzerine sürülmesinden kuşkulananması üzerine 23 Ağustos

⁵⁰ Bkz, Süleyman Tüzün, İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı dönemi Türk Dış Politikası, Süleyman İnan-Ercan :Haytoğlu (Ed.), a.g.e., s.237.

⁵¹ Revisyonist devletlerin yayılcı politikaları karşısında Londra ve Ankara yönetimi ortak politikalar güdüyordu. Bu çerçevede 12 Mayıs 1939 tarihinde iki ülke arasında bir yardım anlaşması imzalanmıştır. Kaynak: Harry N. Howard, "Germany, The Soviet Union and Turkey During World War II", The Department of State Bulletin, vol. XIX, No:472, July 1948, s.64.

1939'da Alman yönetimi ile bir saldırmazlık anlaşması imzalamıştır.⁵² Bu sırada doğusunda ve batısında tehdit olarak gördüğü iki devletin yakınlaşması ile güvenliği açısından iyice endişelenen Türkiye 19 Ekim 1939 tarihinde İngiltere, Fransa ve Türkiye arasında “Üçlü İttifak” Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre Türkiye herhangi bir Avrupa devletinin saldırısına uğrarsa İngiltere ve Fransa her türlü desteği verecektir. Buna karşın İngiltere ve Fransa saldırıya uğrarsa Türkiye sadece tarafsız konumunu koruyacaktır. Ancak oluşacak savaş Akdeniz’e sıçrarsa anlaşmanın taraftarı üç devlet birbirine yardım edecektir. Bu çerçevede Avrupalı devletlerle olan ilişkilerini geliştiren Türkiye, Sovyetler Birliği’nin tepkisini büsbütün çekmeye başlamıştır.

Türkiye doğusunda Sovyetler Birliğine, batısında Almanya ve İtalya yayılmacılığına karşı güvenlik tedbirleri almaya çalışırken, Almanya’nın Polonya’ya 1 Eylül 1939’da saldırmasıyla başlayan İkinci Dünya Savaşı Türk Dış Politikasında yeni endişeler yaratmıştır. Bu dönemde İsmet İnönü savaşa girmemeyi temel politika olarak belirlemiştir.⁵³

Almanya’nın işgal saldırılarından sonra dünya savaşı Akdeniz’e kadar yayılmıştır. Üçlü İttifak anlaşmasına göre savaşın Akdeniz’de olması durumunda İngiltere, Fransa ve Türkiye’ye birbirine destek olacaktı. Ancak Türkiye savaşa girme taraftarı değildir, İngiltere ve Fransa ise Ankara’nı bu kararına karşı çıkmamıştır. Zaten müttefik olan bu devletlerin kaygısı, Türkiye’nin mihrer devletler yanında savaşa girmesidir.

İtalya 1940 yılının ortalarında Almanya yanında İkinci Dünya Savaşına katılacağını açıklamasıyla, Müttefik devletler izledikleri politikalarda değişiklik yapma yoluna gitmiştir. Bu zamandan sonra İngiltere ve Fransa, Üçlü İttifak uyarınca Türkiye’nin de kendi yanlarında savaşa girmesi gerektiğini belirtmiştir. Ancak Türkiye yinede savaşa giremeyeceği yönündeki ısrarlarını sürdürmüştür. Türkiye savaşa girebilecek şartlara sahip olmadığını, Türk tarafının savaşa girmesi için İngiltere’nin maddi ve askeri yardımda bulunması gerektiğini söylemiştir. Ancak bu dönemde Londra hükümetinin Türkiye’ye savaşa girmesi için bu yardımları yapabilmesi mümkün olmamıştır.

1940 yılının sonları ve 1941’in ilk aylarında Almanya Balkanlar ve Akdeniz bölgesinde hızla ilerlemekteydi. Bulgaristan sınırına kadar gelen Alman birlikleri, Ankara yönetiminin endişelerini arttırmıştır. Hitler, bu dönemde Türkiye’ye bir mektup göndererek Alman ordularının Türkiye’ye yönelik bir amacı olmadığını, Türk kuvvetlerinin Almanlara karşı bir

⁵² Diğer adı Molotov-Ribbentrop Paketi olan anlaşma hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Harry N. Howard, a.g.e., s.64-65

⁵³ Bkz. Kamuran Gürün, a.g.e, s. 7-21.

müdahalede bulunmamasını istemiştir. Daha sonra ise Ankara yönetiminin endişelerini gidermek adına 18 Haziran 1941 tarihinde “Türk-Alman Dostluk ve Saldırmazlık Paktı” imzalanmıştır. Nitekim bu paktın ardından Almanya’nın Sovyetler Birliğine karşı bir taarruza geçmesi Türkiye’yi rahatsız etmiş ve Ankara acilen bir tarafsızlık notası vermiştir.

Türkiye denge siyaseti kapsamında hem İngiltere ve Fransa ile hem de Almanya ve Sovyetler Birliği ile iyi ilişkiler kurma düşüncesindeydi. Ancak Avrupalı devletler Ankara yönetiminin Almanya ve Sovyetler Birliği ile olan diyaloglarından son derece rahatsızdır. Bu kapsamda Türkiye’nin 9 Ekim 1941 tarihli Türk-Alman Ticaret Anlaşması çerçevesindeki krom ve tarım ürünlerinin satışını durdurması istenmiştir. Çünkü aynı ürünlerin satışı batılı ülkelere de yapılıyordu. Sonuç olarak Türkiye, Almanya ile imzaladığı anlaşmanın süresinin bitmesini bahane ederek söz konusu ürünlerin satışını durdurmuştur.⁵⁴

1943 yılına gelindiği zaman Türkiye’nin hala savaşa girmemesi üzerine Batılı devletler Türk kuvvetlerini de kendi yanlarında savaşa dâhil etme çabalarına girmiştir. Bu kapsamda 30 Ocak 1943 tarihinde Churchill, İnönü’yü ikna etmek için Adana’ya gelerek bir görüşme gerçekleştirmiştir. Ancak Churchill buradaki görüşmesinde başarıya ulaşamamış ve Türk Dış Politikasında bir değişiklik yapamamıştır. Bu görüşme Türk ve dünya basınında da geniş yankılar bulmuştur. Türk basınında Türkiye’nin savaşa kesin olarak girmeyeceği yazılırken, özellikle başta Alman basını olmak üzere dünyada Churchill’in Ankara hükümetinin tarafsızlığını bozma girişiminin başarısızlıkla sonuçlandığına dikkat çekilmiştir.⁵⁵

İkinci Dünya Savaşının sonunda artık Türkiye Avrupalı devletlerden kendisine yardım gelemeyeceğini anlamıştır. Çünkü İkinci Dünya Savaşında Almanya zaten yenilmiş, İngiltere ve Fransa ise yıpranmıştır. Savaş henüz bitmemiş ancak sonuç hemen hemen belli olmuşken, 04-11 Şubat 1945 Yalta Konferansında İngiltere, ABD ve Sovyetler Birliği bir araya gelmiştir. Bu dönemde Türkiye hala savaşa girmeme taraftarıydı ancak savaş sonunda yapılacak görüşmelere de katılmak istemiştir⁵⁶. Bu nedenle Türk yönetimi 23 Şubat 1945’te Almanya’ya karşı savaş ilan ederek, tarafsızlık politikasına son vermiştir. Diğer taraftan Sovyetler Birliği ise Türkiye üzerindeki politikasını iyiden iyiye açığa vurmaya başlamıştır.⁵⁷ İlk olarak 1925 yılında imzalanan Türkiye-Sovyetler Birliği Dostluk ve Saldırmazlık

⁵⁴ Bkz. Cemil Koçak, İki Dünya Savaşı arasında Türkiye ve Almanya, URL: http://www.obarsiv.com/pdf/cemil_kocak_ikidunya.pdf (01.02.2012)

⁵⁵ Bkz. Ahmet Çelik, “İkinci Dünya Savaşı Sürecinde (1939-1945) Muhafız Basın”, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Kadir Kasalak, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2011), s.71.

⁵⁶ Bkz. Oral Sander, siyasi Tarih, Ankara, İmge Kitabevi, 1996, s.174-175.

⁵⁷ Krş Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Ankara, Türkiye İşbankası Kültür Yayınları, 1986, s.414-415.

anlaşmasına son vererek, Montreux çerçevesindeki rahatsızlıklarını da belirterek Türklerden Kars, Ardahan ve Boğazlarda Ruslara üs verilmesi talebinde bulunmuşlardır.

Sovyetler Birliğinin Türkiye'ye karşı yayılmacı tutumu, Türk Hükümetinin endişelerini arttırmıştır. Türkiye artık Sovyetleri dengeleyebilecek güç olarak ABD'yi görmeye başlamıştır. Ancak yine de Amerikan hükümetinin Türkiye'ye Sovyetler konusunda ne kadar destek olabileceği konusunda endişeleri mevcuttur. Nitekim Yalta ve sonrasında oluşan Türk-Rus sorunları 17 Temmuz-02 Ağustos 1945 tarihlerinde toplanan Postdam Konferansına da taşınmıştır. Postdam konferansında Türkiye'nin endişelerini giderecek bir gelişme yaşanmamıştır.⁵⁸ Ancak ABD, Sovyetler Birliğinin revizyonist politikalarından duyduğu rahatsızlığı 12 Mart 1947 tarihinde yapılan ABD başkanı Truman'ın Kongre'de yaptığı konuşma ile vurgulanmıştır. Başkan Truman doktrini olarak adlandırılan bu konuşmada Yunanistan ve Türkiye'nin Sovyetler Birliği karşısında yalnız bırakılmaması bu nedenle ABD'nin yardım etmesi gerektiği açıklanmıştır. Bu gelişmelerin ardından Ankara Sovyet tehdidi karşısında Amerikan desteğini kazanmıştır.⁵⁹ Ayrıca Truman Doktrini ile Türkiye batılılaşma yolunda önemli bir adım atmıştır. Bu çerçevede 12 Temmuz 1947 tarihinde Türkiye-Amerikan Yardım Anlaşması imzalanmıştır.⁶⁰

Türkiye, ABD ile geliştirdiği ilişkileri ile Soğuk Savaş döneminde tarafsızlık politikası izlememiştir. Savaş sonunda dünyada ise yeni bir düzen oluşmaya başlamıştır. Avrupa'daki yıkımın yanında Sovyetler Birliği komünizmle dünyada yeni bir düzen kurmayı amaçlarken, artık güçlü bir devlet olarak dünya sahnesinde yer alan ABD ise Avrupa politik ve ekonomik kültürüne uygun olarak serbest ekonomi ve demokrasi temelli bir oluşum yaratmayı amaçlamıştır. Türkiye artık imzaladığı anlaşmalar ve oluşturduğu yeni dış politikası kapsamında ABD ve Batı yanlısı bir tutum oluşturmuyordu. Bu dönemde yeni dış politika konsepti arasında Ankara yönetiminin güvenlik arayışları hala devam etmekteydi. Doğu ile Batının çatıştığı varsayılan Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin hala güvenlik endişeleri varlığını muhafaza ediyordu. Aynı şekilde Batı dünyası da Sovyetler Birliğine karşı bir güvenlik oluşumu amacındaydı. Neticede 17 Mart 1948 tarihinde İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg "Brüksel Anlaşmasını" imzalayarak Batı Avrupa Birliğini oluşturmuştur. Bu birlik Avrupa'ya yönelik olan tehditleri bertaraf etmeyi amaçlamıştır.

⁵⁸ Bkz. Barış Ertem, "Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı", Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 12 Sayı 21, Haziran 2009, s.377-397.

⁵⁹ Bkz. Hüseyin Bağcı, Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar, Ankara, METU Pres, 2001, s.3.

⁶⁰ Krş. Oral Sander, Türk-Amerikan İlişkileri, 1947-1964, Ankara, A.Ü. siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1979, s.36.

Ardından ABD'nin önderliğinde 4 Nisan 1949 tarihinde Batı dünyasının Sovyetleri Birliğinin komünist tehdidine karşı korunması düşüncesiyle NATO kurulmuştur.

Türkiye, Batı'nın oluşturduğu bu güvenlik örgütleri içerisinde yer almayı dış politika konseptine dâhil etmiştir. Ancak Ankara hükümetinin NATO'ya katılma konusunda yaptığı başvurusu kabul görmemiştir. Ankara'nın NATO'ya üyeliğinin rededilmesinin nedeni ise Akdeniz'e sınırı olan Türkiye'nin birliğe üyeliğinin coğrafi olarak uygun olmamasıdır. Ancak NATO'ya İtalya'nın da üye olması, Türkiye'ye karşı sunulan gerekçenin gerçekçi olmadığını kanıtlar.⁶¹

14 Mayıs 1950 tarihinde Türkiye'de yapılan seçimlerle, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan beri iktidarda olan Cumhuriyet Halk Partisi yönetimden ayrılmış, yerine Adnan Menderes liderliğinde Demokrat Parti seçilmiştir. Böylece Türkiye'de artık tam anlamıyla tek partili sistem sona ererek demokrasi açısından yeni bir dönem başlamıştır. Demokrat Parti döneminde dış politika açısından da bazı farklılıklar kendini göstermiştir. Menderes döneminde Atatürk ve İnönü dönemlerinde esas kabul edilen tarafsızlık politikası terk edilerek tamamen batıya yönelik bir tutum benimsenmiştir. Ankara hükümeti, Soğuk Savaş döneminde bazı çok yönlü arayışlara giriyor gibi gözükse de girdiği batı ekseninden kurtulması mümkün olmamıştır. Türkiye Nisan 1954 yılında katıldığı Bandung Konferansında tarafsızlık politikasının Asya ve Afrika ülkelerinin refahını riske attığı yönünde bir söylem gerçekleştirmiştir. Bu dönemde Menderes yönetimi Ortadoğu'daki çıkarları ve Batının tutumu çerçevesinde oluşturmaya çalışmıştır. Ortadoğu bölgesindeki devletlerin güvenliğini batılı oluşumlarla sağlama amacı ile bölgede bir "büyük ağabey" rolü üstlenmeye çalışmıştır.⁶² Ancak bu girişim Cumhuriyet Halk Partisi döneminde İsrail'in tanınmasıyla oluşan Arap dünyasının Türk karşıtı tutumları nedeniyle başarılı olamamıştır. Esasında Filistin-İsrail sorununda Türkiye konuya sonradan müdahil olmuştur. Filistin-İsrail problemi Birleşmiş Milletlere İngiltere vasıtasıyla taşınıp, buradan çıkarılan bir kararla İsrail devletinin kurulmasıyla sonuçlandırılmıştır. Türkiye burada İsrail devletini tanıması ve daha sonra Arap devletlerinin İsrail'i yok etme planları içerisinde Araplara destek olmaması Ortadoğu'da Menderes hükümeti projelerini başarısız kılmıştır.

Mısır hakkında bu dönemde oluşturulan Türk dış politikası da bir başarısızlık örneğidir. İngiltere 1950'li yılların ortalarından itibaren Ortadoğu'da "Ortadoğu Savunma Sistemi"

⁶¹ Bkz. Ayşegül Sever, "Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı ve Doğu-1945-1950", İstanbul, Boyut kitapları, 1997, s.55-56.

⁶² Bkz. John C. Campbell, Defence of the Middle East: Problems of American American Policy, New York, Frederick A. Praeger, 1960, s.50-51.

önerisinde bulunmuştur. Türkiye, ABD, Fransa ve İngiltere ile beraber Mısır yönetiminin de bu oluşumda yer alması istenmiş ancak Mısır bunu reddetmiştir. Bu gelişmenin üzerine İngiltere, Mısır'ı işgal ederek burada bir yönetim değişikliğine gitmiştir. Ancak Türkiye Mısır Büyükelçisini, büyükelçinin kendi ısrarlarına rağmen geri çekmeyerek stratejik bir hata yapmıştır. Çünkü Mısır Büyükelçisinin eşi eski Kral ailesindendir ve bu durum yeni gelen yönetimle bir soğukluk kaynağı olmuştur.⁶³

Soğuk savaşın hızla devam ettiği dönemde tarafsızlığını bırakan Türkiye diğer çatışma alanlarına da müdahil durumda bulunmuştur. Özellikle Kore Savaşında Türkiye'nin pozisyonu Türk dış politikası açısından büyük önem taşımaktadır. Kore savaşı 1950-53 yılları arasında Kuzey ve Güney Kore arasında yaşanmıştır. ABD ve Soğuk Savaş müttefiklerinin kanaatine göre, Kuzey Kore'ye Rus yardımları yapılmakta ve savaş Sovyetler Birliği tarafından yönetilmekteydi. Bu doğrultuda BM Güvenlik Konseyinin de çağrısı ile ABD ile beraber diğer müttefik devletler de Güney Kore'ye yardım girişiminde bulundular. Türkiye bu dönemde NATO'ya katılma çabaları göstermiştir. Ancak bir türlü hedefine ulaşamamıştır. Hem NATO'ya katılımının gerçekleşmesi hem de Sovyetler Birliğinin yayılmacılığına karşı Menderes Hükümeti Güney Kore'ye 4500 asker gönderme kararı almıştır. Ancak esasında Kore Savaşına destek vermesi Türkiye'yi NATO'ya sokmak için tek neden değildir. Çünkü Amerikan yönetiminin Ankara'yı NATO'ya dahil etme düşüncesine Danimarka, Norveç ve Belçika, birliğin Akdeniz'de savaşa sürüklenme tehdidi ve kendilerine giden Amerikan yardımlarının azalması nedeniyle karşı çıkmıştır. Ancak bu dönemde Sovyetler Birliğinin Türkiye ile dostluk anlaşmasının iptali ile toprak ve üs talepleri de Batının endişelerini arttırmıştır. Bu durum NATO'ya Türkiye'nin de dâhil edilmesinde rol oynamıştır.

Soğuk Savaş'ın zirvesi olarak adlandırılan Küba Krizi de Türk Dış politikası açısından oldukça önemlidir. Amerikan yönetimi Küba'da iktidara gelen Fidel Castro yönetiminden hoşnutsuzdur. Bu nedenle Castro'yu devirip yerine Amerikan eğilimli yeni bir yönetim oluşturmak istemiştir. Ancak ABD'nin bu amacı gerçekleşmemiştir. Bu dönemde Sovyetler Birliği de Castro yönetimine yardımlara başlamıştır. 1962 yılında Sovyetler Birliği'nin Küba'ya füze parçaları taşıyan gemilerine karşın ABD'nin Sovyet gemilerine karşı abluka uygulaması Moskova-Washington arasındaki gerilimi tırmandırmıştır. Soğuk Savaş'ın doruğu denilebilecek bu dönemde dünya bir nükleer savaş tehdidi ile yüz yüze gelmiştir. Ancak Amerikan ve Rus liderlerin görüşmeleri sonucunda ABD'nin Türkiye'ye yerleştirdiği füzelerin sökülmesi karşılığında Sovyetler Birliği de Küba'dan füzeleri geri toplamayı kabul

⁶³ Bkz. Kamuran Gürün, a.g.e., s.348.

etmiştir. Böylece dünya nükleer savaş tehdidini bertaraf ederken artık Soğuk Savaşta da bir yumuşama dönemi başlamıştır.

Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin güvenlik hedeflerinin yanında ekonomik açıdan amaçları da dış politikaya yön vermiştir. Bu açıdan ekonomik temelli oluşumlarda yer almak Türk dış politikasının amaçlarından biri olmuştur. Türk hükümetinin dâhil olmayı amaçladığı ekonomik oluşumların başında Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) gelmektedir. Ankara yönetimi AET'ye üye olmak için 11 Temmuz 1959'da başvuru yapmıştır.⁶⁴ Türkiye'nin bu başvuruyu gerçekleştirmek için birçok nedeni mevcuttur. Öncelikle AET'nin yeni üyeleri için sağlayacağı ekonomik imkânlar Ankara'yı cezbetmiştir. Türkiye, Gümrük Birliği'ne dâhil olması durumunda daha geniş pazar imkânlarına ve yatırımcılara sahip olarak ekonomisini geliştirebilecektir. Ayrıca siyasi neden olarak ise dış politikada rakip olarak görülen Yunanistan'ı yalnız bırakmamak gösterilebilir. Bu dönemde Yunanistan ve Türkiye arasında siyasi rekabet olmasının yanında aynı ihraç mallarına sahip olması nedeniyle Yunan hükümetinin ardından Ankara da AET'ye bir başvuruda bulunmuştur. 1959 yılında yapılan başvurunun ardından uzun süre Avrupalı devletler ile görüşmede bulunan Türkiye 12 Eylül 1963'te Roma Anlaşmasını imzalamıştır. Roma Anlaşması, Türkiye ve AET arasında bir ortalık yaratarak Türk Hükümetini tam üyeliğe yönelik bir hazırlık dönemine sokmuştur.

1970li yıllara gelindiği zaman Türk siyasi yaşamında çalkantılı bir döneme girilmiştir. Kendi iç sorunlarından dış politikada büyük hamleler yapamayan Türk hükümeti 1980'li yılların sonuna kadar Avrupa Topluluğu ile ilişkilerinde çok büyük yol kat edememiştir. Bu bağlamda tam üyelik başvuru ancak 14 Nisan 1987 yapılmıştır. Ancak Türkiye'nin tam üyeliği uzun yıllar boyunca yapılan müzakerelere rağmen henüz gerçekleşebilmiş değildir.

Sonuç itibari ile Soğuk Savaş döneminde Türkiye, iki kutuplu düzenin getirdiği doğu ve batı çatışmaları arasında kalmıştır. Ancak daha önceki dönemlerde izlenen tarafsızlık politikası Türk dış politikasının temel hedefi olmaktan çıkmıştır. Artık kendisine karşı tehdit olarak nitelendirdiği Sovyetler Birliği ve onun komünist ideolojisine karşı batılı devletler ile güvenlik arayışlarında olan Türkiye, dış politikasının merkezine batıyı koymuştur. Bu dönemde dış politikasını çeşitlendirmek için bazı girişimlerde bulunmuşsa da dış politikada çok yönlülüğü gerçekleştirememiştir. Türkiye güvenliğini sağlamak ve ekonomik gelişme sağlamak için batılı organizasyonlarının şemsiyesi altında kalmayı yeğlemiştir. Ancak

⁶⁴ Bkz. Ögöl Erdemli, "Chronology: Turkey's Relations with the EU", Ali Çarkoğlu- Barry Rubin (Ed.), Turkey and the European Union, Domestic Politics, Economic Integration and International Dynamics, New York, Francis and Taylor Limited, 2003, s.4.

özellikle ABD merkezli politikaları 1970li yıllarda bir kırılmaya uğrayarak daha sonraki yıllarda Türkiye'nin dış politikasında farklı açılımlarda bulunması gerektiği anlaşılabacaktır. Batı ile ilişkilerin sorgulanmasına neden olan olay Kıbrıs konusunda ABD'nin Türkiye politikasıdır. Kıbrıs'ta uzun yıllardır Rumların "Megola İdea" politikası kapsamında Türklere yaptığı saldırılara uluslararası görüşmelerle sonuç verilememesi üzerinde Türk hükümeti haziran 1964'te Kıbrıs'a çıkarma kararı almıştır.⁶⁵ Ancak ABD başkanı Johnson İnönü'ye bir mektup göndererek Türkiye'nin bu çıkarmayı yapamayacağını bildirmiştir. Buna gerekçe olarak da NATO üyesi olan bir ülkenin diğer üyelere sormadan bu girişimde bulunamayacağı verilmiştir. Ayrıca ABD-Türkiye arasında 12 Temmuz 1947 tarihli imzalanan yardım anlaşması ile Türk tarafına verilen Amerikan silahları bu çıkarma girişiminde kullanılamayacaktır. Çünkü bu Amerikan silahları Türkiye'ye sadece savunma amacıyla verilmiştir.⁶⁶

ABD'nin Türkiye'ye karşı yürüttüğü bu politikadan sonra Türk kamuoyunda batı karşıtı sesler yükselmeye başlamıştı. Artık kamuoyunu batıya endeksli dış politika bütünüyle rahatsız etmeye başlamıştır. Sonraki yıllarda da bu tartışmalar sürmüş ancak Türk hükümeti dış politikasında yeni açılımlar yapmak için gerekli ortamı bir türlü yakalayamamış, Batılı devletler Türk politikalarını etkileme gücüne sahip olmaya devam etmiştir.

1.3 Soğuk Savaş Sonrası Türk Dış Politikası

1991 yılında Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile başlayan süreçte meydana gelen uluslararası alandaki değişimler hakkında birçok tartışma var olmuştur. Aralarında ABD'li araştırmacıların da olduğu birçok kişi Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği ve ABD rekabetinden kaynaklanan iki kutuplu sistemin artık sonra erdiği ve bundan böyle artık Washington tarafından yönetilen "tek kutuplu" sistemin var olacağını savunmaktadır. Ancak bu görüşün karşısında bazı siyaset bilimciler ise, küresel düzende ABD'nin karşısında Japonya, Almanya, Rusya, Çin ve Hindistan gibi ülkelerin de artık birer önemli güç olabileceğini bu yüzden de tek kutuplu sistem yerine çok kutuplu sistemin var olduğunu ifade etmiştir.

⁶⁵ Bkz. Monteaule Stearns, Entangled allies: U.S. policy toward Greece, Turkey, and Cyprus, New York Council on Foreign Relations Books, , 1992, s.27-38.

⁶⁶ Bkz. Kıbrıs Sorununun Tarihsel Süreci, URL: http://www.arem.gov.tr/rapor/degerlendirme/kibris_tarihsel_surec.pdf (11.03.2012)

Her şeyden önce uluslararası sistemin yapısının niteliği konusundaki tartışmaları analiz edebilmek için, uluslararası sisteminin yapısının ve buna bağlı olarak da bu sistemleri güçlü devletler ve aralarındaki güç dağılımlarının ortaya konabilmesi gerekmektedir.⁶⁷

Yapısal gerçeklik anlayışına göre dünyadaki herhangi bir devletin, büyük güç olarak sayılabilmesi için belli başlı bazı özelliklere sahip olması gerekmektedir. Bu temel özellikleri üçe ayırabiliriz:

- 1) Kendisine uluslararası alanda hareket serbestliği sağlayacak kadar büyük ölçüde askeri, ekonomik ve siyasi kapasiteye sahip olması gerekmektedir.
- 2) Sahip olduğu müttefikler üzerinde yaptırım ve ikna gücü olmalıdır.
- 3) Temel ulusal çıkarlarının yanında küresel alanda da elde etmek istediği hedeflere sahip olmalıdır.⁶⁸

Soğuk Savaş sonrasındaki uluslararası sisteminin yapısı konusundaki tartışmalara geri dönmek gerekirse, yeni oluşan düzenin tek kutuplu olduğu kanısında olan John G. Ikenberry, Christopher Layne ve Davil Wilkinson gibi Amerikalı düşünürler artık ABD'nin küresel bir egemen güç olduğunu ifade ederler. Bu düşünürler ABD'nin karşısında onun gücünü destekleyebileceği öne sürülen Japonya, Fransa, Almanya, Rusya ve Çin gibi devletlerin siyasi, ekonomik ve askeri olmak üzere birçok sorunla mücadele etmeleri gerekçesiyle ABD karşısında politikalar üretemeyeceklerini savunmuştur. Ayrıca Amerikan Ulusal İstihbarat Konseyi de Aralık 2004'te bir rapor yayımlayarak artık dünyanın tek kutuplu bir düzen tarafından yönetildiğini belirtmiştir.⁶⁹ Küresel politikalara yön veren bu gücün de ABD olduğunu vurgulayan Konsey, esasında bu durumun tüm devletler ve insanlığın yararına olduğunu dile getirmiştir. Çünkü büyük bir kaos yaşayan, ancak bunun yanında enerji kaynaklarına sahip olan Orta Doğu, Orta Asya Kafkasya ve Amerika kıtası gibi yerlerde endüstri ve sürdürülebilir ekonomi açısından hayati önemdeki enerjinin güvenliğini ancak Amerikan yönetimi sağlayabilecektir. ABD'ye karşı dengeleyici güç oluşturabileceği öne sürülen devletler ise sahip oldukları iç ve dış problemleri nedeniyle dünya için önemli olan bu enerji güvenliğini sağlamaktan yoksundur. Sonuç itibarıyla Sovyetler Birliği otoritesinin ardından bir güç boşluğu oluşan alanlarda Amerikan yönetimi etkinlik kurma çabasına

⁶⁷ Bkz.Ertan Efeğil / Neziha Musaoğlu, Soğuk Savaş Sonrası Dönemin Uluslararası Sistemin Yapısına İlişkin Görüşler Üzerine Bir Eleştiri, Akademik Bakış Dergisi, Cilt:2, Sayı:4, Yaz 2009, s.4.

⁶⁸ Bkz. Ertan Efeğil a.g.e. s.5.

⁶⁹ Bkz. Ertan Efeğil a.g.e s.6.

gitmiştir. Bu durumu “Yeni Dünya Düzeni” politikası şeklinde adlandırarak küresel bir imparatorluk oluşturma kaygısı gütmüştür.⁷⁰

ABD’nin tek kutuplu bir sisteme hükmettiği düşüncesine karşı çıkan ve Sovyetler Birliği’nin yıkılmasından sonraki dönemde esasen çok kutuplu bir yapının hakim olduğunu iddia eden düşünürler de mevcuttur. Bu kaniya sahip olanlar Amerika’nın özellikle 11 Eylül saldırılarının ardından Orta Doğu ve Orta Asya’daki etkinliğinin zayıflamaya başlamasından sonra Çin, Hindistan, Japonya, Rusya, İran hatta Türkiye ve Brezilya gibi devletlerin Washington karşısında güçlenmeye başladığını ileri sürmüştür.

Walter S. Jonnes “Logic of International Politics” adlı kitabında Soğuk Savaş dönemi ve sonrası arasında bir kıyaslama çalışması yapmıştır. Sonuç olarak askeri, ekonomik ve siyasi alanda beliren belli başlı değişimler aşağıdaki tabloda verilmiştir.⁷¹

	Soğuk Savaş Dönemi	Soğuk Savaş Sonrası Dönem
Askeri boyut	• Askeri boyut birincil öncelikli • Silahlanma girişimleri • Askeri ittifaklar • Savunma bütçelerindeki artışlar • Askeri temelli iki kutupluluk • Bölgesel silahlanmanın kontrol altına alınması	• Askeri boyut ikincil öncelikli • Silahsızlanma girişimleri • Diğer ülke topraklarına konuşlandırılan askeri üslerin azaltılması • Savunma bütçelerinin azalması • Tek kutupluluk • Bölgesel temelde silahlanma girişimlerinin artması
Ekonomik boyut	• Ekonomik boyut ikincil öncelikli • Kapitalizm-sosyalizm çatışması • Doğu ve Batı ülkeleri arasında ticari ilişkilerin yokluğu • Ekonomik alanda bölgeselciliğin olması • Serbest ticaret rejimlerinin yokluğu	• Ekonomik boyut birincil öncelikli • Devletin ekonomik yaşamdaki rolünün azalması • Dünyada bölgeselciliğin artması • Serbest ticaret rejimlerinin benimsenmesi
Siyasi-ideolojik boyut	• Askeri temelde hegemonik anlayış • Bloklara göre şekillenen dış politikalar • Taktiksel avantajlar için mücadelede bulunma • BM Güvenlik Konseyinin işlevsiz olması	• Barışçıl rekabet • Çok taraflılığın yeniden inşa edilmesi • İstikrarın sağlanması için müdahalede bulunmak • BM Güvenlik Konseyinin artan önemi

Şekil 1.1 Soğuk Savaş Dönemi ile Soğuk Savaş Sonrası Dönemin Karşılaştırılması

Netice itibariyle 1990’lı yıllardan sonra SSCB ve ABD arasında kutuplaşmanın olmadığı dönemde yeni bir dünya düzeni inşa edilmiştir. Artık devletler arasındaki askeri

⁷⁰ Bkz. Zbigniew Brzezinski, Büyük Satranç Tahtası, Çev: Yelda Türedi, İstanbul, İnkılap Kitabevi, 2005, s. 127.

⁷¹ Bkz. Ertan Efegil a.g.e., s.8.

rekabet yerini daha çok ekonomik temelli bir güç kazanımı mücadelesine bırakmıştır. Bu dönemde devletler daha önceleri savunma bütçelerine ayırdıkları büyük rakamları artık ekonomik gelişmeleri için kullanmaya karar vermiştir. SSCB'nin yıkılmasıyla başlayan dönemde artık istikrarın sağlanması ve korunması temel hedef haline gelmiş ve bu kapsamda bölgeselleşme de büyük önem kazanmıştır. Ülkeler bölgesel oluşumlarla ekonomik gelişme ve istikrar sağlama arayışlarına girmişler, bu amaçla da serbest ticareti destekleyen ideolojiler temel araç konumuna gelmiştir. Uluslararası ekonomik düzeyde artık devletler müdahaleci birimler olmaktan çıkmış ve serbest pazar ekonomisi esas kabul edilmiştir.

Soğuk Savaş döneminde uluslararası sistemin temel sorunu komünist Sovyetler Birliği ile Batılı devletler arasındaki mücadeleden kaynaklanan çatışmalardır. Ancak 1990'lı yılların başından itibaren artık dünya devletlerinin farklı alanlarda oluşan ve çözülmeyi bekleyen yeni problemleri olmuştur. Bu problemlerin başında özellikle 11 Eylül saldırılarıyla isminden sıkça söz edilen S. Huntington'ın medeniyetler çatışması gelmektedir. Huntington medeniyetler için dini temel kıstas olarak tanımlamıştır. Ona göre evrensel bir medeniyet yoktur, dünya üzerinde birçok medeniyet bulunmaktadır ve bu yüzden birlikte yaşamanın öğrenilmesi gerekmektedir. Bu dönemde Huntington İslam dünyası ile Batılı devletler arasındaki sorunları işaret edilerek problemin çözümü için bazı önerilerde bulunmuştur. Bu önerilerin başında batı medeniyeti içinde işbirliğinin geliştirilmesi ve buna karşın Konfüçyüs- İslam medeniyetleri arasında kurulacak askeri işbirliğin engellenmesi gelmektedir. Türkiye için Huntington'ın düşüncesi ise; Türk yönetiminin Avrupa Birliğine karşı bir türlü sonuçlanmayan beklentisinden vazgeçerek, İslam dünyasında liderlik rolüne yönelik girişimlerde bulunması gerektiğidir.⁷²

Soğuk savaş sonrası dönemde baş gösteren diğer önemli sorunlar arasında uluslararası terörizm ve krizler de büyük önem taşımaktadır. Özellikle 11 Eylül sonrasında terörizm konusu, dünya devletlerinin ve başta NATO olmak üzere birçok uluslararası kuruluşun temel ilgi alanı haline gelmiştir. Artan terörist eylemlere karşı ülkeler kendi aralarında ve örgütler kapsamında engelleyici politika arayışlarına geçmişlerdir. Bunun ardından demokratik rejimlerin tam anlamıyla sağlanamaması, hukuk ve insan hakları kavramlarının güvence altına alınmaması, etnik temelli sorunlar ve uluslararası göç ülke yönetimlerinde çözüm aranan konular olmuştur. Bunlardan başka küreselleşmeyle bazı ülkelerin ekonomik refah düzeyini arttırmasına karşın, bazı ülkelerde yoksulluk ve sosyo-ekonomik dengesizlikler

⁷² Krş. Umut Üzer, "Medeniyetler Çatışması", Haydar Çakmak (ed.), Uluslararası İlişkiler- Giriş, Kavram ve Teoriler, Ankara, Platin Yayınları, 2007, s. 306-309.

uluslararası güvenliği tehdit eden unsurlar olmuştur. Küresel anlamda oluşan yeni tehditleri önlemede birincil araç toplumlardaki yoksulluğun giderilmesidir.⁷³

Soğuk Savaş sonrası dönemde oluşan uluslararası sistemde, artık Türk Dış politikasında da birtakım değişimler yaşanması elzem olmuştur. Bu çerçevede 1983-1991 yılları arasındaki dönemde iktidar olan ANAP yönetimi Soğuk Savaş ve sonrası dönem arasında bir geçiş sürecine şahit olmuştur. Bu doğrultuda Turgut Özal'ın liderliğini yaptığı ANAP hükümeti, Soğuk Savaş Sonrası Türk dış politikasının oluşumunda önemli atılımlar yapmıştır.

Özal döneminde Türk dış politikası daha önceki dönemlere kıyasla önemli değişimler yaşamıştır. Bu dönemde Soğuk Savaş döneminde izlenen realist politikanın yerini artık ekonomik temelli neoliberal politikalar almaya başlamıştır. Bu dönemde Türk hükümeti dünya güvenliği içinde büyük önem taşıyan bölgesel barışın ve kalkınmanın sağlanması için, tıpkı Avrupa Birliği'nin kuruluş mantığında olduğu gibi, ülkelerin birbirlerine ekonomik ve ticari bağlarlar bağlanarak, zaman içerisinde oluşabilecek sorunlarını ancak barışçıl metotlarla çözümüyle yoluna gitmesini amaçlamıştır. Turgut Özal dış politika ile ilgili bu amacını şöyle özetlemiştir:

“Etrafı sıcak çatışmalarla çevrili olan Türkiye'nin; askeri değil siyasi çözümler üretebilen, siyasi ihtilafların silahla değil, müzakere yoluyla hallini sağlayabilen etkili, muktedir ve basiretli bir devlet olduğu imajının sarsılmaması gerekir.”⁷⁴

Turgut Özal döneminde oluşturulan Türk dış politikası ANAP hükümeti resmi politikasında ise şöyle yer almıştır:

“Batı dünyası ile mevcut bağlarımız ile Ortadoğu ve İslam alemiyle sürdürdüğümüz yakın ilişkileri dış politikamızın birbirini tamamlayan unsurları olarak kabul etmekteyiz. Bir yandan da Batı ile Ortadoğu arasında tabii bir köprü teşkil eden coğrafi mevki, öte yandan müşterek bir tarih ve kültür mirası, Türkiye'nin İslam âlemine büyük önem göstermesini gerektirmektedir. Bu itibarla, bütün Arap ve İslam ülkeleriyle mütekabiliyet esasına dayanan iyi ilişkiler geliştirmek ve verimli işbirliğini daha da arttırmak hususunda özel bir gayret sarf edilecektir. Başta komşularımız olmak üzere Doğu ülkeleriyle bağımsızlık, egemenlik, hak eşitliği, toprak bütünlüğüne

⁷³ Krş. Esra Çayhan, “Yoksulluk”, Haydar Çakmak (ed.), a.g.e., s. 352-353.

⁷⁴ Bkz, Muhittin Demiray, “ Doğu ile Batı, Liberalizm ile Muhafazakârlık Arasında ANAP Dış Politikası”, Nejat Doğan-Mahir Nakip (Ed.), Uluslararası İlişkiler ve Türk Siyasal Partileri, Ankara, Seçkin Yayınları, 2006, s.306.

saygı ve iç işlerine karışmama ilkeleri ve Helsinki Nihai Senedi zemininde dostluk ve iyi komşuluk ilişkilerini geliştirmek, ekonomik işbirliğini teknik ve ticari temasları karşılıklı menfaatlere uygun şekilde arttırmak gayesindeyiz.”⁷⁵

Buradan da anlaşıldığı üzere ANAP döneminde Türk dış politikasında bir “çok yönlülük” gayesi oluşmuştur. Türkiye başta komşuları olmak üzere diğer devletlerle iyi ilişkiler kuracak, izlenecek siyaset kapsamında batı ve doğu arasında bir denge oluşturacaktır. ANAP döneminde Türk dış politikasının çok yönlü siyasetler izlemesinin nedenlerinin başında Türkiye’nin Batı’nın bir parçası olmak istemesinin rağmen bulunduğu coğrafya ve kültürel değerleri açısından doğuya mı yoksa batıya mı ait olduğu tartışmaları mevcuttur. Bu nedenle aidiyet konusunda yaşadığı sıkıntılar nedeniyle tek yönlü bir politika izlenmesi Türkiye’nin aleyhine olacaktır. Daha önceki dönemlerde batıya endekli dış politika mevcutken, darbeler sonrası dönemde 1987 yılında Türkiye’nin Avrupa Topluluğu’na tam üyelik başvurusunun reddedilmesi sonrasında Ankara yönetimi alternatif politikalar arama yoluna gitmiştir.

ANAP döneminde Türkiye’nin ABD ile ilişkilerine bakıldığı zaman, Amerika’da yetişen Özal’ın Washington’a kişisel ilgisi kolaylıkla görülebilir. Özal’ın Amerikan siyasi ve ekonomik liderleriyle sahip olduğu diyaloglar Soğuk Savaş sonrası sürece geçiş politikalarının oluşmasında etkili olmuştur. Bu dönemde genel olarak Amerika yanlısı siyaset izlenmesinin yanında, Yunanistan, Kıbrıs ve Ermeni meselelerinde Ankara ve Washington arasında gerilimler de meydana gelmiştir. Ardından ise Turgut Özal’ın Washington’dan istediği ölçüde maddi destek alamaması da kısa süreli bir krize neden olmuştur. Sovyetler Birliğinin yıkılmasının ardından artık komünizme karşı Türkiye’nin daha önceki öneminin yeni düzende var olmayacağını savunan kesimler mevcuttur. Ancak bu dönemde Körfez Savaşı, Bosna Hersek ve İran sorunlarında Türkiye yine jeostratejik açıdan büyük önem arz etmiş ve bu nedenle yine Ankara-Washington arasında uyumlu politikalar var olmuştur. Bu doğrultu da Sovyetler Birliği’nin yıkılmasından sonra, komünizm tehdidine karşı kurulan NATO oluşumun artık bir önem arz etmediği ve artık lağvedilmesi konuları tartışılmaya başlanmıştır. Bu tartışmalar süregelirken Turgut Özal 26 Eylül 1991 tarihinde Der Spiegel dergisine verdiği mülakatta Türkiye’nin öneminin azalmadığını, aksine arttığını şu sözleriyle

⁷⁵Bkz. Muhittin Demiray, a.g.e, s. 306-307.

özetlemiştir. “*NATO olsa da olmasa da Türkiye’nin stratejik önemi değişmemiştir hatta daha da önemliydi.*”⁷⁶

ANAP dönemindeki dış politika eğilimleri analiz edildiği zaman ABD sonrasında Avrupa devletleri ile ilişkiler göze çarpmaktadır. Özal’ın ekonomide kazancın en üst seviyede olmasını sağlamaya çalışan dış politikası gereği AET’ye üyelik büyük önem taşımaktadır. ANAP iktidarda olduğu süre boyunca bu amacı gerçekleştirmek amacına yönelik faaliyetlerde bulunmuştur. Bu doğrultudaki en somut eylem 14 Ekim 1987 tarihinde Türkiye’nin AET’ye tam üyelik başvurusunda bulunmasıdır. Nitekim Özal dış politika hedefleri için büyük önem taşıyan bu girişim olumsuz sonuçlanmıştır. Ayrıca bu dönemde 18 Haziran 1987’de Avrupa Parlamentosunun sözde Ermeni soykırımını kabul eden bir karar alması da diğer bir kriz nedenidir. Sonuç olarak Türkiye’nin Avrupa ile ilgili olan hedeflerine rağmen, var olan krizler istenilen diyalogun kurulmasına engel olmuştur. Türkiye’nin AB’ye tam üyeliği sorunu günümüzde de çözülebilmemiştir değildir.

Darbeler sonrası dönemde Türkiye’nin Ortadoğu ve İslam ülkeleri ile ilişkileri, ekonomik çıkarlar göz önünde bulundurularak geliştirilmek istenmiştir. ANAP döneminde Müslüman devletlerle ikili ilişkiler kurularak, Türkiye’ye bu ülkelerden sermaye akışı sağlanmıştır. Ayrıca Müslüman ülkelerle ilişkiler açısından büyük önem arz eden İslam Konferansı Örgütünde Türkiye’nin durumu gözden geçirilerek, etkinleşme çabaları gösterilmiştir. Türkiye’nin bu ülkelerle diyalogunda meydana gelen artış nedeniyle Batılı devletlerde Ankara yönetiminin Batı’dan uzaklaştığı konusunda söylemler yükselmiştir. Uygulamalar ve genel durum analiz edildiği zaman Türkiye’nin Ortadoğu ve Müslüman devletleriyle olan ilişkilerinde zaman zaman olumlu gelişmeler var olmasına rağmen, istenilen konumda bir siyasetin oluşturulduğu söylenememektedir.

Özal yönetiminin dış politikalarında Rusya’nın yerine değinilmesi gerekirse, hükümet politikasında da belirtildiği üzere komşularıyla iyi ilişkiler ve işbirliği esas alınmıştır. Bu kapsamda Sovyetler Birliği yıkılana kadar uluslararası arenada var olan doğu-batı bloklaşması nedeniyle Sovyetlere karşı aleni bir birliktelik gösterilemese de, ikili ilişkileri tehlikeye sokmaktan kaçınılmıştır. Aralık 1991’de Sovyetler Birliği dağılıp yerine yeni cumhuriyetler kurulduğu zaman, Türkiye Rusya Federasyonu’nun kuzey komşusu olduğu gerçeğini unutmadan, Moskova yönetimini rahatsız edici politikalar izlemek istenmemiştir. Ancak ekonomik temelli Özal dış politikası gereği, kurulan bu yeni devletlerle de diyaloga geçme

⁷⁶ Bkz. Nevra Yaraç Laçınok, “Turgut Özal”, Ali Faik Demir (Ed.), Türk Dış Politikasında Liderler, Ankara, Bağlam Yayınları, , 2007, s. 573-574.

girişimlerinde bulunulmuştur. Bu kapsamda Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü önem arz etmektedir. Şükrü Elekdağ tarafından ortaya atılan bu oluşum fikri, esasen hem Türkiye için hem de Balkanlardan Kafkaslara kadar olan Karadeniz bölgesindeki ülkelere birçok getiri sağlayacaktır. Türkiye ve bölge ülkelerinin ortaya atılan oluşum fikrinden beklentileri şöyle özetlenebilir:

SSCB sonrasında daha önce devlet tarafından yön verilen ekonomilere sahip ülkeler bu bölgesel entegrasyon ile serbest piyasa ekonomisine geçmede önemli yol kat ederek, dünyaya açılacaklardır. Böylece ABD ve Batı ülkelerinin önderlik ettiği liberal düzene Karadeniz ve Balkan ülkeleri de dahil olarak ekonomik kalkınma süreçlerini hızlandırarak, serbest piyasa ekonomisinde önemli tecrübeler kazanacaklardır.⁷⁷

Balkanlar ve Karadeniz bölgesi tarihte önemli uygarlıkları barındırdığı gibi köklü sorunlara da sahne olmuştur. Yıllarca süren bu sosyo-politik sorunlar oluşturulacak olan geniş kapsamlı bir ekonomik birliktelik ile çözüme kavuşturulabilecektir. Sonuçta bölge ülkelerinin milletleri refah ve barış içersinde yaşamlarını sürdürebilecektir. Bunun yanında ekonomik olarak işbirliği içerisine girecek olan ülkeler, sosyo-politik sorunları bu oluşum platformu ile çözdükten sonra kalıcı barışı tesis etmede önemli bir adım atmış olacaklardır.⁷⁸

Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütünün kurulması ile var olan piyasalar genişletilecektir. Üye ülkeler arasındaki ekonomik entegrasyon tam anlamı ile kurulduktan ve işlemeye başladıktan sonra çok geniş bir piyasada üretim faaliyetleri yapılacaktır. Bu üretim alanında maliyetler düşecek, ülke içi firmaların rekabeti bölgesel ve uluslararası rekabete dönüşecek ve bu ortamda var olan teknoloji gelişecektir. Gelişen teknoloji ile bölge ülkelerinde verimlilik de artacaktır. SSCB döneminden sonra bölge ülkelerinin teknolojileri eskimiş ve işlerliğini yitirmiştir. Bu Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütünde bazı ülkelerin teknolojilerini geliştirmesi sonrasında diğer devletler de bu gelişmelerden yararlanmak isteyecek ve böylece entegrasyon önem kazanacaktır.⁷⁹

Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü üye ülkelerinin bazı sanayi konularında uzmanlaşmasına ve diğer ülkelerin bu durumu desteklemesine uygun bir düzeni

⁷⁷ Krş. Ferhan Erkmenoğlu, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün Düny, Bugünü ve Geleceği, DiplomatikGözlem Gazetesi Resmi Sitesi, <http://www.diplomatikgozlem.com/briefing.asp?id=106>, (19.01.2012).

⁷⁸ Akın Alkan, "21. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Karadeniz Güvenliği", Ankara, Nobel Yayınları, 2006, s.30-31

⁷⁹ Keş. Cemil Şengül, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Ve Birliğin Türkiye Üzerindeki Beklenen Etkileri, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Teorisi Bilim Dalı, 2009) s. 27-29.

öngörmektedir. Bu kapsamda üye ülkeler uzmanlaştıkları sanayi kollarında dünya ticaret düzeninde rekabet güçlerini arttırarak söz sahibi olabileceklerdir.

Üye ülkeler Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü ile ekonomik ilişkilerini arttırarak birçok önemli projeye imza atmayı hedeflemişlerdir. Bu kapsamda ulaşım, güvenlik, iletişim ve çevre gibi konularda Karadeniz ve Balkan devletleri mevcut potansiyellerini geliştirebileceklerdir. Özellikle önemli balıkçılık ve turizm potansiyeli olan Karadeniz ülkeleri bu entegrasyondan önemli çıktılar ummaktadır.

Hedeflenen ekonomik bütünleşme sonucunda kaynaklar yeniden ve etkin bir biçimde dağıtılacaktır. Yeni geliştirilen üretim faaliyetleri ile üye ülkeler uluslararası alanda rekabeti arttıracak, piyasalarını koruyacaklar ve AR-GE çalışmalarına önem vereceklerdir. Bu doğrultuda verimliliği artan Karadeniz ve Balkan ülkeleri pazarlık güçlerini arttırarak dünya ekonomisinde söz sahibi olacaklardır. Bunun yanında ülkeler Karadeniz Ekonomik İşbirliği örgütü ile Avrupa Birliği ile bütünleşmeyi amaçlamaktadırlar. Bölge ülkeleri bu entegrasyon ile geliştirdikleri kapasiteleri ile daha sonra Avrupa'nın bir parçası olmak istemektedirler.

Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü düşüncesi ile Türkiye; Avrupa Birliği, Orta Asya, Kafkasya ve Balkan politikalarını birleştirerek dış politikasındaki çeşitliliği gözler önüne serme fırsatı yakalamıştır.

SSCB ve onun ardılı Rusya Federasyonu teknolojik alanlara yatırım yaparken, insani ihtiyaçlarını göz ardı etmiştir. Türkiye ise sahip olduğu tarım potansiyeli ve gıda sektörü ile Rusya'nın bu alandaki ihtiyacını karşılayabilecektir. Aynı şekilde Türkiye ihtiyacı olduğu petrol ve doğal gazı da Rusya'dan alacaktır. Bunun dışında Türkiye sektörel pazar ihtiyacını Rusya gibi diğer Karadeniz Ekonomik İşbirliği ülkelerinden karşılayabilecektir.

20 milyon kilometre kare ve yaklaşık 350 milyon nüfusa sahip olan ve dünya ticaretinde bir söz payı olan bölgede Türkiye çıkarları doğrultusunda oluşturulacak projelerde liderliği Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü çerçevesinde yürütebilecektir. Bunun dışında Türkiye 1960'lı yıllardan beri kararlı bir şekilde Avrupa Birliği'ne üye olmak istemektedir. Bu doğrultuda Karadeniz ve Balkanları kapsayan bu oluşumdaki liderlik vasfı ile Türkiye, Avrupa'nın gözünde prestij sahibi olabilecek ve nihayetinde Birliğe kabul sürecinde olumlu gelişmeler yaşayabileceğini düşünmektedir.

Karadeniz ve çevresi sahip olduğu petrol ve gaz rezervleri ile batılı büyük devletler ile uluslararası şirketlerin dikkatini üzerinde toplamaktadır. Bu doğrultuda enerji ticareti

kapsamında Karadeniz bölgesi ile Batı arasında köprü durumunda olan Türkiye bu ilişkilerden birçok yarar sağlayabilecektir.⁸⁰ Ayrıca ekonomik gelişme ile Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütüne üye ülkelerde altyapı çalışmalarına önem vererek liman, havalimanı ve otoyol gibi inşa çalışmalarına girişecek bu da inşaat sektörüne canlılık getirecektir. Türkiye sahip olduğu gelişmiş inşaat sektörü ile bu alanda yatırım yaparak birçok sektörel hedefine ulaşmayı amaçlamaktadır. Karadeniz ve çevresindeki ülkeler arasında ekonomik ilişkiler kurularak kapsamlı bir entegrasyona gidilip, bölgenin dünya ile bütünleşmesi sağlanacaktır. Bunun yanında barış ve istikrarın tesis edilmesinde önemli bir unsur olan Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütünde Türkiye'nin önder olması önemli bir unsurdur. Türkiye yıllardır Batı ile bütünleşme çabaları sonucunda ekonomi ve ticari kapsamında birçok gelişim göstermiştir. Ayrıca Türkiye bulunduğu coğrafya bakımından önemli bir ticaret merkezi durumundadır. SSCB'nin dağılmasından sonra serbest piyasa ekonomisine geçerek dünya ile bütünleşmeye çalışan Karadeniz devletleri Batı ile ilişki kurmakta Türkiye'yi köprü olarak kullanacaktır. Bu durum da Türkiye'nin prestiji bakımından önemlidir.⁸¹

Neticede bu denli büyük bir önem arz eden Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü öngörüldüğü gibi kurulmuştur. Ancak kurulma aşamasında bu örgütten beklenen kazanımların tam anlamıyla elde edilip edilmediği konusu ise tartışmalıdır. Ayrıca yeni kurulan cumhuriyetlerin Türkiye'den beklentileri mevcuttu, aynı şekilde de Ankara hükümetinin Soyvetlerden kalan bu bölgedeki güç boşluğunu doldurma amacı vardır. Bu amaç zaman zaman Özal tarafından, Türk hükümetinin, Osmanlı coğrafyasında o dönemin tecrübelerinden faydalanılarak dış politika üretilmesi gerektiği dile getirilmiştir. Bu doğrultuda Özal düşüncesini şöyle özetlemiştir: “ *Türkiye liderliğindeki Adriyatik Denizi'nden Orta Asya'ya kadarki jeopolitik alana baktığımız zaman bu alanın Osmanlı-Müslüman ve Türk nüfusu tarafından şekillendirildiğini ve hakim olduğunu anlarız...*”⁸² Fakat dönemin şartları Türkiye'nin Orta Asya ve Kafkasya devletlerinin taleplerini karşılamasına engel olmuştur. Dolayısıyla Ankara yönetimi kuzeydoğu coğrafyasında istediği siyaseti izlemekten yoksun kalmıştır.

Türk dış politikası açısından Turgut Özal'dan sonra büyük önem taşıyan diğer bir lider ise Necmettin Erbakan'dır. 1996 yılının Haziran ayında Refah Partisi ile Doğru Yol Partisi bir koalisyon hükümeti kurarak iktidara gelmiştir. Refah-Yol Koalisyonu olarak adlandırılan bu

⁸⁰ Krş. Kamil Ağacan, Karadeniz Ekonomik İşbirliği İstanbul Zirvesi, <http://www.asam.org.tr/tr/yyazdir.asp?ID=1680&kat1=4&kat2=,> (19.02.2012)

⁸¹ Krş. Gamze Güngörmüş Kona, The Black Sea Economic Cooperation Organization(The BSECO) and Turkey, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (5), 2003/1 : 39-54

⁸² Bkz. Nevra Yaraç Laçınok, “Turgut Özal”, Ali Faik Demir (Ed.), a.g.e, s.628.

dönemde Erbakan'ın dış politikaya yönelik tutumları büyük yankılar uyandırmıştır. Erbakan, Batı ile ilişkileri her zaman eleştiren bir lider olarak Müslüman Türkiye'nin İslam devletleri ile bir oluşuma girişmesini amaç edinmiştir. Bu koalisyon döneminde Batıyla ilişkileri genelde DYP'li milletvekilleri gerçekleştirirken, RP'li vekiller ise İslam Devletleriyle ilgilenmekteydi. Necmettin Erbakan iktidara gelmesinin ardından ilk dış gezisini İran'a yapması ve bunu diğer Müslüman devletlere seyahatlerin izlemesi de Türkiye'nin bu dönemdeki dış politikasının ekseninin değişip değişmediği konusunda tartışmalar yaratmıştır.⁸³

Necmettin Erbakan'ın D-8 projesi de İslami temelli politikaları açısından önemli bir referans olmuştur. Bazı kesimlerce dünyanın en zengin yedi ülkesinden oluşan G-7'ye⁸⁴ karşı alternatif olduğu ileri sürülen D-8 projesi, Erbakan'ın Müslüman ülkelere yönelik siyaseti açısından mühimdir. 1992 yılında kurulan bu oluşumda Türkiye, İran, Mısır, Pakistan, Malezya, Endonezya, Bangladeş ve Nijerya yer almıştır. Esasında Erbakan'ın ekonomik temelli oluşturduğu bu grup, Türkiye'nin İslam kimliği ile dünyaya algılatılması amacını taşımaktaydı. Ancak D-8 oluşumunda istenilen amaçlar elde edilememiştir. Bu başarısızlığın temel nedeni ise irtica endişelerinin de etkisiyle Türk hükümetlerinin D-8 kapsamında aktif politika izlemekten kaçınmak istemesidir. Ayrıca din kimliğinin baskın olduğu D-8 grubunun kapalı bir imaj sergilemesi de olumsuz bir etkidir.

Necmettin Erbakan döneminde iç ve dış politikada sık sık gündeme gelen irticai söylem ve tutumlar siyasi arenada gerginliklere neden olmuştur. Batılı devletler ve Türkiye'deki bazı kurum ve kuruluşlarca kaygıyla takip edilen bu süreç 28 Şubat 1997 tarihinde MGK toplantısında "postmodern darbe" olarak adlandırılan bir muhtırayla son bulmuştur. Refah-Yol koalisyonu ve bilhassa Erbakan'ın İslami temelli aşırı politikalarda Türkiye Cumhuriyeti'nin laiklik unsurunu tehdit etmesini nedeniyle TSK'nin durumdan rahatsızlığını dile getirmesi Türk siyasal yaşamında birtakım değişikliklere neden olmuştur. Öncelikle muhtıra ardından Erbakan istifa etmiş, ardından dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Mesut Yılmaz'ı yeni hükümeti kurmakla görevlendirmiştir. Refah-Yol koalisyonunun sona ermesinin ardından, Anayasa Mahkemesi Refah Partisini irticai faaliyetlerini gerekçe göstererek kapatmıştır.

⁸³ Bkz. Hamit Bozarslan, "L'alévisme et l'impossible équation du nationalisme en Turquie", A. Dieckhoff, R. Kastoryano (Ed.) Nationalismes en mutation en Méditerranée orientale Paris, 2002, s. 133-152.

⁸⁴ 1997 yılında Rusya'nın da katılımı ile bu sayı sekize yükselmiş ve topluluğun adı G-8 olmuştur.

Soğuk Savaşın ardından oluşan yeni uluslararası düzende bir geçiş süreci olan bu dönemde Türkiye'nin dış politikasında da bazı değişim ihtiyaçları doğmuştur. Hükümetin başına gelen siyasal liderler kendi ideoloji ekseninde bazı dış politika hedefleri oluştursa da, hiçbiri genel anlamda amaçlarına ulaşamamıştır. 1990'lı yıllardan 2002'ye kadar olan koalisyonlu hükümetler sürecinde Türk siyasal yaşamı sık sık skandallara sahne olmuştur. ancak yine de sancılı geçen bu dönem, daha sonraki yıllarda izlenecek dış siyasete zemin hazırlanmasını sağlamıştır.

1.4 2002 Yılı Sonrasında AKP Hükümeti Döneminde Türk Dış Politikası

1990'lı yıllarda Türkiye'deki var olan koalisyon hükümetleri döneminde Türk toplumu birçok siyasi skandallarla karşı karşıya kalmıştır. 3 Kasım 2002 tarihinde yapılan milletvekili seçimlerinde AKP, ülke geneli ve gümrük kapılarındaki oyların %34.28'ini alarak tek başına iktidara gelmiştir. CHP ise oyların %19.38'ini alarak ikinci parti olarak meclise girmiştir. AKP'nin ezici bir çoğunlukla iktidar olduğu 2002 seçimlerinde, %10'luk baraj esasıyla diğer siyasal partiler meclise girememiştir.

Beş yıllık iktidar döneminin ardından AK Parti 22 Temmuz 2007 tarihli genel seçimlerde de %46.58'lik oy oranıyla tekrar iktidara gelmiştir. AK Parti'yi, %20.87'lik oranla CHP ve %14.27'lik oranla MHP izlemiştir. Neticede TBMM, AK Parti, CHP ve MHP tarafından oluşturulmuştur. 12 Haziran 2011 tarihinde yapılan genel seçimlerde ise AK Parti %49.83, CHP %25.98 ve MHP %13.01 oranlarında oy almışlardır. 2011 seçimlerinde yine büyük bir farkla iktidara gelen AK Parti iktidarı üçüncü dönemindedir.

AK Parti döneminin Dış politika yapılanmasına bakıldığı zaman Türkiye Cumhuriyeti'nin diğer hükümetlerinden farklı bir işleyişe sahip olduğu göze çarpmaktadır. AK Parti döneminin dış politikasındaki bu değişimler 2002 yılında iktidara gelmesinden bu yana yurtiçinde ve yurtdışında birçok eleştiriye maruz kalmıştır. Her şeyden önce AK Parti'nin muhafazakar bir parti olması nedeniyle uygulamalarda var olabilecek değişiklere yöneltilen eleştiriler, daha sonraki dönemlerde dış politika ekseninin değişip değişmediği şeklinde siyasal yaşamda yer almıştır.

AK Parti iktidar gelmesinden sonra parti programında dış politikasına yönelik açıklamalarda, artık Türk dış politikasının daha aktif, karar alma mekanizmalarına tüm

toplumun katılacağı ve askeri yerine ekonomik kapsamlı işbirliğine dayalı güvenlik anlayışına sahip olunacağına şu cümlelerle yer verilmiştir:

“Partimiz dış politika karar verme ve uygulama sürecinin sadece bürokrasinin katılımı ile yürütülmesinin yetersiz kaldığı görüşündedir. Bu tür kararlara parlamentonun ve toplumun çeşitli kesimlerinin katılımı sağlanarak Türkiye’nin dış politikadaki etkisi ve gücünün artacağına inanmaktadır...”

... Askeri ittifakların ve blokların uluslararası ilişkilerin belirleyici unsuru olma niteliği önemli ölçüde azalmış ve işbirliği projeleri devletlerarası ilişkilerin yaygın birer aracı haline gelmiştir. Partimiz Türkiye’nin tarihine ve coğrafi konumuna yaraşır, önyargılardan ve saplantılardan arınmış, karşılıklı çıkar ilişkilerine dayalı, gerçekçi bir dış politika izleyecektir. Türkiye, yakın çevresinde güven ve istikrarın tesisi için daha fazla çaba sarf edecek, komşularıyla diyaloga dayalı iyi ilişkiler sürdürme çabasını artıracak, böylelikle bölgesel işbirliğinin gelişmesine daha fazla katkıda bulunacaktır.”⁸⁵

2012 yılı itibariyle üç dönemdir iktidarda olan AK Parti dış politikasına dört farklı dışişleri bakanı liderlik etmiştir. Bu dört dışişleri bakanları sırasıyla; Yaşar Yakış, Abdullah Gül, Ali Babacan ve Ahmet Davutoğlu’dur. Ancak AK Parti dış politikasında akademik kimliği olan Davutoğlu’nun etkisinin daha baskın olduğunu söylemek mümkündür. 1 Mayıs 2009 tarihinde Dışişleri bakanı olan Ahmet Davutoğlu, daha önceki dönemlerde AK Parti hükümetinde Başbakanlık Baş müşavirliği ve Büyükelçilik görevine atanmıştır.

Davutoğlu dış politikası ile Türkiye’nin sesi daha önceki hükümet dönemlerine kıyasla uluslararası arenada daha fazla duyulur olmuştur. Tabi ki Türkiye’nin bu yeni imajının tek nedeni Davutoğlu politikası değildir, bunun yanında birçok unsur da mevcuttur. Örneğin 11 Eylül sonrası dönemde tüm dünyadaki teröre karşı işbirliği kapsamında Batılı ülkelerin Müslüman Türkiye’ye ihtiyacının artması da AK Parti hükümeti için bir avantaj niteliğindedir. Türkiye’ye kültürel ve coğrafi olarak yakın olan Orta Doğu ve Orta Asya ülkelerindeki sorunların çözümü ve bölgenin Batı ile iletişimi için Türkiye stratejik bir öneme sahiptir. Bu kapsamda Amerikan Başkanı Barack Obama da iktidara gelmesinin ardından Türkiye ile mevcut ilişkilerinin önemine değin konuşmalar yapmıştır.

⁸⁵ Bkz. AK Parti Programı, 2004. URL: <http://www.akparti.org.tr/> (12.02.2012)

Son yıllarda Türkiye'nin dış politikasında göze çarpan bu değişiklikler incelendiği zaman bazı temel dinamiklerin varlığından söz etmek mümkündür. Bu konuda Tarık Oğuzlu⁸⁶'nın yaptığı çalışmada en temel dinamiğin “*stratejik derinlik*” olduğu belirtilmiştir. Stratejik derinlik kavramına göre Türkiye bulunduğu coğrafya ve sahip olduğu tarihsel-kültürel değerler nedeniyle tek boyutlu bir politika izleyemez ve çıkarlarını tanımlarken kendisini merkeze yerleştirmek zorundadır. Aksi halde Türkiye dış politik alanda tek başına hareket edemez ve başka aktörlerin çıkarlarının elde edilmesinde araç olmaktan öteye gidemez. Türkiye yüzyıllarca geniş bir alanda hüküm süren ve birçok milleti bünyesinde barındıran Osmanlı Devletinin mirasçısıdır. Bu nedenle geniş Osmanlı coğrafyasında ne denli dış politikalar oluşturulduğuna dair Türkiye'nin tarihsel bir sorumluluğu mevcuttur. Bu nedenle AB, Rusya ve ABD gibi küresel güçlerden biriyle dış politika ekseninin sınırlandırılması stratejik bir hata olacaktır.⁸⁷

AK Parti dış politikasının diğer önemli bir dinamiği ise “*komşularla sıfır sorun ilkesidir*”. Bu ilke esasında Atatürk'ün “*Yurtta Sulh, Cihanda Sulh*” politikasının bir devamı niteliğindedir. Orta Doğu, Kafkasya, Orta Asya, Akdeniz ve Balkanlar gibi uluslararası politikalar açısından önemli bölgelerin kesişiminde bulunan Türkiye, ülkesel, bölgesel ve hatta küresel istikrarı sağlama yolunda önce komşularıyla barışı tesis etmelidir.

Yeni Türk Dış Politikasının üçüncü önemli dinamiği ise “*proaktif dış politika anlayışıdır*”. Türkiye, tarihsel ve kültürel bağlarda göz önüne alındığı zaman çevre ülkelerde meydana gelen gelişmelerden kolay etkilenebilecek bir yapıya sahiptir. Bu nedenle iç ve dış istikrarın sağlanması amacıyla, bu bölgede meydana gelmiş ya da gelebilecek olan her soruna müdahale etmelidir. Bu müdahale esnasında sorunun muhaliflerinin bir araya getirilerek kalıcı çözümler bulunmaya çalışılmalıdır.⁸⁸

AK Parti dış politikasının diğer bir önemli özelliği ise kullanılan metoddur. Daha öncesinde askeri güvenlik konusu ağır basıp, savunma yatırımlarına önem verilmiştir. Ancak AK Parti döneminde, dış politikada askeri birlikler kurulup savunma amaçlı oluşumlara gidilmesi fikri terk edilmeye başlanmıştır. Artık bu dönemde karşılıklı bağımlılık esasıyla, dış politika aktörlerinin birbirine barışçıl politikalarla bağlanması esas kabul edilmiştir. Böylece

⁸⁷ Krş. Tarık Oğuzlu, Türk Dış Politikasında Davudoğlu Dönemi, Ortadoğu Analiz, Eylül 2009, Cilt:1, Sayı:9, s.44.

⁸⁸ Krş. Tarık Oğuzlu, a.g.e., s. 45.

geleneksel rakibin kaybetmesi, ülkenin kazancınadır mantığında olan kazan-kaybet politikasının yerini kazan-kazan mantığı almıştır. Bu mantığa göre birbirine karşılıklı bağımlılık esasına göre bağlanan devletlerden birinin kazancı diğerine de olumlu etki yapacaktır. AB'nin de kurulmasında etkili olan, Fransa ve Almanya arasındaki ezeli düşmanlığı yok etmede kullanılan bu düşüncenin Türk Dış Politikasına yerleştirilmesi amaç edinilmiştir.

AK Parti dış politikasına bakıldığı zaman uluslararası aktörlerle ilişkilerde de bazı değişiklikler olduğu söylenebilmektedir. Bu duruma en somut örnek olarak “model yada stratejik ortak” olarak adlandırılan ABD ile mevcut diyaloglar verilebilir. Daha önce dış politika konularında Washington yönetimine endeksli kararlar alınabilirken, artık Amerikan yönetimine karşı rahatsızlıklar daha kolay dile getirilmeye başlanmıştır. Örneğin 11 Eylül sonrasında ABD terörle mücadele kapsamında Afganistan ve Irak’a müdahale etmiştir. Irak’ta bulunan Amerikan yönetici Paul Bremer, bu dönemde Türk yetkililerin uyarılarına rağmen bölgedeki terör sorunuyla ilgili etkin bir çözüm yoluna gitmemiştir. Dahası Türk yetkililerin görüşme taleplerine sürekli olumsuz yanıt vermiştir. Türk diplomatlar Washington’a bu durumdan şikayetçi oldukları vakit şöyle bir cevap almışlardır:

“Sıkıntınızı anlıyorum ama Paul orada çok yoğun. Masasına hergün Bağdat’tan, Musul’dan bombalı saldırı ve intihar eylemi haberleri geliyor Kuzey Irak ise nispeten sakin. O bölgenin önceliği yok.”

Amerikan yönetiminin, Türkiye’nin terörle ilgili uyarı ve taleplerine son derece duyarsız kalmasının ardından Türk yetkililer tarafından gayet sert olarak algılanabilecek şu cevap verilmiştir:

“Bakın, eğer Irak’ta gündeme gelmek için fiilen müdahil olmak gerekiyorsa onu da yapmaktan çekinmeyiz. Yani biz de Irak gündeminin bu şekilde bir parçası olmayı biliriz. Türkiye’nin bunu temin edecek gücü olduğundan emin olabilirsiniz!”⁸⁹

Bu dönemde tüm dünyada olduğu Türkiye’de de Amerika’ya karşı kamuoyunda bir antipati meydana gelmiştir. Tabi ki bu durumda Washington yönetiminin maddi çıkarları ve İsrail ile ilişkileri için, özgürlük adı altında Orta Doğu’ya müdahalesinin etkisi büyüktür. Müdahalelerden sonra İslam dinine karşı yapılan küçük düşürücü davranışlar, Ebu Gireyb gibi hapishanelerde mahkumlara işkence görüntüleri ABD’ye karşı bu olumsuz tutumun

⁸⁹ Bkz. Gürkan Zengin, “Hoca- Türk Dış Politikası’nda Davutoğlu Etkisi”, İstanbul, İnkılâp yayınları, 2010, s.312.

oluşmasına neden olmuştur. ancak Türk kamuoyunu rahatsız eden başka hususlar da vardır. Bunların başında 1 Mart tezkeresine olumsuz karar çıkarılmasından sonra Amerikan yetkililerin tavrı ve ardından 4 Temmuz 2003'te Süleymaniye baskınında on bir Türk askerinin başına çuval geçirilip yaklaşık 60 saat tutulması gelmektedir. Bush yönetimi döneminde başta Ortadoğu bölgeye yönelik ve sonrasında küresel düzeydeki çıkarlar konusunda Washington ve Ankara arasında bir uyum sağlanamamıştır. Ocak 2009'da katıldığı bir televizyon programında Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu bu konuya yönelik olan görüşlerini şöyle belirtmiştir.

“Amerika’nın özgürlükler ve insan haklarını öne çıkardığı dönemde biz 1990’lı yılların başında etkisini artıran terör yüzünden devlet ve insan güvenliğini öne çıkarmıştır. 2001’den sonraki dönemde Amerika’nın güvenlik gibi konuları vurgulamaya başladığı dönemde ise biz insan hakları, demokrasi, hukukun üstünlüğüne önem vermeye başladık. Avrupa Birliği ile müzakere süreci de bunu destekledi. Velhasıl Amerika ile son iki dönemdir önceliklerimi örtüşmedi, hatta ters yönlü seyretti.”⁹⁰

Bush yönetimi uluslararası kamuoyunda gayet negatif bir etki yarattıktan sonra Beyaz Saray’a ilk kez siyah bir devlet başkanı seçilmiştir. Bu dönemden sonra ABD’nin özellikle dış politikada daha yapıcı olacağı umutları doğmuştur. Obama da başkan olarak yönetime gelmesinin ardından yaptığı ziyaret ve söylemlerde ABD’nin olumsuz imajını ortadan kaldıracak tutumlarda olmaya gayret etmiştir. Özellikle Başkan Obama, Bush döneminde adeta baş düşman olarak gösterilen İslam dinine karşı hoşgörülü ve yapıcı ifadeler içeren söylemlerde bulunuyordu. Bu kapsamda Obama Kahire’de yaptığı bir konuşmada şu ifadeleri aktarmıştır:

“Şimdiye kadar ilişkilerimiz farklılıklarımızla tanımlandı, barış yerine nefret yayanları halklarımızı adalet ve refaha ulaştıracak işbirliği yerine çatışmayı teşvik edilmesine izin vermeyeceğiz. Bu şüphe ve ihtilaf döngüsü sona ermeli. Buraya ABD ve dünyadaki Müslüman arasında yeni bir başlangıç aramak için geldim....

...Bu başlangıç, ortak çıkarlar ve saygı temeline dayanmaktadır. Amerike ile İslam dünyası birbirinden ayrı değildir ve bir yarış içinde olmalarına da gerek yoktur.

⁹⁰ Bkz. Gürkan Zengin, a.g.e., s.316.

Bunun yerine, ortak ilkeleri paylaşmaktadırlar. Bu ilkeler adaletve ilerlemenin yanı sıra tüm insanlığın sahip olduğu hoşgörü ve haysiyettir..”⁹¹

Yeni başkan Obama’nın bu ılımlı ifadelerinin ardından Türk dış politika liderlerinin de yeni umutları belirmiştir. Johnson Mektubundan sonraki dönemde ilişkilerin en uyumsuz olduğu bir zamanda Ankara, Washington ile ilişkilerini iyileşmesini istemiştir. Ancak bu dönem uzun sürmemiş ABD ile ilişkilerde yeni sorunlar baş göstermeye başlamıştır. İlk olarak Türkiye’nin komşularıyla sıfır sorun politikası kapsamında Ermenistan ile iyileşme çabaları sürerken, Ermeni diasporanın da etkisi ile Washington yönetimi sözde Ermeni soykırımının tanınmasına yönelik bir tasarımı 24 Nisan 2009’da geçirmiştir. Bu durum özellikle Türk kamuoyu tarafından büyük bir tepkiyle karşılanmıştır. Ardından İran’a karşı yöneltilen nükleer silah suçlamalarının ardından Türkiye ve Brezilya, Tahran yönetimine karşı bir uzlaşma çabasına girişmiştir. Bu durumdan küresel güç olma iddiasındaki ABD rahatsız olmuş, ardından İran’a karşı bir ambargo uygulaması kararı almıştır. Türkiye bu ambargoya karşı koyarak ABD’nin politikalarına karşı bir tutum sergilemiştir. Son olarak ise Mayıs 2010’da Gazze’ye yardım götüren Türk gemisi Mavi Marmara’ya İsrail askerleri saldırmış ve bunun sonunca dokuz Türk hayatını kaybetmiştir. Gelişmelerin ardından Türk yetkililerin BM Güvenlik Konseyi’nde İsrail’i kınamaya yönelik çabalarına karşın, Amerikan yetkililerin tavrı Ankara-Washington gerilimini arttırmıştır.

Türk dış politikası için diğer bir önemli faktör olan AB konusunda ise sonuç olarak kesin bir gelişme yaşanmasa da, Ankara yönetiminin konuyla ilgili söylemlerinde bazı netlikler meydana gelmiştir. On yıllardır Türkiye’nin AB’ye tam üye olma çabaları her zaman engellerle karşılaşmıştır. AK Parti döneminde de AB’ye tam üyelik yolunda benzer engeller çıkmıştır. Özellikle Türklerin AB’ye üyeliği konusunda Alman Başkan A. Merkel ve Fransız Başkan N. Sarkozy kesin bir olumsuz tavır sergilemişlerdir. Ancak buna rağmen Avrupa’da Türklere karşı olumlu düşünceleri olan siyasi liderler de mevcuttur. Bu liderlerden AB Komisyon Başkanı Jose Manuel Barroso, Türkiye’nin AB’ye üyeliği hakkında şu yorumu yapmıştır:

‘Eğer Türkiye de üye olursa Avrupa aşırı gelişip aşırı yayılmış olur’ diyenleri anlayamıyorum. Dünya haritasına bakınca açıkça görüyoruz ki, Avrupa aslında

⁹¹ Bkz. Gürkan Zengin, a.g.e., s.318.

Avrasya'nın bir yarımadası. Asya ve Amerika karşısında Avrupa küçük kalıyor. Tek pazarın ve siyasal etki alanımızın mutlaka genişlemesi gerekiyor.”⁹²

Avrupalı devlet adamlarının Türkiye'ye karşı olumlu tavır takınmasının bir diğer nedeni de enerji konusudur. AB üretim faaliyetleri için gerekli olan ve her geçen gün artan enerji taleplerine Rusya'dan başka arz kaynağı bulmak istemiştir. Böylece Rus enerji kaynakları çeşitlendirilmiş olacaktır. Bu kapsamda Orta Doğu, Orta Asya ve Kafkasya enerji kaynaklarına giden yolların üzerinde bulunan Türkiye'nin önemi Avrupa nezdinde artmıştır. Son olarak Nabucco Projesi 2002 yılından itibaren görüşülmeye başlanmıştır. Nabucco Projesinin temel hedefi Ortadoğu ve Orta Asya gazının, Türkiye, Bulgaristan ve Romanya üzerinden Avusturya'ya kadar götürülmesidir. Bu boru hattının büyük bir bölümü Türkiye'den geçeceği için Avrupa'nın enerji sevkiyatında Türkiye önemli bir ülke durumundadır.

Türkiye'nin AB üyeliği konusunda tüm bu tartışma ve çabalar sürerken, durumun netleştirilmesi konusunda henüz gerçekçi bir adım atılamamıştır. Türkiye, Turgut Özal döneminden itibaren AB'ye üyelik konusunda birçok politika oluşturmaya çalışmıştır. Ancak Avrupalı siyasi liderler çeşitli nedenlerle Türkiye'nin üyeliğine sıcak bakmamışlar, bazı liderler ise tam üyeliğe alternatif imtiyazlı ortaklık gibi bazı projeler önermiştir. Ancak Türk hükümeti tam üyeliğe alternatif olan hiçbir projeye sıcak bakmamış, hedefinden vazgeçmemiştir. Ancak çok yönlü dış politika nedeniyle zaman zaman Türkiye'nin AB hedefinden vazgeçtiği eleştirileri yapılmıştır.

Dünya kamuoyunun her zaman dikkatini çeken Orta Doğu konusunda da Türkiye'nin yeni dış politikaları oluşturulmuştur. Büyük bir çoğunluğunu Müslüman toplumların oluşturduğu Orta Doğu özellikle enerji potansiyeli nedeniyle batılı devletler tarafından mercek altına alınmıştır. Ayrıca bölgedeki İsrail-Filistin gerginliği de bölgenin gündemde kalmasının önemli bir nedenidir. Türkiye, Orta Doğu bölgesiyle ilgili en keskin söylemleri Davos'ta Başbakan Erdoğan ile İsrail Başkanı Peres'in tartışmaları ile Mavi Marmara'ya yapılan saldırıdan sonra gerçekleştirmiştir. Türkiye'nin İsrail'e karşı sert tutumu Arap toplumu tarafından hoşnutlukla karşılanmıştır.⁹³

18 Aralık 2010 tarihinden beri Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da devam eden “Arap Baharı” olarak adlandırılan reform hareketleri konusunda da Türkiye önemli bir konumda

⁹² Bkz. Gürkan Zengin, a.g.e., s.413.

⁹³ Bkz. İlhan Sağsen, Arap Baharı, Türk Dış Politikası ve dış Algılaması, Ortadoğu Analiz Dergisi, Temmuz-Ağustos 2011, Cilt:3, Sayı:31-32, s.61.

bulunmuştur. Bu halk ayaklanmaları ilk olarak polisin kötü muamelesine karşı Muhammed Bouazizi'nin intihar etmesiyle Tunus'ta başlamıştır. Ardından ise Cezayir, Lübnan, Ürdün, Sudan, Uman, Yemen, Mısır, Moritanya, Suriye, Libya, Irak, Kuveyt'te de yönetime karşı protesto gösterileri düzenlenmiştir. Ancak Libya ve Suriye'de halkın bu gösterilerine sert karşılık verilmiş, birçok sivil hayatını kaybetmiş ve konu dünya kamuoyunda büyük ilgi uyandırmıştır. Türkiye Arap halklarının demokratik hak taleplerine destek çıkar söylemlerde bulunmuştur. Sonuç olarak da Kuzey Afrika ve Ortadoğu'da meydana gelen bu gelişmelere Ankara hükümeti sessiz kalmayacağını açıklamıştır. Ancak son gelişmelerle Suriye örneğinde olduğu gibi Türk dış politikasında bazı olumsuzlukların yaşandığı da ileri sürülmüştür. İngiliz Economist Dergisi, Türkiye'nin komşularıyla ilgili yürüttüğü dış politikanın hatalar verdiğini belirtmiştir.⁹⁴

Türkiye'nin kuzey doğu komşusu olan Rusya ile ilişkileri Osmanlı Devletinden bu zamana kadar iki taraflı rekabete sahne olmuştur. Özellikle Soğuk Savaş döneminde Ankara ve Moskova'nın farklı bloklarda olmalarından kaynaklanan hassas ilişkiler, 1990'lı yılların başında Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra da aynı şekilde devam etmiştir. Bu dönemde bazı Türk siyasi liderlerinin “Adriyatik'ten Çin'e kadar Türk Dünyası” söylemleri ile Orta Asya ve Kafkasya devletlerinin bağımsızlıklarından sonra uluslararası politikaya dahil olma çabalarında Türkiye'den destek talepleri Moskova yönetimini endişelendirmiştir. Türkiye özellikle Turgut Özal döneminde Orta Asya ve Kafkasya devletleriyle ekonomik temelli ilişkiler gerçekleştirmeyi amaçlamıştır. Ancak bu devletlerin Ankara'dan beklediği destek talepleri Türkiye'nin imkânsızlıkları nedeniyle yerine getirilememiştir. Bunun ardından Moskova yönetimi “Yakın Çevre Politikası” ile kısa bir süre kendisinden ayrılan Orta Asya ve Kafkasya devletleri üzerindeki nüfuzuna yeniden sahip olmayı amaçlamıştır.

Türkiye, Orta Asya ve Kafkasya bölgesi üzerinde iki önemli güç olan Rusya ve ABD rekabetinde de bir denge politikası izlemeyi öngörmüştür. Bu kapsamda Washington yönetiminin büyük desteği ile gerçekleştirilen Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru hattı Moskova yönetimini oldukça rahatsız etmiştir. Türkiye bu oluşumun ardından Mavi Akım Projesi ile doğal gaz alımı yönünde Rusya ile önemli bir anlaşma imzalamıştır.

2000'li yılların başından itibaren özellikle Putin'in iktidarda olduğu dönemde Türk-Rus ilişkilerinde bir iyileşme gözlemlenmiştir. Bu iyileşmede ABD'nin 11 Eylül sonrası küresel terörizmle mücadele kapsamında Irak'a ve Afganistan'a yaptığı müdahaleler hakkındaki dış

⁹⁴ Bkz. “Komşularla Sıfır Sorun Politikası Çöktü.”,

URL: http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2011/11/111104_economist.shtml (05.02.2012)

politikalarında uyumlu olması da etkindir. Bunun yanında Putin yönetimi Türkiye'nin artık dış politikada etkin ve bağımsız bir uluslararası aktör olduğunu kabullenmiş ve ikili ilişkilerin geliştirilmesi taraftarı olmuştur. Putin yeni Türk dış politikasıyla ilgili görüşlerini şu ifadelerle dile getirmiştir:

“Bütün NATO ülkeleriyle ilgili mevcut önyargılarımız bugünkü Türkiye'nin gerçekleriyle ortadan kalkmıştır. Benim kanaatime ve birçok devlet başkanının görüşüne göre, son dönemde Türkiye tam olarak bağımsız bir çizgi yakalamış, uluslararası alanda itibarı da bununla orantılı olarak artmıştır.”⁹⁵

Türkiye'nin 2000'li yıllarından başından itibaren mevcut olan Güney Kafkasya siyasetine biraz daha ayrıntılı bakılırsa, burada Azerbaycan ve Gürcistan ile önemli işbirlikleri gerçekleştirilip uyumlu politikalar yürütülürken, Ermenistan'la bir türlü çözülemeyen diplomatik sorunlar var olmuştur. Ak Parti döneminde Ermenistan ile mevcut olan bu ilişkileri iyileştirmek adına girişimlerde bulunulsa da Ankara-Erivan gerginliğini gidermede yeterli olmamıştır. Kısacası Türkiye 2002 sonrası dönemde Kafkasya'daki sorunları izleyen değil, müdahil olup sorunları çözmek isteyen bir devlet olmuştur.⁹⁶

AK Parti döneminde dış politika prensiplerinde meydana gelen bu değişikliklerden sonra yurt içi ve yurtdışında oluşan tartışmaların başında bir “eksen kaymasının” yaşanıp yaşanmadığı gelmektedir. Eksen kayması tartışmaları ilk olarak Irak müdahalesinde Ankara ve Washington'ın politikalarındaki uyuşmazlık döneminde gündeme gelmiştir. ABD ile gerilen ilişkilerin hemen ardından AB üyeliği çalışmalarına hız verilmesi, Türkiye'nin dış politikasının odak noktasının Washington'dan Avrupa'ya doğru kaydığı yorumlarını doğurmuştur. Bu dönemden sonra AB üyeliği çabalarının olumsuz sonuçlanması ve aynı zaman diliminde Türkiye'nin Doğu ülkeleri ile diyaloglarını geliştirme çabaları yine bir eksen kayması tartışmasına sebebiyet vermiştir. Esasında Ankara hükümetinin dış politikasının bir merkezden bir diğerine kaydığı yorumları, AK Parti programıyla ters düşmektedir. Çünkü 2002 yılında iktidara gelen AK Parti hükümeti temsilcileri, dış politikada çok yönlü bir siyaset izleyeceklerini her fırsatta dile getirmiştir. Neticede artık Ankara'daki dış politika liderleri sadece AB'ye odaklı projeler gerçekleştirmek yerine, coğrafi, kültürel ve tarihi olarak

⁹⁵ Putin iktidara geldikten sonra, Eylül 2004 Türkiye ziyareti öncesinde yaptırğı bir konuşmadır. Kaynak: Gürkan Zengin, a.g.e., s.382.

⁹⁶ AK Parti Mardin Milletvekili Abdurrahim Akdağ ile “Türk Dış Politikasında Güncel Durum” konusu üzerine yapılan röportajda, Sayın Akdağ konuyla ilgili olarak şu açıklamayı yapmıştır: “Türkiye AK Parti iktidarı dönemi öncesinde bölgedeki gelişmeleri genel olarak göz ardı ediyordu. Ancak 2002'de AK Parti iktidara geldikten sonra bölgedeki olaylara ilgili olmaya başladı. Kafkaslar, Balkanlar ve Ortadoğu'da sorunları izleyen değil, onlara müdahale edip çözmeye çalışan bir dış politika izlemeye başladı.”

da bağlarının olduğu doğu ülkeleriyle diyaloglarını geliştirmeyi amaçlamıştır. Bu durumda bilhassa batılı siyaset yorumcuları arasında bir eksen kayması olarak yorumlanmıştır. Ancak esasında Türk dış politikasında var olan bu değişimi “eksen kayması” değil, bir “eksen genişlemesi” olarak yorumlamak mümkündür.⁹⁷

AK Partili dış politika karar vericileri odak merkezlerini genişlettiği bu dönemde AB hedefinin yanında, özellikle ekonomik diyaloglarını geliştirerek “karşılıklı bağımlılık” ilkesini gerçekleştirip bölgesel ve küresel barışın sağlanmasını amaçlamışlar. Bu bağlamda Balkanlardan, Kafkasya, Orta Asya’ya; Avrupa’dan Orta Doğu’ya kadar geniş bir coğrafyada siyasi etkinliklerini arttırma yoluna gitmiştir. Bilhassa proaktif politika ile var olan sorunların çözümlenip bölgede istikrarın temini için çaba sarf etmiştir. Ağustos 2008 Rus-Gürcü Savaşı ve 2010 yılında patlak veren Arap Baharı olaylarında Türk Diplomasisinin verdiği çabalar yukarıda bahsedilen ilkeleri hayata geçirmeye yöneliktir

⁹⁷ Bkz. Emin Salihi, “ Türk Dış Politikasının Eksen Genişlemesinde Körfez Sermayenin etkisi”, URL: http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1504:tuerk-d-politikasnn-eksen-genilemesinde-koerfez-sermayesinin-etkisi&catid=168:ortadogu-analizler (14.02.2012)

İKİNCİ BÖLÜM

BAĞIMSIZLIKTAN GÜNÜMÜZE GÜRCİSTAN CUMHURİYETİ

2.1 Gürcistan Cumhuriyeti'nin Bağımsızlığı

Gürcistan Cumhuriyeti, Türkiye'nin kuzeydoğusunda Güney Kafkasya olarak adlandırılan bölgede Karadeniz'e kıyısı olan bir ülkedir. Rusya Federasyonu, Ermenistan, Azerbaycan ve Türkiye ile komşu olan Gürcistan Cumhuriyeti'nin başkenti Tiflis, para birimi ise Lari'dir. Üç özerk ve on idari bölgeden meydana gelen ülkenin toplam nüfusu 2010 verilerine göre yaklaşık olarak 4.436.400'dür.⁹⁸

Gürcü halkının büyük bir kısmı Ortodoks Hristiyan'dır. 2002 verilerine göre Gürcistan Cumhuriyeti'nin nüfusunu oluşturan etnik gruplar ve oranları ise şöyledir; %83.8 Gürcü, %6.5 Azerbaycan Türkü, %5.7 Rus ve %2.5 diğer gruplardır.⁹⁹

Gürcistan Cumhuriyeti, demokratik cumhuriyeti rejimi esaslarına göre yönetilir. 235 kişilik parlamenterler dört yılda bir yapılan seçimlerle görev yaparlar. Gürcü cumhurbaşkanı ise parlamenterlerden farklı olarak beş yılda bir halk tarafından seçilerek iktidara gelir. Gürcistan'da demokratik rejim gereği yargının bağımsız olması esastır. Bağımsız mahkemeler yargı yetkisine sahiptir. Başkanı cumhurbaşkanı tarafından atanan anayasa mahkemesi ise en yetkili mahkeme konumundadır. Gürcistan Cumhuriyeti bağımsızlığından itibaren başta batılı oluşumlar olmak üzere birçok uluslararası kuruluşu üye olmak için çaba sarf etmiştir. Bu kuruluşların başında Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi, Dünya Ticaret Örgütü ve Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'dür.¹⁰⁰

Siyasi partilerin Gürcü siyasal yaşamı açısından önemi büyüktür. Gürcistan Cumhuriyeti'nde ağırlığı olan belli başlı siyasal partiler ise şöyledir: Ulusal Hareket-

⁹⁸ Bkz. Georgian Population, http://www.geostat.ge/index.php?action=page&p_id=152&lang=eng (07.02.2012)

⁹⁹ Bkz. CIA The World Factbook URL: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/gg.html> (08.02.2012)

¹⁰⁰ Bkz. Sergi Kapanadze, "Georgia and the EU: The Paths to Europe", Journal of Foreign Policy of Moldova (EuroJournal.org Journal of Foreign Policy of Moldova), issue: 04/2004.

Demokratlar, Ulusal Demokratik Parti, Sağ Muhalefet, Ulusal Bağımsızlık Partisi, İşçi Partisi, Cumhuriyet Partisi, Halk Partisi, Sosyalist Parti ve Birleşik Komünist Partisi'dir.¹⁰¹

Gürcistan Cumhuriyeti'nin geçim kaynakları genel olarak tarım en endüstriye dayanmaktadır. Ancak Gürcistan'ın gelişmiş bir endüstriye sahip olduğu söylenemez. Ülkede yetişen başlıca tarım ürünleri çay, üzüm ve narenciyedir. Ayrıca Gürcülerin ihraç ettiği ürünlerin arasında şarap ve madensuyu da önemli bir yer tutar. Ayrıca enerji kaynaklarına sahip olmayan Gürcistan, önemli enerji kaynaklarına sahip olan Hazar bölgesine olan coğrafi yakınlığı nedeniyle transit bir ülke konumundadır. Bu durum da ülkeye bazı ticari kazanımlar sağlamıştır.

İhracat partnerleri	Oran	İthalat partnerleri	Oran
Türkiye	%14.1	Türkiye	%15
Azerbaycan	%11.2	Ukrayna	%9.2
Bulgaristan	%10	Azerbaycan	%8.5
ABD	%9.8	Rusya	%6.5
İngiltere	%9	Almanya	%6.1
Kanada	%6.7	ABD	%5.9
Ukrayna	%6.1	Çin	%5.4

Şekil 2.1 Gürcistan cumhuriyeti ticari partnerleri (Kaynak: CIA/ The World Factbook)

Gürcistan Cumhuriyetinin konumlandığı topraklarının ilk siyasal oluşumlarının kalıntıları MÖ IV. yüzyıla dayanmaktadır.¹⁰² Bu bölge yaklaşık olarak dört asır kadar Bizans imparatorluğunun etkisi altında kalmıştır. MS 330'larda Hristiyanlığı resmi din olarak benimseyen Gürcistan sık sık Arap kuvvetleri tarafından istilaya uğramıştır. Bu girişimlerin sonucunda MS. 654 yılında Tiflis'te halifeye bağlı ordular bir emirlik kurmuşlardır. Tiflis 1122 yılında "kurucu kral" olarak da adlandırılan Kral David'in Arapları yenmesine kadar Müslümanların yönetiminde kalmıştır.¹⁰³ Kral David'in kurduğu Gürcü Krallığı, Kraliçe

¹⁰¹ Bkz. "Georgian Political Parties", http://www.parliament.ge/index.php?lang_id=ENG&sec_id=24 (07.02.2012)

¹⁰² Bkz. "Christianity and the Georgian Empire" [http://lcweb2.loc.gov/cgiin/query/r?frd/cstdy:@field\(DOCID+ge0015\)](http://lcweb2.loc.gov/cgiin/query/r?frd/cstdy:@field(DOCID+ge0015)) (07.02.2012)

¹⁰³ Bkz. Marie Felicite Brosset, Gürcistan Tarihi – Eski Çağlardan 1212 yılına kadar, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2003, s.324.

Tamara'nın iktidarda bulunduğu XIII. Yüzyılda altın dönemini yaşamıştır. 1184-1215 yılları arasında yönetimde olan Kraliçe Tamara, ülke topraklarını Azerbaycan'dan Çerkesya'ya, Erzurum'dan Gence'ye kadar genişleterek küçük bir imparatorluk meydana getirmiştir. ¹⁰⁴Böylece güçlü bir dönem yaşayan bu devlet Moğol, İran ve İlhanlılar tarafından sık sık işgal edilme tehlikesi yaşıyordu.

Sık sık diğer devletlerin işgali endişesi altındaki Gürcü yönetime XVI. Yüzyılda Osmanlı Devletinin de baskısını yaşamıştır. Bu dönemde Osmanlı Devleti Gürcistan'ın batısından girerek Çıldır eyaletini kurarken, İran ise doğuda bir nüfuz alanı oluşturmuştur. ¹⁰⁵ Bu dönemin ardından 1744-1798 yılları arasında iktidarda olan Gürcü Kral II. Erekle Karli ve Kaheti krallıklarını birleştirerek Gürcistan'ın doğusunda tek bir yönetim yaratmıştır. ¹⁰⁶ Doğuda tek merkezli bir yönetim oluşması, buradaki İran nüfuzunu da kırmıştır. Batı Gürcistan'daki Osmanlı Devleti gücüne ise İmereti Kralı I. Solomon son vererek, bölgede yeniden bir Gürcü yönetiminin oluşmasını sağlamıştır. Ancak yinede Gürcistan'ın dış ülkelerin tehdidinden kurtulamaması üzerine Ruslar ve Gürcüler arasında 24 Temmuz 1783'de Georgiyevsk Anlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmaya göre eğer Gürcüler dışarıdan herhangi bir tehditle karşı karşıya gelirse Ruslar yardım edecekti. ¹⁰⁷ İlerleyen dönemde meydana gelen İran müdahalesine karşı Rusya tepkisiz kalmış ve daha sonra 1801 yılında Ruslar Kartli ve Kaheti'yi işgal etmiştir. ¹⁰⁸ 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşının ardından da Osmanlı Devleti'nin elinde bulunan Gürcü toprakları Rusya'nın eline geçmiştir. ¹⁰⁹ . Nihayetinde tüm Gürcü toprakları, Rus Çarlığı'nın egemenliği altına girmiştir.

1900'lu yılların başında Gürcistan'da milliyetçilik akımı etkisini göstermeye başlamıştır. Prens İlia Çavçavadze Gürcü milliyetçi hareketine önderlik etmiş ve daha çok bir edebiyat hareketi niteliğinde olan Pirveli Dasi'yi (Birinci Grup) kurmuştu. Bu grup içinde doğan daha radikal akımlar, 1893'te gizli bir sosyal demokrat partinin kuruluşuna zemin hazırladı. Noe Zordania'nın önderliğindeki Marksist Sosyal Demokrat Parti, Gürcü ulusal hareketinde önemli rol oynamaya başladı. Bu parti daha sonra Menşeviklerin idaresine geçmiş ve 26 Mayıs 1918 tarihinde Almanya korumasında bir devlet kurulmuştur. Nor Zordania

¹⁰⁴ Bkz. John F. Baddeley, Rusların Kafkasya'yı İstilas ve Şeyh Şamil, İstanbul, Kayıhan Yayınları, 1995, s.48.

¹⁰⁵ Bkz. Fahrettin Kırzioğlu, Osmanlılar'ın Kafkas Ellerini Fethi, , Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1998, s.288-290.

¹⁰⁶ Bkz. M. Sadık Bilge, Osmanlı Devleti ve Kafkasya, İstanbul, Eren Yayınları, 2005, s.144-145

¹⁰⁷ Mete Taşkın, "Bağımsızlığından sonra Gürcistan Türkiye İlişkileri", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Türkan Başyigit, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006), s.28.

¹⁰⁸ İsmail Berkok, Tarihte Kafkasya, İstanbul Matbaası, , İstanbul, 1958, s. 401-402.

¹⁰⁹ Abdullah Saydam, Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876), Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1997, s. 35-36.

başkanlığında kurulan devletin adı “Demokratik Gürcistan Cumhuriyeti” olmuştur. Ancak 1921 yılında Kızıl Ordu, Gürcistan’a girmiştir. İşgalden sonra Gürcistan “Transkafkasya Sovyet Federe Cumhuriyeti”ne dâhil olmuştur. 1936 Anayasası’yla da “Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti” kurulmuştur.¹¹⁰ Gürcü halkı 1990’lı yıllara kadar Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti altında yaşamışlardır. Ancak bu yıllarda diğer tüm Orta Asya ve Kafkasya halkları gibi Gürcüler de milliyetçi söylemlerle hareket ederek, bağımsızlık arayışlarına girmişlerdir. Neticede 9 Nisan 1991 tarihinde “Gürcistan Cumhuriyeti” kurulmuştur.

2.2 Gürcistan İç Politikası ve Dış Politikaya Yansıması

1991 yılında SSCB’den ayrılarak bağımsızlığını ilan eden Gürcistan Cumhuriyeti’nin siyasi tarihini devlet başkanlığı dönemlerine göre dörde ayırabiliriz:

- Zviad Gamsakhurdia Dönemi (1991-1992)
- Eduard Şevardnadze Dönemi (1992 – 2003)
- Nino Burjanadze Dönemi (23 Kasım 2003 - 25 Şubat 2004 tarihleri arasında yaklaşık üç aylık kısa bir yönetim dönemidir.)
- Mikheil Saakaşvili Dönemi (2004 – devam eden süreç-2013’te görev süresi dolacaktır.)

2.2.1 Gamsakhurdia Dönemi (1991-1992)

Zviad Gamsakhurdia, Sovyetler Birliği döneminde üniversite yıllarından itibaren birçok milliyetçi ve bağımsızlık yanlısı girişime aktif olarak katılmıştır. Gamsakhurdia, “Gorgaslanı” (Gürcü Aslanları) olarak adlandırılan 1955 yılında Gürcistan’daki insan hakları ihlallerine bir tepki olarak kurulan oluşumun kurucusudur. Bu girişiminin devamında ise 1956 ve 1958 yıllarında olmak üzere iki kez Sovyet karşıtı eylem ve söylemlerinden dolayı tutuklanmıştır. Gamsakhurdia tutukluluk sürecinin ardından bağımsızlık faaliyetlerine son vermemiş, “Initiative Group for the Defence of Human Right” (İnsan Haklarını Savunmak

¹¹⁰ Monica D. Tuft, “Multinationality, Regions and State-Building: The Failed Transition in Georgia”, Regional & Federal Studies, London, Routledge Publisher, 2001, s.125.

için Girişim Gurubu) ve “Georgian Helsinki Group” (Gürcü Helsinki Grubu) gibi Sovyetler karşıtı oluşumların kurucusu olmuştur. Ancak 1977 yılında SSCB’nin dışişleri bakanı olan Edvard Şevardnadze tarafından tutuklatılmış ve yaklaşık iki yıllık bir tutukluluk süreci daha yaşamıştır. Bu tutukluluk sürecinin de ardından yine çalışmalarına devam etmiştir. Gamsakhurdia, bu faaliyetlerinin kapsamında “SSIR-Saint Ilia the Rigtious” (Aziz İlia Erdemi) adı altındaki dini ve politik toplumun sentezini savunan bir oluşumu kurmuştur. 28 Ekim 1990’da Gürcistan’da ilk kez çok partili seçimler yapılmıştır. Bu seçimlere “SSIR”, “Georgian Helsinki Union” ve diğer karşıt gruplar katılmıştır. Gamsakhurdia’nın da yer aldığı “Round Table- Free Georgia” (Yuvarlak Masa–Özgür Gürcistan) koalisyonu Ekim 1990 seçiminde oyların %64’ünü alarak iktidara gelmiştir. 14 Kasım 1990 tarihinde ise Gamsakhurdia “Gürcistan Cumhuriyeti Yüksek Kurulu”na başkan olarak seçilmiştir. 31 Mart 1991 tarihinde Gürcistan’da bağımsızlık hakkında bir referandum yapılmıştır. Referanduma katılan halkın %90’ı Gürcistan’ın Sovyetler Birliğinden ayrılmasını istemiştir. Halkın bağımsızlık istemesiyle 9 Nisan 1991’de “Gürcistan Devleti’nin Bağımsızlığının Yenilenmesine Dair Sözleşme” ile bağımsızlık ilan edilmiştir.¹¹¹

Gamsakhurdia, Gürcistan Cumhuriyeti’nde iktidara geldiği zaman, karşısında çatışmalardan olumsuz etkilenmiş, ekonomik, siyasal ve toplumsal sorunlar içerisinde bir ülke vardı. Yıllardır süregelen Rus-Gürcü anlaşmazlığının yanında, bir türlü uzlaştırılamayan etnik sorunlar mevcuttu. 1989 yılında Abhazya’da çıkan olaylar henüz sonuca kavuşturulamamışken Güney Osetya’da Osetler ile bağımsızlık yanlısı Gürcüler çatışmaya başlamıştır. Bu dönemde Güney Osetya’nın Sovyet Demokratik Cumhuriyeti adına bulunduğu girişimin ardından Gürcistan Yüksek Sovyeti, bölgenin özerkliğini iptal etmiştir. Ancak bu kararı dönemin Sovyet Başkanı Gorbaçov iptal etmesiyle Güney Osetya’daki çatışmalar şiddetlenmiştir. Rusya Güney Osetya’nın kendisine dahil olmasına karşı çıkmış ancak devam eden çatışma sürecinde Kuzey Osetya sınırına Rus askerleri konuşlandırılmıştır. Buna karşılık 18 Haziran 1992’de Gürcüler Güney Osetya’nın merkezi Şinvali’ye girmiştir. Bu savaş onlarca kişinin ölmesine ve binlerce Gürcü ve Oset insanının da sığınmacı olmasına neden olmuştur. Yaklaşık iki yıl süren çatışmaların ardından Yeltsin’in önerisi üzerine taraflar 22 Haziran 1992’de Ukrayna’da bir araya gelerek ateşkes ilan etmişlerdir. Bu toplantının

¹¹¹ Bkz. Huriye Yıldırım, Gürcistan Cumhuriyeti Siyasal Gelişmeler (1991-2010), Necati İyikan (Ed.), Orta Asya-Güney Kafkasya Siyasi Gelişmeler 1991-2010, İstanbul, Hiperlink Yayınları, 2011, s. 239.

sonucunda göre Güney Osetya'ya Rus, Oset ve Gürcülerden oluşan barış gücü birliği Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı gözetiminde yerleştirilmiştir.¹¹²

“Gürcüler İçin Gürcistan” söylemiyle¹¹³ ile faşist politikalar güden Gamsakhurdia'ya insan haklarını ihlal ettiği eleştirileri yöneltilmiştir. İnsan Hakları İzleme Merkezi'nin 27 Aralık 1991 tarihinde yayınladığı bildiriye göre, Gamsakhurdia döneminde toplanma, konuşma, basın özgürlüğü gibi bazı haklar engellenmiştir. Gamsakhurdia Gürcistan'ın bağımsızlığına tehdit olarak düşündüğü tüm oluşumlara karşı adeta savaş açmıştır. Moskova'nın dolaylı olarak desteklendiği düşünülen bu oluşumlara karşı alınan önlemlere örnek olarak *Molodiozh Gruzi* adındaki muhalif gazetenin kapatılması, Ulusal Demokrat Parti'den Giorgi Chantua'nın darbe girişimi hazırlığında olması gerekçesiyle tutuklanması ve hükümeti eleştiren yayınlara sahip olan Kanal 2'nin kapatılması verilebilir.

Oldukça çalkantılı bir dönemde iktidarda bulunan Gamsakhurdia, uluslararası camiada bağımsızlığına yeni kavuşan Gürcistan Cumhuriyeti'nin tanınması için de girişimlerde bulunmuştur. Gamsakhurdia girişimlerinin sonucunda Romanya, Kanada, Finlandiya, Ukrayna ve Baltık Devletleri, Gürcistan Cumhuriyeti'ni tanımıştır. Ardından ise ABD, İsveç, İsviçre, Fransa, Belçika, Pakistan ve Hindistan da Gürcistan'ı tanıyan ülkelerden olmuştur. Türkiye ise Gürcistan Cumhuriyeti'ni 16 Aralık 1991'de tanımıştır.

Gamsakhurdia'nın yönetime gelmesinden kısa bir süre sonra muhalifler ve Gamsakhurdia yanlıları arasında şiddetli çatışmalar başlamıştır. Öyle ki bu çatışmalar Tiflis sokaklarında silahlı eylemlere ve devlet başkanının bulunduğu resmi binaların basılması şeklinde tezahür etmiştir. Bu gelişmelerden sonra Gamsakhurdia ve yakın çevresindeki siyasiler daha fazla Gürcistan'da kalamayacaklarını anlamışlardır. Ancak Gamsakhurdia sığınacak ülke bulmakta oldukça sıkıntılar çekmiştir. Olayların ardından Ermenistan'a sığınma talebinde bulunduysa, Erivan yönetimi kendisini ancak kısa bir süreliğine kabul edeceğini bildirmiştir. Çünkü Ermeni yönetimi Ermeni-Gürcü ilişkilerinin Gamsakhurdia sebebiyle bozulmasını istememiştir. Ardından Gamsakhurdia Çeçenistan'a gitmek durumunda kalmıştır.

¹¹² Bkz. Sinan Oğan, “Gürcü-Oset Savaşı Rusya-Gürcistan (Batı) Savaşına Dönüşürken, Bölgede Saflar da Belirleniyor” www.turksam.org/tr/a1451.html (07.02.2012)

¹¹³ Bkz. Kamil Murat Uşun, Geçmişten Günümüze Türk-Gürcü İlişkileri, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Erdal Açıkses, 2006) s. 66.

2.2.2 Şevardnadze Dönemi (1992-2003)

Başarısız bir iktidar döneminin ardından Gamsakhurdia'nın Gürcistan'ı terk etmesiyle yönetime askerlerden oluşan bir grup geçmiştir. Demokratik hiçbir seçim yapılmadan, daha önce Gorbaçov'un önemli destekçilerinden biri olan Eduard Şevardnadze yönetime getirilmiştir.¹¹⁴ 1992 yılında Gürcistan'ın başına getirilen Şevardnadze'nin iktidarı, ancak 1995 seçimlerinde halk tarafından onaylanmıştır.¹¹⁵ Şevardnadze iktidara geçtikten bir süre sonra, Gamsakhurdia da kendisini Gürcistan'ın meşru yönetici ilan etmiş, takip eden süreçte iki liderin yanlıları arasında büyük çatışmalar meydana gelmiştir. Ayrıca Şevardnadze, Gamsakhurdia'nın önemli destekçisi olarak gördüğü Abhazya'ya Eylül 1992 yılında bir harekat yapmıştır. Abhazya'da Şevardnadze güçlerinin yenilmesinin ardından Gamsakhurdia, 24 Eylül 1993'te Zugdidi kentine gidip Samegreli ve Abhazya bölgelerinin desteğini almıştır. Böylece Gamsakhurdia, Şevardnadze güçlerini etkisiz hale getirip yeniden iktidara gelmeyi amaçlamıştır. Ancak Gamsakhurdia ve destekçileri Şevardnadze'nin hükümet ordusu tarafından yenilgiye uğratılmıştır.

Gürcistan Cumhuriyeti'nin ikinci başkanı olan Şevardnadze'nin Gamsakhurdia'nın yarattığı krizlerin yanında çözmesi gereken birçok problem olmuştur. Bunlardan en önemlileri; azınlık sorunları, suikast girişimleri ve Rusya ile giderek büyüyen anlaşmazlıklardır. Bu dönemde Rusya, Gürcistan'ı Çeçen direnişçileri desteklemekle suçlamıştır. Bir yandan da ekonomik sorunlar nedeni ile oluşan Gürcistan'daki halk ayaklanmasını bastırmaya çalışan Şevardnadze, Rusya'nın ülkede düzenin sağlanmasına yardımcı olması karşılığında uzun süre karşı çıktığı “Bağımsız Devletler Topluluğu”na üye olmak zorunda kalmıştır. Baskılarla Rusya'nın “Yakın Çevre Politikası” uygulama aracı olan Bağımsız Devletler Topluluğuna giren Şevardnadze kendisine yapılan saldırıları Moskova'nın gerçekleştirdiğini iddia etmiştir.¹¹⁶ Çünkü Gürcü lidere suikast girişimine bulunanlar, daha

¹¹⁴ Şevardnadze 1985 yılında da Gorbaçov tarafından Sovyetler'in dışişleri bakanlığı görevine getirilmiştir.

¹¹⁵ 5 Kasım 1995'te yapılan seçimlere kayıtlı yaklaşık 3 milyon 120 bin seçmenden, yine yaklaşık olarak 2 milyon 130 bini katılmıştır. Seçimlere katılan siyasi partilerin başlıcaları Vatandaşlar Birliği (Citizens' Union), Ulusal Demokratik Parti (National Democratic Party), Tüm Gürcülerin Yeniden Uyanış Partisi (All-Georgian Union of Revival). Seçim sonucunda Şevardnadze oyların yaklaşık %75'ni alarak devlet başkanı olarak seçilmiştir. Ancak uluslararası kamuoyu seçimlerin adil bir ortamda yapılmadığı eleştirisi yapmıştır. (Kaynak: www.ipu.org (08.02.2012)).

¹¹⁶ Şevardnadze Ağustos 1995 ve Şubat 1998 tarihlerinde iki kez suikast girişimi ile karşı karşıya kalmıştır. Gürcü lider 29 Ağustos 1995'te Tiflis'teki parlamento binası çıkışında bazukalı saldırıya uğradı. Bu suikast girişiminden Şevardnadze hafif yaralı olarak kurtuldu. Şubat 1998'de ise Şevardnadze Başkanlık Binasından evine doğru yol alırken bir grup terörist tarafından silahlı saldırıya uğradı. Bu saldırıda 1995 suikast girişiminin ardından Alman Başbakan Helmut Kohl'ün Şevardnadze'ye hediye ettiği zırhlı Mercedes marka araba sayesinde hayatta kaldığı söylenmektedir.

sonra Rus üslerine sığınmıştır. Bu gelişmeler Şevardnadze'nin iddiaları için birer kanıt niteliği taşımıştır. Sonuçta Rusya ve Gürcistan arasında birbirlerinin içişlerine karışmak ve suikast iddiaları nedeniyle krizler meydana gelişmiştir. Moskova-Tiflis arasındaki bozulan bu ilişkilerin ardından Şevardnadze, ABD ile yakınlaşmaya başlamıştır. Yıllardır siyasi, ekonomik ve toplumlar krizlerle mücadele eden Gürcistan bu tarihten itibaren bağımsızlık ve istikrarın saplanıp güvenceye alınması için Batı ile birlikte olmayı çözüm olarak görmüştür. Bu kapsamda Gürcistan, Rusya karşısında ABD'yi dengeleyici bir unsur olarak görmeye başlamıştır. Kısa sürede Gürcistan-ABD arasındaki ilişkiler gelişmiştir. ABD de Gürcistan'ı destekleyerek, Rusya karşısında Batının yanında olmasını sağlamak amacıyla birtakım yardım anlaşmaları gerçekleştirmiştir. Gelen yardımlar ile beraber Gürcistan'ı NATO'ya üyeliğe hazırlamak amacıyla “NATO ile Stratejik Ortaklık Belgesi” imzalanmıştır.¹¹⁷

Rusya'ya karşı Batılı devletlerle ilişkileri geliştirmeye çalışan Şevardnadze 2003 yılından itibaren yönetimdeki yetersizliğinden dolayı ciddi eleştirilere maruz kalmıştır. Devam eden süreçte ise Gürcistan'da Şevardnadze karşıtı birçok eylem yapılmış; 21 Kasım 2003 tarihinde Gürcistan Cumhurbaşkanı, parlamentoda konuşma yaptığı sırada “Ulusal Hareket Bloğu”ndan binlerce protestocu, ellerinde kırmızı güllerle binaya girmiştir. Ulusal Hareket Bloğu'nun lideri Saakaşvili Şevardnadze'ye başarısızlıkla yürüttüğü görevini Gürcistan halkının yararı için acilen terk etmesi gerektiğini söylemiştir. Kanserli bir devrim olarak anılan bu olay, literatürdeki yerini “Gül Devrimi” adıyla almıştır. Gül Devrimi'nin ardından başka bir çaresi kalmadığını düşünerek görevinden ayrılan Şevardnadze'nin yerine geçici olarak Parlamento Başkanı Nino Burjanadze gelmiştir. Bu dönemde dünya kamuoyu Gürcistan'ın iç siyasetindeki bu değişikliklerin ardında, George Soros ve onun “Açık Toplum Enstitüsü” olduğu söylentileri yayılmıştır¹¹⁸.

2.2.3 Saakaşvili Dönemi (2004-...)

4 Ocak 2004 tarihinde yapılan seçimlerde, daha önceki dönemin adalet bakanı olan Mikheil Saakaşvili iktidara gelmiştir. Acara, Saakaşvili'nin iktidara gelmesine Gürcistan'da

Şevardnadze kendisine yönelik yapılan bu saldırıların nedeni olarak BTC Boru Hattı projesine Rusya'nın engel olmak istemesini iddia etmiştir. Aynı şekilde suikast girişimlerinden sonra saldırganların uçakla Moskova'ya kaçtığı iddia edilmiştir.

¹¹⁷Bkz. Jim Nichol, “Georgia and NATO Enlargement: Issues and Implications”, CRS Kongre Raporu, 07.03.2008.

¹¹⁸ E. Gülsencen Kafkasyalı, ABD-Rusya Hegemonya Mücadelesinde Gürcistan ve Gül Devrimi, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Mümtazer Türköne, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007) s. 93.

tek tepki gösteren tek bölgesi olmuştur. Acara Özerk Cumhuriyeti Başkanı Aslan Abaşıdze, Saakaşvili'nin yönetimini tanımadığını ve seçimleri boykot ettiğini açıklamıştır. Bunun karşısında Saakaşvili ise Aslan Abaşıdze'nin bu açıklamalarını ayrılıkçı faaliyet olarak adlandırmıştır. Merkez ve özerk yönetimler arasındaki bu gerginliğin sürmesinin üzerine Saakaşvili, Abaşıdze yönetimine son vererek,¹¹⁹ bölgeyi Tiflis yönetime dâhil etmiştir. Birçok kişi Saakaşvili'nin Gürcistan'ı birleştirmek adına Acara'nın ardından, Abhazya ve Güney Osetya'ya da benzer müdahalelerde bulunacağını düşünmüştür.¹²⁰

Saakaşvili, iktidara gelmesinin ardından kendisine destek kazanmak için Gamsakhurdia'yla birlikte tutuklanan 30 kişiyi serbest bırakmıştır. Bu dönemde Saakaşvili, kendi yönetiminin, Şevarnadze'ninkinden farklı olacağını, ülkesine huzur ve ferah getireceğini iddia etmiştir. Özerk bölgelerde ayrılıkçı faaliyetlerle mücadele eden Saakaşvili, 2004 Ağustosunda gerekirse Rusya'yla savaşabileceklerini söyleyerek Moskova'nın Gürcistan birliğini ve bütünlüğünü bozacak eylemlerden uzak kalmasını istemiştir.

Saakaşvili döneminde Rusya ile bozulan ilişkiler Batı dünyası diyaloglarıyla dengelenmek istenmiştir. Özellikle Gürcü yönetimi resmi söylemlerinde NATO ve AB'ne üyelik konusunda isteklerini büyük bir ciddiyetle dile getirmiştir. Özellikle Ağustos 2008 Rus-Gürcü savaşının ardından ABD'nin destekleri de Tiflis yönetiminin bu amacını destekler özelliktedir. Saakaşvili bu politika ile Gürcistan için büyük bir tehdit oluşturan Rusya'yı Batı ile dengelemeyi, yeni kurulan ve henüz istikrarlı bir ekonomisi olmayan ülkesi için etkin ticari bağlantılar kurarak refah seviyesini attırmayı amaçlamıştır.

2.3 Ağustos 2008 Rus-Gürcü Savaşı Ve Dış Politikaya Yansıması

Rusya'nın dış politikada, Sovyetler Birliğinden sonra bağımsızlığını ilan etmiş ülkelere yönelik amaçlarını gerçekleştirmek için bu devletlerin iç siyasetine yönelik stratejiler geliştirdiğini söylemek mümkündür. Sovyetler Döneminden itibaren Gürcistan'da var olan bazı ayrılıkçı söylemlere ait gruplar, Tiflis'in Moskova kararlarını uygulamak zorunda kalmasına neden olmuştur. Bu etnik gruplardan Abhazlar ve Osetler Moskova'nın Gürcistan politikaları açısından büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle 2008'de Rusya-Gürcistan

¹¹⁹ Yapılan diplomatik görüşmelerin sonuç vermemesi üzerine Aslan Abaşıdze Mayıs 2004'te Gürcistan'ı terk ederek Rusya'ya sığınmıştır. Bu tarihten sonra merkezi yönetim Acara bölgesinin özerk yönetimlerinde bazı kısıtlamalar yaptı. Son düzenlemelerden sonra Acara Parlamentosu otuz üyeden oluşur ve beş yılda bir seçim yapılır. Bunun yanında Gürcistan Devlet Başkanının Parlamentosu feshetme yetkisi de bulunmaktadır. (Kaynak: Gürcistan Anayasası - 27.12.2005 tarihindeki değişiklik ile-).

arasında savaşa neden olan Güney Osetya'nın sahne olduğu siyasi gelişmeleri incelemek faydalı olabilecektir. 1917 yılında Rusya'da Bolşevik İhtilalinde Osetler, Bolşevikleri desteklemiş; bundan sonraki dönemde de Menşeviklerle¹²¹ aralarında sorunlar yaşanmıştır. İhtilal sonrasında Osetya, güney ve kuzey olarak ikiye ayrılmıştır. Güney Osetya, 20 Nisan 1922'de özerk bölge statüsüyle Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne, kuzeyi de 7 Temmuz 1925'te SSCB'ne bağlanmıştır. 5 Aralık 1936 tarihinde Kuzey Osetya Özerk Cumhuriyeti ilan edilmiştir. Güney Osetya, Sovyetlerin dağılma sürecinde Gürcistan'dan bağımsızlığını ilan etmiş, ardından, Gürcü kuvvetleri başkent Şinvali'ye girmiştir.

Gamsakhurdia'nın ardından iktidara gelen Şevardnazdei Yeltsin ile "Dagomis Antlaşması" yaparak Gürcü-Oset çatışmasına bir süreliğine son vermiştir.¹²² Ancak bu sessiz dönem Güney Osetya'nın Kuzey ile birleşme taleplerinin yeniden gündeme gelmesiyle son bulmuştur. Bölgedeki ayrılıkçı söylemlerin yarattığı huzursuzluk yanında 1998'de Güney Osetya Başbakanı Vladikafkaz'ın öldürülmesi de anlaşmazlıkları derinleştirmiştir. Bu dönemde Güney Osetya'da ayrılıkçı eylemleri destekleyen 1999 Güney Osetya Parlamento seçimleri, Nisan 2001 ve Aralık 2001 bağımsızlık konulu referandumu yapılmıştır. Referandum sonuçları ise halkın büyük çoğunluğunun bağımsızlık yanlısı olduğuna yöneliktir. Osetler'in bağımsızlıklarını elde etmek adına yaptığı seçim ve referandumlar Tiflis yönetimi tarafından tanınmamıştır.

Saakaşvili göreve gelir gelmez ülke bütünlüğüne tehdit olarak gördüğü Acara üzerinde hâkimiyet kurmuştur. Acara tehlikesinin bertaraf edilmesinin ardından sıra Güney Osetya sorunu gündeme gelmiştir. 1 Haziran 2004 tarihinde yaklaşık 400 Gürcü askeri, sınırda Rus askerleri ile sorun yaşadıkları gerekçesiyle bölgeye girmiştir.¹²³ Tiflis yönetimi diğer dönemlerde de olduğu gibi Rusya'nın Güney Osetya'daki ayrılıkçı hareketleri destekleyerek Gürcistan için bölünme tehdidi oluşturmayı amaçladığını iddia etmiştir. Bu iddiaları kuvvetlendirmek adına Gürcü görevliler bölgeye askerî malzeme taşıyan 10 Rus askerî kamyonuna el koyarak konuyu uluslararası gündeme taşımışlardır. Yaşanan bu olayların

¹²¹ Rus Sosyal Demokrat Partisi'nin 1903 yılındaki ikinci konferansında Lenin ve Martov arasındaki anlaşmazlıktan dolayı üyeler arasında hizipleşme meydana gelmiştir. Parti üyelerinin büyük kısmı Lenin'in düşüncelerini desteklediğinden dolayı bu gruba çoğunluk anlamına gelen "Bolşevik" ismi verilmiştir. Martov taraftarı olan azınlık gruba ise "Menşevik" denmiştir. (Kaynak: Ed. Jörn Schütrumpf, Rosa Luxemburg ya da Özgürlüğün bedeli, Berlin, Karl Dietz Verlag, 2008, s.18).

¹²² Bkz. "After the Rose the Thorns: Political Prisoners in Post-Revolutionary Georgia", International Federation for Human Rights Raporu, Eylül 2009, no: 528, s.9.

¹²³ Bkz. Valery Dzutsev, South Ossetians fear war. Rebel province is tense as Tbilisi steps up pressure for reunification, in: IWPR's Caucasus Reporting Service No. 238, 16 Haziran 2004.

ardından Rus ve Gürcü taraflar anlaşmazlığa son vermek için bir diyalog süreci başlatmışlarsa da, bu çabalar sonuçsuz kalmıştır.¹²⁴ Saakaşvili, sorunun çözülmesi ve taraflar arasında uzun süreli barışın sağlanması için bazı öneriler sunmuş; ancak Güney Osetya bunlara olumlu yaklaşmamıştır.¹²⁵ Ardından Şinvali yönetimi, Gürcü tehdidine karşı Abhazya'yla yardım antlaşması imzalama yolunu seçmiştir. 10 Eylül 2005 tarihinde ise Güney Osetya'nın Gürcistan'dan ayrılmasının on beşinci yıl dönümünde Şinvali'de üç bomba patlamış ve üç kişi ölmüştür. Yaşanan bu olayda, Rusya ve Gürcistan birbirlerini sorumlu tutmuş; bu krizin çözümü için ABD, arabuluculuk faaliyetlerine girişmiştir.¹²⁶ Gürcistan, Güney Osetya sorununun çözümü için Rusya'nın yeni bir müzakere sürecine yaklaşması, barışı korumak için alternatif yollar bulması ve ayrılıkçı bölgelere yardım etmemesi gerektiğini ifade etmiştir.

2008 yılına gelindiğinde Güney Osetya yine Gürcistan için sorun merkezi hâlinedir. Gürcü yetkililere göre Rusya, Abhazya ve Güney Osetya'daki ayrılıkçı güçlere maddi ve manevi destekte bulunarak Gürcistan'ın ülke bütünlüğünü ihlal etmeye çalışmaktadır. Bu söylemlerin ardından 6 Ağustos 2008'de Güney Osetya yakınlarındaki Gürcü köylerinden Osetlere ateş açılarak yeni bir kriz yaşanmıştır.¹²⁷ 7 Ağustos günü Saakaşvili, ateşkes emriyle sorunun çözümü için Güney Osetya'ya müzakereye açık olduğu mesajını vermiştir. İki taraf arasında ateşkes sağlanmışken 8 Ağustosta Rus askerî güçleri Güney Osetya'ya giriş yaparak yeni bir çatışmaya neden olmuştur. Gürcistan, Kızılhaç'ın çağrısı üzerine sivil halkın bölgeyi boşaltması için üç saatlik bir ateşkes uygulamış, Rusya'yla savaşa destek kuvvet olmaları için Irak'taki askerlerinden bin kişilik bölümü geri çekme kararı almıştır. Buna karşılık Abhaz lider Sergey Bagapş, Gürcülere karşı bin kişilik bir ordu göndererek Osetlerin bağımsızlıklarına yardım edeceklerini açıklamıştır. Güney Kafkasya'daki bu kriz, tüm dünyanın ilgisini ve tepkisini çekmiştir. ABD, Rus saldırganlığına ve Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün ihlaline acilen son verilmesini ifade ederken; Polonya, Ukrayna, Letonya,

¹²⁴ Bkz. "Armenia, Azerbaijan, and Georgia: Political Developments and Implications for U.S. Interests", CRS Report for Congress, Ağustos 2008.

¹²⁵ Gürcistan Devlet Başkanı Saakaşvili 24-28 Ocak 2005 tarihinde Strasbourg'ta yapılan Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi toplantısına katılmıştır. Saakaşvili bu toplantıda Güney Osetya ile bir türlü çözülemeyen sorunları üzerinde durmuştur. Sorunun çözülüp barış ortamına geçilmesi için Saakaşvili Güney Osetya'ya bağlı bir otonomluk teklif etmiş, ancak bu teklif Osetlerce kendilerinin bağımsız bir devlet olması nedeniyle rededilmiştir.

¹²⁶ Saakashvili'nin Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nde yaptığı konuşmanın ardından ABD başkanı Bush ile 15 Şubat'ta yaptığı telefon görüşmesinde ABD'nin Gürcistan'ı ülkesinde barış ortamı sağlanması için destekleyeceği sözü verilmiştir. Rusya da bu gelişmeden rahatsız olmuştur. (kaynak: www.osetyakomitesi.com/gurcistan) (11.02.2012).

¹²⁷ Mehmet Özcan (Ed.), Gürcistan-Rusya Krizi Değerlendirme Raporu - Krizin Türkiye'ye, Bölgeye ve Küreye Etkileri, Ankara, USAK Yayınları, 2008, s. 8.

Litvanya ve Estonya; Saakaşvili'ye destek olacakları mesajlarını iletmiş, alternatif bir barış planı önerisi sunarak bölgeye AB barış gücü gönderilmesini önermişlerdir.¹²⁸

BM Mülteciler Yüksek Komiserliğinden yapılan bir açıklamaya göre yaklaşık 46.000 kişinin göç etmesine yol açan “Ağustos Savaşı”, AB dönem başkanı Nicolas Sarkozy'nin de arabuluculuğuyla 13 Ağustos 2008'de durdurulmuştur. AB'nin sorunun çözümüne yönelik sunduğu planda; çatışan tarafların kriz öncesindeki konumlarına geri dönmesi, Rusya'nın Güney Osetya'da barış gücü askerlerini bulundurmasına devam etmesi önerilmiştir.¹²⁹ Ancak Rusya, Gürcistan'ın yeniden güç kullanmasını engelleyecek bağlayıcılıkta bir antlaşmanın oluşturulmasını talep etmiştir.

Güney Osetya'daki kriz son bulurken dünyada Rusya'nın saldırgan tavrına karşı tepki gösterilmesi konusunda yoğun bir tartışma ortamı doğmuştur. ABD, İngiltere ve Doğu Avrupa'daki eski Sovyet ülkeleri Moskova'yla ilişkilerin gözden geçirilmesini isterken Almanya ve Fransa gibi ülkeler enerji bağımlılıklarını göz önünde bulundurarak- bu düşünceye karşı çıkmıştır. Ancak her iki cephenin ve NATO'nun yetkilileri, Rusya'nın Gürcü topraklarından geri çekilmesi ve Gürcistan'ın toprak bütünlüğüne saygı duyması gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca Saakaşvili iktidara gelmesinden bu yana önem verilen NATO üyeliği konusu, krizin ardından yeniden gündeme gelmiştir. NATO ülkeleri, birçok soruna sahip olan Gürcistan'ın üyeliği konusunda endişelerini dile getirmişlerdir. NATO üyesi ülkelere özellikle AB'ye olan devletlerden bazıları Gürcistan'ın NATO'ya katılmasının tehlikeli olabileceği yorumlarını yapmışlardır. Çünkü iç ve dış birçok sorunla uğraşan ve Rusya'dan gelebilecek bir savaş tehdidi ile karşı karşıya olan Gürcistan gibi bir ülkenin NATO ittifakına sorun yaratabilecektir. Bunun yanında Fransa ve İngiltere gibi Rusya ile özellikle enerji gibi ticari konularda ilişkileri olan konular Ağustos 2008 Savaşı'ndan sonra Rusya'ya karşı edinilen sert tutuma son verilip diyalogların sürdürülmesi gerektiğini ifade etmiştir.¹³⁰

Ağustos 2008'de Rusya ve Gürcistan arasındaki bu savaşın Türkiye açısından önemine değinildiği zaman oldukça kritik bir durum orta çıkmaktadır.¹³¹ Öncelikle enerji yolları projeleri ve ekonomik işbirlikleri nedeniyle Ankara yönetimi ister istemez Tiflis'i desteklemek durumunda kalmaktadır. Ayrıca Ankara yönetimi askeri olarak Tiflis'i desteklemenin yanında, Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü de savunmaktadır. Ancak

¹²⁸ “Gürcistangelişmeleri”, URL: [http://search.bbc.co.uk/search?uri=/turkce/&go=toolbar&q=g%C3%BCrcistan&tab=turkish&scope=turkish&start=28\(11.02.2012\).](http://search.bbc.co.uk/search?uri=/turkce/&go=toolbar&q=g%C3%BCrcistan&tab=turkish&scope=turkish&start=28(11.02.2012).)

¹²⁹ Bkz. “La diplomatie de Nicolas Sarkozy, vue par Pascal Boniface”,

URL: <http://www.offt.eu/presse/nos-contributions/article/la-diplomatie-de-sarkozy-vue-par> (11.02.2012)

¹³⁰ “AB'nin Tutumu Sertleşiyor” URL: <http://bbc.co.uk/turkish/news/story/2008> (11.02.2012).

¹³¹ Rus-Gürcü Savaşında Türkiye'nin durumu daha sonraki bölümlerde de ele alınacaktır.

Türkiye’de de önemli sayıda bulunan Kuzey Kafkas Halkları, Güney Osetya’yı desteklemektedir. Bu durumda Türkiye bir ikilemde kalmıştır. Ancak Türk Dış Politikasının karar vericileri bu krizin aşılmasında stratejik bir ortağı olan Rusya’yı, enerji yolları ve ekonomik ilişkileri açısından büyük önem taşıyan Gürcistan’ı, bölgede önemli misyonlar yüklenmek isteyen ABD’yi ve Türkiye’deki Kafkas diasporalarını dikkate almak durumunda kalmıştır.

Güney Osetya krizinin patlak vermesinin ardından Başbakan Recep Tayyip Erdoğan kuzeydoğu coğrafyasındaki sorunları temelinden çözmek ve burada kalıcı barışı tesis etmek amacıyla “Kafkasya İstikrar ve İşbirliği Platformunu” önermiştir. Bu öneri Rusya, Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye’yi kapsamaktaydı. Başbakan Erdoğan’ın bu düşüncesi özellikle Rusya olmak üzere bir çok ülke tarafından olumlu karşılanırken, Türkiye içindeki muhalefetten ciddi eleştiriler almıştır. Önerinin ardından CHP Genel Başkan Yardımcısı Onur Öymen sözleriyle, oluşturulması düşünülen platformun amacına ulaşmasının zor olduğu, esasında bu girişimin Rusya’nın çıkarına hizmet ettiğini ifade etmiştir:

“Türkiye bir Kafkas ittifakından bahsetmeye başladı. Bu eşyanın tabiatına aykırı. Birbirine kanlı bıçaklı ülkelerin, birbirinin topraklarını işgal eden ülkelerin bir pakt etrafından birleşebileceklerini düşünmek akla aykırı. Üstelik böyle bir girişimden bir tek Rusya memnun kalabilir. Çünkü bu yolla bölgedeki nüfuzunu artırabilir. Oysa Türkiye’de bölge ülkelerinin kendileri de Batı ülkeleri de 15 yıldan beri savundukları temel düşünce bu ülkelerin bir kere daha büyük bir devletin nüfuzu altına girmemeleri, kendi bağımsızlıklarını tam anlamıyla kazanmaları, kendi ayakları üstünde durmaları yönündedir. Siz, Rusya’nın da dâhil olacağı bir pakt önerdiğiniz zaman bu bölgede yeniden Rus nüfuzunun yayılmasına öncülük etmiş olursunuz. Bu çok yanlış olur. Sayın Demirel’in yıllarca önce böyle bir düşüncesi vardı ama o zaman koşullar farklı idi. Balkanlar da bir takım hareketlenmeler vardı. Türkiye, Azeri ve Ermeni devlet başkanlarını buluşturabiliyordu. Rusya bu günkü konumunda değildi. O günkü koşullarla bugün ki koşullar çok farklı. Rusya öteden beri o bölgenin (Kafkasya) kendi arka bahçesi olduğunu ifade ediyor. Rusya’nın gerçek sınırlarının eski Sovyet sınırlarının dış sınırı olduğunu söylüyorlar. Bu ülkenin gerçek anlamda bağımsız, egemen devlet olduğunu içine tam sindirememiştir. Şimdi siz bu pakt fikriyle

*Rusya'nın yeniden bu düşüncelerine kuvvet veriyorsunuz, Rusya'nın yayılma politikasına yol açıyorsunuz."*¹³²

¹³² Bkz. "Kafkas İttifakı Rusya'ya Güç Verir", Radikal Gazetesi, 19.08.2008

URL: <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&ArticleID=894430> (05.02.2012)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE-GÜRCİSTAN İLİŞKİLERİNE ETKİ EDEN GÜRCÜ DIŞ İLİŞKİLERİ

3.1 Gürcistan-ABD İlişkileri

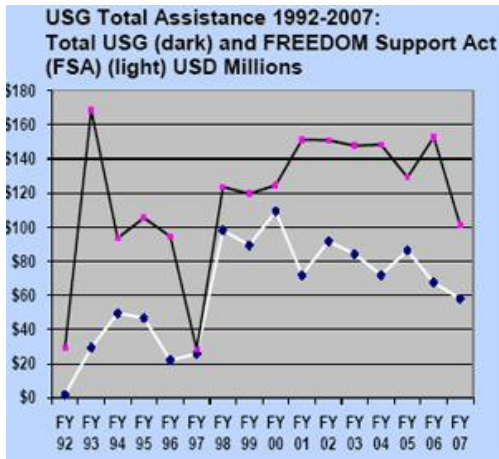
Moskova Sovyet Döneminde olduğu gibi Kafkaslar ve Ortadoğu’da yaptırım etkisine sahip olmak için Yakın Çevre Politikasıyla bu bölgelere nüfuz etme faaliyetlerine girişmiştir. Bu kapsamda Gürcistan’da daha önce olduğu gibi Rusya’nın iç işlerine karışarak Tiflis yönetimini zor duruma sokmamasını sağlamak için Batılı devletlerden ve organizasyonlardan destek almayı amaçlamıştır. Bu noktada ABD, Rusya’nın oluşturduğu tehlikeleri bertaraf edebilecek en uygun güç olarak görülmüştür. Zaten bu dönemde Washington yönetimi de Kafkasya’da ulusal çıkarları nedeniyle etkin olmak için girişimlerde bulunmaya başlamıştır¹³³. Gürcistan, SSCB’nin dağılmasının ardından 1994 yılında NATO’nun “Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyine” üye olmasıyla ABD ile ilişkilerini geliştirmiştir.¹³⁴ ABD Dışişleri Bakanlığı Ekonomik İşler Bakan Yardımcısı Stuart Eizenstat, 24 Ekim 1997’de yaptığı konuşmada ülkesinin Hazar petrolü ve Kafkasya’ya yönelik dış politikalarını açıklamıştır. Buna göre ABD, Kafkasya’daki devletlerin bağımsızlıklarını koruyacak, demokrasi ve ekonomilerinin gelişmesine katkıda bulunacaktır. Kafkasya bölgesinde çıkan anlaşmazlıkların çözümüne ve bölgedeki enerji kaynaklarının üretiminin artırılması ile sevkiyat yollarının çeşitlendirilmesi konusunda destek verecektir.¹³⁵ ABD böylece hem enerji politikası yönünde çıkar sağlayabilecek, hem de İran’a karşı faaliyetleri için güç kazanabilecektir.

ABD, 11 Eylül saldırısından sonra dış politikada yeni açılımlar yapmıştır. Bu olayın ardından uluslararası teröre karşı mücadeleyi temel hedef edinen Washington yönetimi, bu kapsamda Kafkasya’da da bazı girişimlerde bulunmuştur. Bu dönemde Çeçen direnişçiler ile Rusya arasında çatışmalar sürmektedir. Rusya, Çeçen militanların Gürcistan’ın Pankisi Vadisi bölgesinde saklandığını ileri sürerek müdahale etmeyi istemektedir. Aynı zamanda 11 Eylül saldırılarından sonra ABD’nin hedef aldığı El-Kaide militanlarının da Pankisi Vadisi’nde

¹³³ Fransa’da Rennes IEP profesörlerinden Mario Menendez ile yapılan röportajda kendisi özellikle 1980’lerden sonra ABD’nin Orta Asya ve Kafkasya’da aktif politikalar izleyerek birçok alanda söz sahibi olmayı amaçladığını belirtmiştir. Ancak Soğuk savaş Politikalarının geçerliliğini yitirmesinin ardından bölgede etkili işbirlikleri oluşturulması da gerekmektedir.

¹³⁴ Bkz. “NATO’s Relations With Georgia” http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_38988.htm (08.02.2012)

¹³⁵ Bkz. Fırat Karabayram, Rusya Federasyonu’nun Güney Kafkasya Politikası, Ankara, Lalezar Kitabevi, 2007, s.298.

Şekil 3.1 Amerika'nın "FREEDOM Support Act" kapsamında yaptığı yardımlar
Kaynak: <http://www.state.gov/>

olduğu iddia edilmektedir. İki büyük gücün rekabete girdiği Pankisi Vadisinde Gürcistan, ABD yanlısı bir tavır sergilemektedir. Rusya'nın olası müdahale tehdidi de Tiflis ile Washington'u birbirine yakınlaştırmaktadır.

Sovyetler Birliği yıkıldığı zaman diğer birçok ülkede olduğu gibi Gürcistan'da da ekonomik krizler yaşanmaya başlanmıştır. Tiflis yönetimi bu ekonomik sorunlarının yanında, içerideki ayrılıkçı bölge ve demokratikleşme problemlerini çözmede

Batılı devletlerle ilişkilerini bir çözüm yolu olarak görmüştür. ABD de yeni dış politikasına uygun olarak Gürcistan'a birçok konuda yardım ederek, siyasi, ekonomik ve askerî alanlarda gelişmesine katkıda bulunmuştur. Gürcistan'a ABD tarafından bağımsızlığından itibaren 2007 yılına kadar yaklaşık 1.7 milyar dolar tutarında yardım yapılmıştır.¹³⁶ ABD, Gürcistan'ın kalkınması ve Batı merkezli politikalar izlemesi için askerî yardımların yanı sıra bazı siyasi, ekonomik ve sosyal yardımlarda da bulunmuştur. Örneğin ABD Gürcü kolluk kuvvetlerinin potansiyelini geliştirilmesi, hukuk adil bir işlerliğe kavuşması için reformların yapılması ve hükümet mekanizmalarının güçlendirilmesi gibi konularda Tiflis yönetimine destek vermiştir.

ABD politikalarını gerçekleştirmek adına ilk olarak NATO'ya üye olmak için çaba sarf eden Gürcistan'ın askerî niteliğini geliştirmek için eğitim ve malzeme yardımında bulunmuştur. Güvenlik güçlerinin eğitilmesi ve kapasitelerinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Washington, ayrıca Gürcistan'da demokrasinin kurumsallaşması amacıyla hukuk, siyaset ve toplumsal alanlarda birçok reform yapılmasına katkıda bulunmuştur. Amerika, Gürcistan'ın iç ve dış sorunlarının çözüm süreçlerine de dâhil olmuştur. Bu kapsamda Abhazya ve Güney Osetya gibi ayrılıkçı sorunlarda bölge yönetimleri, Rusya ve Gürcistan arasında arabuluculuk faaliyetlerine girişmiştir. Çoğu zaman Washington yönetiminin bu arabuluculuk faaliyetleri, Tiflis yönetimini koruma noktasına kaymaktadır. Örneğin 2004 yılına Saakaşvili iktidara geldiği vakit Acara ile yükselen gerilim zamanında ABD Başkanı Bush, Putin'i arayarak bu krizde herhangi bir tarafta yer almaması gerektiğini belirtmiştir. Yine aynı şekilde Moskova-

¹³⁶ "Foreign Operations Appropriated Assistance: Georgia",
URL: <http://www.state.gov/p/eur/rls/fs/108293.htm> (08.02.2012).

Tiflis arasındaki gerilim arttığı zaman, Rusya'nın Gürcistan'a giden gazı kesmesini ABD sert bir dille eleştirmiştir.¹³⁷

Gürcistan, Amerika'nın yardımlarının ardından, Irak ve Afganistan'daki koalisyon güçlerine katılmıştır. Buna karşılık ABD, Gürcistan'ın Ukrayna ile beraber NATO Eylem Planı içerisine alınmasını desteklemiş, ancak diğer NATO ülkeleri, Gürcistan'ın üyeliği durumunda ittifakın bundan olumsuz etkileneceği nedeniyle itiraz edince ABD'nin önerisi sonuçsuz kalmıştır.¹³⁸ Bunun yanı sıra ABD, Kafkasya ve Orta Asya'da Rus etkisini kırmak için "GUUAM" teşkilatının kurulmasını desteklemiştir. Gürcistan, Ukrayna, Özbekistan Azerbaycan ve Moldova arasında siyasi, ekonomik ve stratejik işbirliğini öngören oluşum 10 Ekim 1997 tarihinde Strasburg'da yapılan Avrupa Konseyi toplantısında üye devletlerin devlet başkanları tarafından kurulmuştur. GUUAM, Avrupa ile Asya arasındaki ulaşım yollarının kurulması ve kıtalararasında entegrasyonun sağlanması amacına yönelik olan sorunlar ve tehditler için uygun bir tartışma ortamı sağlamıştır.¹³⁹

2002 yılında Şevardnadze'nin başvurusuyla Gürcistan'ın NATO'ya üye olma hedefi henüz başarıyla sonuçlanamamıştır. Bu durumda Rusya'nın ve diğer NATO ülkelerinin de itirazları da etkili olmuştur. Gürcistan ve diğer bir eski Sovyet ülkesi Ukrayna'nın NATO'ya üye olması Washington yönetimi için hayati önem taşımaktadır. ABD, Karadeniz'deki nüfuzunu arttırarak, önemli rakipleri İran ve Rusya'yı kontrol altına almayı amaçlamaktadır. Bölgenin ABD için diğer bir önemi de Orta Asya ve Hazar petrollerinin transit hatlarını barındırmasıdır.

Sonuç olarak ABD; Soğuk Savaş döneminin bitmesine rağmen hala önemli bir rakip olarak gördüğü Rusya'yı Kafkasya ve Orta Asya'da engellemek, uluslararası terörle mücadele kapsamında işbirliği yapmak, enerji kaynakları ve sevkiyat güzergâhları üzerinde söz sahibi olmak için Gürcistan ile diyaloglarını her geçen gün arttırmaktadır. Tiflis yönetimi ise ekonomisini geliştirip sosyal ve siyasi alanda reformlar yaparak Batı ile uyum sağlamak için Amerikan yardımlarına ihtiyaç duymaktadır. Bu faktörler ABD ve Gürcistan arasında bir çekim kuvveti yaratmaktadır.

¹³⁷ Bkz Badri Shantadze, Gürcistan'ın Komşuları ile İlişkileri ve Jeopolitik Etkinin İncelenmesi, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: İbrahim S. Canbolat, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası Anabilim Dalı, 2006), s.77.

¹³⁸ 2002 Prag NATO Zirvesine katılan dönemin Gürcü Başkanı Şevardnadze, NATO üyeliği için başvurduklarını açıklamıştır.

¹³⁹ "GUUAM", <http://www.guam.org/general/browse.html> (08.02.2012).

3.2 Gürcistan- Rusya İlişkileri

Güney Kafkasya tarih boyunca birçok uygarlığın rekabet alanı durumunda bulunmuştur. Romalılar, Bizanslılar, Araplar, Persler, Moğollar, Selçuklular ve Osmanlıların egemenliklerinden sonra Güney Kafkasya 200 yıl kadar Rus politikalarıyla yönetilmiştir. Kafkasya bölgesi, Rus dış politikası için en hayati konulardan birisidir. Bu nedenle Güney Kafkasya'nın genel durumu asla Rusya'dan bağlantısız düşünülemez.

Güney Kafkasya'nın Moskova için neden bu kadar önemli olduğu sorusuna yanıt aranırken, üzerinde durulması gereken ilk konu jeopolitik konudur. Bölge Avrupa ile Orta Asya'nın birbirine bağlandığı bir noktada konumlanmıştır. Bunun yanında Rusya'dan dünyanın bir diğer önemli bölgesi olan Orta Doğu ya giden en kestirme yol yine Güney Kafkasya üzerinden geçmektedir. Ayrıca Rusya'nın uzun yıllardır bölgesel politikalarına rakip olarak gördüğü İran ve Türkiye sınırları Güney Kafkasya bölgesinde birbirine kavuşmaktadır. Rusya'nın onlarca yıldır sıcak denizlere ulaşma politikasında da Güney Kafkasya önemli bir basamaktır. Özellikle SSCB'nin dağılmasının ardından önemli limanlarını kaybeden Moskova Akdeniz'e ve oradan Süveyş Kanalına kadar ulaşan coğrafyaya Güney Kafkasya yolu üzerinden ulaşabilecektir. Son olarak ise enerji temini ve transit yolları konularında da Rus çıkarlarının teminatı yine Güney Kafkasya konusunu gündeme getirmiştir.¹⁴⁰

Rusya'nın Güney Kafkasya'ya verdiği önemin nedenlerinden bir diğeri de ekonomik çıkarlardır. Enerji konusunda enerji ihracatı ve transit yolları konularının öneminin yanında, Güney Kafkasya'nın sahip olduğu altın, gümüş, bakır ve alüminyum gibi zengin yer altı kaynakları Moskova'nın politikalarının kapsamı alanına girmiştir. Jeopolitik ve ekonomik konuların ardından ise Rusya'nın güvenlik algılaması da Güney Kafkasya'nın altının çizilmesine neden olmaktadır. Bu kapsamda Rusya'ya yönelik olarak Akdeniz ya da Balkanlardan yöneltilecek herhangi bir tehlike durumunda Güney Kafkasya tampon bir bölge konumunda olabilecektir.

Yukarı sayılan nedenlerden dolayı Güney Kafkasya daha özel anlamda Gürcistan, her zaman Rus dış politika yapımcılarının dikkatle üzerinde durduğu bir konu olmuştur. Çalışmanın ana konusunu oluşturan Türkiye-Gürcistan ilişkilerinin daha iyi analiz edilmesi açısından Rusya'nın bölgeye yönelik politikalarının kapsamlı olarak göz önünde bulundurulması

¹⁴⁰ Bkz. "Géorgie : qu'attend l'UE pour agir face à Moscou ?", URL: http://www.lefigaro.fr/debats/20070821.FIG000000021_georgie_qu_attend_l_ue_pour_agir_face_a_moscou_.html (03.04.2012)

gerekmektedir. Bu kapsamda yaklaşık 200 yıldır var olan Rus-Gürcü ilişkileri geçmişten günümüze kadar temel konularda analiz edilecek ve durum Türkiye açısından yorumlanacaktır.

Uzun süre farklı medeniyetlerin egemenliği altında bulunan ve yeni işgal tehlikeleriyle karşı karşıya olan Gürcistan, mevcudiyetinin ve geleceğinin korunması için 18. Yüzyılın başlarında Rusya ile ittifak yoluna girmeyi uygun görmüştür. Bu dönemde Ortodoks olan Gürcistan, Müslüman Osmanlı Devleti ve İran tarafından işgal tehlikesi altında olduğundan aynı dini unsurlara sahip olan ve kendisini muhafaza etmesine yardımcı olacağını düşündüğü Rusya'ya yakınlaşmıştır. Bu çerçevede Tiflis ve Moskova arasında 1783 yılında Georgiyevsk Antlaşması imzalanmıştır.¹⁴¹ Bu antlaşmayla Gürcistan dış tehlikeler karşısında korunacak ve iç işlerine hiçbir suretle karışılmayacaktır. Ancak buna rağmen on iki yıl sonra Gürcistan yeniden İran tarafından işgale uğratıldı. Altı yıllık İran egemenliğinden sonra 1801 yılında Rusya Gürcistan'ı geri almıştır. Ancak bu dönemden sonra Müslüman tehditlerinden kurtulduğunu düşünen Gürcistan, Ruslaştırma politikası ile karşı karşıya kalmıştır. Öyle ki artık Gürcü kiliselerinde Gürcüce ayin yapılmakta bile zorluk çekilmektedir.

Devam eden süreçte Gürcistan, bağımsızlığını yeniden kazanabilmenin yollarını aramaya devam etmiştir. Neticede Almanya'nın desteğini alarak 6 Mayıs 1918 tarihinde bir bağımsız devlet ilan edilmiştir. Gürcistan'ın bu bağımsızlığı Şubat 1921'de Kızılordu Birliklerini işgal girişimiyle sonlandırılmıştır. Bu tarihten sonra Tiflis yeni kurulan ve Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan devletlerinden oluşan Güney Kafkasya Sovyet Federasyonu'nun merkezi olmuştur. 1936 yılında ise bu oluşum dağılarak üç Güney Kafkasya ülkesi federe devlet olarak SSCB'ye bağlanmıştır.¹⁴²

SSCB'de federe bir devlet olarak bulunduğu dönemde Gürcistan, Stalin yönetimi altında istikrar oluşturulması yönünde olumlu politikalarla karşı karşıya kalmıştır. Çünkü Gürcü asıllı olması nedeniyle Gürcü vatandaşların takdirini kazanan Stalin, Gürcistan'ı Kafkas toplumları içerisinde daha gelişmiş bir konuma getirmek için politika arayışlarına girmiştir. Ancak bu durum Kruşçev'in iktidara gelmesiyle bozulmuştur. Kruşçev Orta Asya ve Kafkaslarda Ruslaştırma politikalarına ivme kazandırmıştır. Bu nedenle bu coğrafyada tek resmi dilin Rusça olmasını öngörerek Gürcü vatandaşların tepkisini üzerine çekmiştir.

¹⁴¹ Bkz. "Treaty of Georgievks", URL: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/230341/Treaty-of-Georgievsk> (25.05.2012)

¹⁴² Bkz. Hasan Kanbolat, Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya'daki Askeri Varlığı ve Gürcistan Boyutu, Stratejik 9Analiz, cilt 1, sayı 3, Temmuz 2000.

Gürcücenin resmi dil olarak kalmasını isteyen Kruşçev'e karşı Gürcüler Nisan 1978'de toplu gösterilerle memnuniyetsizliklerini göstermişlerdir.¹⁴³

1980'lerin sonunda Gorbaçov tarafından öne atılan ve birçok kökten değişikliğe neden olacak olan “glasnost” ve “perestroyka” politikaları kapsamında Gürcü kamuoyunda bağımsızlık söylemleri oluşmuştur. SSCB bağına kesip kendi milli devletlerini kurmak isteyen Gürcülere karşı Rus özel birliklerinin şiddet içeren püskürtme politikaları sonuç vermemiş, 31 Mart 1991 tarihli referandumun ardından 9 Nisan 1991'de Gürcistan Cumhuriyeti kurulmuştur.

1991 yılında Gürcistan gibi diğer birçok Sovyet devleti Rusya'dan ayrılmıştır. Siyasi ve ekonomik alanlardaki Rus dış politika amaçlarının birçoğunun gerçekleştirilmesi için Gürcistan'ın Moskova ile birlikte tutulması esas kabul edilmiştir. Bu noktada yeni bağımsızlığını kazanan Tiflis hükümetinin Türkiye, İran, ABD ve AB gibi aktörlerle temasının önlenmesi gerekmektedir. Bunun yanında 23 Nisan 1993'te Yeltsin'in onaylayarak bir an önce hayata geçirmeye çalıştığı “Yakın Çevre Doktrini” kapsamında Gürcü yetkiler kararlarında Rus çıkarlarını gözetmesi için mücadele verilmesi kararlaştırmıştır.¹⁴⁴

Aşırı milliyetçi Gamsahkurdia'nın devrilerek, Rusya ılımlısı Şevardnadze'nin iktidara gelmesi Rus dış politikası açısından olumlu bir gelişme olarak algılanmıştır. Bu dönemde Rusya ile paralel politikalar yürütmesinin, kendi iktidarını güvenceye alacağı görüşünde olan Şevardnadze ilk dönemlerde Moskova yanlısı izlenimini vermektedir. Ancak devam eden süreçte var olan gerçeklik Şevardnadze'ye Rus yanlısı politikalar gütmenin hiçbir yarar sağlamayacağını, tam aksine Gürcistan'ın bağımsızlığı ve geleceğini tehlikeye düşüreceğini göstermiştir.

Şevardnadze zamanında Moskova ile ilişkilerin gerilmesindeki temel neden, Rus çıkarları için Gürcistan'ı kontrol etmek amacıyla, mevcut etnik çatışmaların derinleştirilip toprak bütünlüğünün bozulması ve bağımsızlığın tehdididir. Rus dış politikası karar vericileri Gürcistan içerisinde Abhazya, Güney Osetya, Acara ve hatta Cevahati bölgelerindenki farklı etnik gruplara yönelik yeni faaliyetlere başlamıştır. Tarih boyunca “böl-yönet politikasını” başarıyla gerçekleştiren Moskova, aynı taktiği Tiflis yönetimine karşı da kullanmıştır.

¹⁴³ Bkz. Ronal Sunny, “Geçmişin İntikamı”, URL:<http://www.birikimdergisi.com/birikim/dergiyazi.aspx?did=1&dsid=31&dyid=1211&yazi=Ge%E7mi%FEin%20%DDntikam%FD> (25.05.2012)

¹⁴⁴ Bkz. John W. R. Lepingwell, “The Russian Military and Security Policy in the Near Abroad”, Survival, Cilt: 36, Sayı:3, Sonbahar 1994, s.77-92.

Gürcistan resmi sınırları içerisinde bulunan Abhazya ve güney Osetya farklı etnik kimliklere, Acara da büyük bir Müslüman nüfusa sahip olduğu için zaman zaman ayrılıkçı söylemlerle Tiflis hükümetinin karşısına çıkmaktadır. Bağımsızlığının ardından Batıyla entegrasyona geçmek isteyen Gürcistan, bu amacını gerçekleştirmek için yola koyulduktan sonra Rusya'nın kendisine koyduğu etnik sorun bloğuyla karşı karşıya kalmıştır. Gürcü dış politikasının Batıya yönelik bu amacını önlemek için Rusya, Gürcistan toprakları üzerinde yaşayan ayrılıkçı söylemdeki başta Abhaz ve Osetler olmak üzere çeşitli etnik grupları Tiflis hükümeti karşısında desteklemiştir. Sonuçta birçok etnik temelli kaos ile karşı karşıya kalan Gürcistan'ın Rus politikalarının kendisine biçtiği kadere boyun eğmesi sağlanmaya çalışılmıştır.

Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlık mücadeleleri Rusya tarafından desteklenmiştir. Gürcistan, Rus destekli bağımsızlık söylemleriyle zaman zaman kanlı ayaklanmalar çıkaran Abhaz ve Osetlere karşı çözüm arayışlarına girmiştir. Bunun yanında Acara'daki Rusya ile iyi geçindiği bilinen lider Aslan Abaşidze de zaman zaman Tiflis'e karşı söylemlerde bulunsa da temelde ayrılıkçı bir hareket amacı gütmemiştir. Bunun yanında Ermenistan'a coğrafi ve ideolojik olarak yakın bulunan ve birçok Ermeni vatandaşın yaşadığı Cevahati bölgesinden de Gürcü yönetimine karşı memnuniyetsizlik ifadelerinin ardında da Rus desteği olduğu yorumları yapılmaktadır. Ancak Acara ve Cevahati de Abhazya ve Güney Osetya bölgelerinde olduğu gibi somut bir bağımsızlık arayışı gündeme gelmemiştir.

Uluslararası kamuoyunun da zaman zaman tepkisine neden olan Rusya'nın Gürcistan'ın etnik sorunları derinleştirdiği eleştirilerine karşı Moskova, Tiflis yönetimiyle sorunların çözümüne yönelik olarak diplomatik çözüm arayışlarına girmiştir. Ancak 2006 Putin-Saakaşvili görüşmelerinde etnik sorunların çözümüne yönelik ortak kararların deklarasyonunda da olduğu gibi kısa bir süre sonra var olan duruma geri dönmektedir. Keza Ağustos 2008 Rus-Gürcü savaşıyla, Abhazya ve Güney Osetya konularındaki anlaşmazlıkların sonrasında yakın dönemde bu bölgelerin bağımsızlıklarının Moskova tarafından tanınması Rus dış politikasının konseptini gözler önüne sermektedir.

Rusya'nın Yakın Çevre politikası gereği etnik sorunların yanında önem verdiği diğer bir konu da askeri varlığının muhafaza edilmesidir.¹⁴⁵ Bu kapsamda diğer Post-Sovyetik devletlerle birlikte Gürcistan'da Rus askerlerinin varlığının durumu ve geleceği güvence altına alınmalıdır. 1992 yılında SSCB'nin dağılmasının ardından eski Sovyet ordusu malları

¹⁴⁵ Bkz. Neil MacFarlane, "Russia-Georgia Relations", URL: <http://politicsinspires.org/2011/07/russia-georgia-relations/> (25.05.2012)

yeni bağımsız devletler arasında paylaşılmıştır. Ancak 1993 yılında Moskova tarafından yapılan bildiriye göre Gürcistan üzerindeki tüm askeri birliklerin Rusya'ya ait olduğu ifade edilmiştir.

Şevardnadze Gürcisan sınırları içerisindeki etnik problemlerle başa çıkamaması nedeniyle, kendisine daha önceki dönemlerde dayatılan BDT üyeliğini kabul etmek zorunda kalmıştır. Bu zorlu kararın ardından Yeltsin ve Şevardnadze arasında imzalanan yeni askeri anlaşmada tıpkı Georgiyesk Antlaşmasında olduğu gibi Rusya'nın askeri üstünlüğünü tanımış ve Gürcü topraklarında Rus üslerinin konuşlandırılmasını kabul etmiştir. Başlangıçta 15 yıllık ömür biçilen bu askeri antlaşma Rus baskısı ile 25 yıla çıkarılmıştır. Gürcistan'da konuşlandırılan söz konusu askeri üsler ise; Tiflis yakınlarındaki Vaziani 137. Askeri Üssü, Cevahati Askeri üssü, Ahılkelek Askeri üssü, Batum 12. Askeri Üssü ve Abhazya'da Gudauta 50. Askeri üssüdür. Gürcistan Batıya yönelik politikalarının güçlenmesinin ardından topraklarındaki Rus askeri varlığını bertaraf etmek için mücadele etmeye başlamıştır.

Gürcistan'daki Rus üslerinin boşaltılıp, askerlerin geri çekilmesi amacıyla yapılan girişimlerin başında 1999 yılında İstanbul'da düzenlenen AGİT Konferansı sonucunda yapılan açıklamada Rusya 31 Aralık 2000 tarihine kadar Gürcü topraklarındaki varlığını azaltacaktır. Devam eden süreçte ise Vaziani ve Gudauta Askeri üslerinin kapatılması kararı alınmıştır. Ancak burada Rus ılımlısı Aslan Abaşidze ve üsleri önemli bir ekonomik kaynağı olarak gören Cevahati liderleri Rus üslerinin kapatılmasına karşı gelmişlerdir.

Sonuç olarak Gürcü yetkililerin yaptığı girişimler ve uluslararası baskı neticesinde Rusya Gürcistan'daki askeri varlığını kaybetti. Güney Kafkasya bölgesinde Rusya'nın sahip olduğu tek askeri üs ise Ermenistan ile sınırlı kalmıştır. Ancak doğrudan karayolu bağlantısı olan Rusya ve Ermenistan coğrafi konumu, Ermeni topraklarındaki askeri üssün stratejik değerini azaltmaktadır. Neticede askeri üslerin kaybı Yakın Çevre politikası kapsamında Moskova'nın başarı hanesinde bir eksi olarak kaydedilmiştir.

Ekonomik konular Rusya-Gürcistan arasında sorun yaratan diğer bir meseledir. 1991 yılında bağımsızlığını ilan ettikten sonra derin bir ekonomik bunalımla karşı karşıya kalan Gürcistan, Rusya'ya büyük oranda borçlanmıştır. Gürcistan'ın ekonomik olarak kendisine bağımlı olmasını çıkarları doğrultusunda gören Moskova yönetimi, Gürcü ekonomisinin istikrarını engelleyecek durumlar yaratmaktadır. Öncelikle Rusya'da çalışarak Gürcistan'a önemli bir girdi sağlayan sayıları 600 bin ile 700 bin Gürcü işçinin işleri vize sorunuyla engellenmiştir. Bunun yanında sanayi ve tarım sektörleri bakımından zayıf olan Gürcü

ekonomisinin önemli ihracat ürünleri olan maden suyu ve şarap Rus Sağlık Bakanlığı tarafından insan sağlığına aykırı bulunmuştur. Ancak aynı maden suyu daha önceki dönemlerde Rusya tarafından birçok kez ödüle layık görülmüştür¹⁴⁶. Son olarak ise Gürcistan üzerinden geçen, siyasi ve ekonomik açıdan oldukça hayati önemdeki enerji boru hatları Rusya'yı son derece rahatsız etmektedir. Moskova yönetimi kendi sahip olduğu kaynaklarla beraber Orta Asya ve Hazar bölgesi enerji ürünlerinin dünya pazarına aktarılmasında da tek mercii olmayı istemektedir. Rusya bu durumda Rus çıkarlarını hem siyasi hem de ekonomik anlamda güvence altına alabilecektir. Nitekim geçtiğimiz yıllarda Rusya ile sorun yaşayan Ukrayna ve Gürcistan'a giden doğal gaz vanaları Moskova yönetimi tarafından kapatılmıştır.

Enerji transit yolları bakımından Rusya'nın amacı Orta Asya ve Hazar kaynaklarının Novorosisk Limanından gemilerle Boğazlar yardımıyla dünya pazarına arz edilmesidir. Ancak bu politika Türkiye tarafından sekteye uğratılmıştır. Enerji kaynaklarının gemilerle taşınması hem çevre için oldukça tehlikeli hem de Türkiye'nin enerji politikası kazançlarını zarara uğratacak niteliktedir. Türkiye Orta Asya ve Hazar enerjilerinin Bakü, Tiflis ve Türk toprakları üzerinden Batılı devletlere taşınmasını savunmaktadır. Ayrıca bu durum ABD ve AB tarafından da desteklenmektedir. Batılı devletler enerji arzı kaynaklarının tekeli Rusya'ya bırakmak istememekte, daha güvenli enerji transit yolları oluşturmaya çalışmaktadır.¹⁴⁷

Moskova ve Tiflis yönetimleri arasında gerginlik yaratan diğer bir konu da terör konusudur. Rus-Çeçen savaşında Rus yetkililer bazı Çeçen direnişçilerin Pankisi Vadisinde eğitilmesine Gürcü yetkililerin destek verdiğini iddia etmiştir. 11 Eylül sonrası dönemde ise ABD'nin de çok hassas olduğu El Kaide ve Taliban örgütleri mensuplarının da Pankisi Vadisinde olduğu iddiaları gündeme gelmiştir. Gürcistan Çeçen direnişçilere destek verdiği iddialarını yalanlamış ve uluslararası terörle mücadele için çaba göstereceklerini bildirmiş. Bu kapsamda 11 Eylül sonrasında tüm dünyada uluslararası terörle mücadele için yeni bir çıkış yapan Washington yönetimi de Gürcistan'a büyük miktarda askeri, teknik ve maddi yardımda bulunmuştur. Rusya ise bu durumda yine kaybeden taraf olmuştur. Çünkü Moskova'nın etkinlik elde etmek istediği alanda ABD politikaları işlerlik kazanmıştır. Gürcistan ise Batıyla entegrasyon politikalarına uluslararası terörizmle mücadele konusuyla iyi bir başlangıç yapmıştır. Sonuç olarak Ağustos 2008 Savaşının ardından da Rusya ve Gürcistan arasındaki

¹⁴⁶ Bkz. "Russia/Georgia: Russia Impounds Georgian Mineral Water"

URL: <http://www.rferl.org/content/article/1067758.html> (25.05.2012)

¹⁴⁷ Bkz. S. Frederick Starr Svante E. Cornell, "The Baku-Tbilisi-Ceyhan Pipeline: Oil Window to the West", URL: <http://www.silkroadstudies.org/new/inside/publications/BTC.pdf> (25.05.2012)

uçurum giderek derinleşmeye başlamış, Gürcü dış politikasının da eksenini Batıya dönmüştür.¹⁴⁸

Gelinen noktada Moskova ve Tiflis yönetimleri arasındaki gelişmeler Türkiye'nin Gürcistan politikasının güçlenmesine neden olmuştur. Türkiye, ABD ve AB ile beraber Gürcistan'ın kalkınmasına yardım olan aktörlerden birisi olmuştur. Böylece Türkiye'nin Orta Asya'ya açılan kapısı güvence altına alınacaktır. Ayrıca Orta Asya ve Hazar enerjilerinin transit yolları açısından Türk yönetimi önemli bir maddi gelir ile Batının gözünde ciddi bir prestij sahibi olabilecektir.

3.3 Gürcistan-AB ilişkileri

Soğuk Savaşın sona ermesi ve SSCB'nin yıkılmasıyla uluslararası düzende meydana gelen değişikliklerin sonucunda, Orta Asya ve Kafkasya bölgesinde kaotik bir ortam hâkim oldu. Milletler bağımsızlık istekleriyle uzun yıllar boyunca üzerlerinde bulunan Sovyet ağırlığından kurtulmaya çalışırken, bu bölgede hangi devlet ya da aktörün ağırlığı olacağı soruları sorulmaya başlamıştır. SSCB'nin ardından oluşan güç boşluğunu ABD, İran, Çin ve Türkiye gibi devletler doldurmaya çalışmıştır. Bu noktada AB'de yapılan zirvelerde Avrupa'nın çıkarları ve geleceği için oldukça mühim olan Kafkasları kapsayan yeni politika önerileri ortaya atılmıştır.

AB, SSCB'nin yıkılmasından sonraki ilk yıllarda doğrudan bölgeye hâkim olmaya yönelik politikalar izlememiştir. Ancak bu bölgede mevcut olan etnik sorunların varlığı Avrupalı devletleri kaygılandırmıştır. Onlara göre aslolan hemen doğu coğrafyasında bulunan bu kritik bölgeden kaynaklanan etnik sorunların kendi içlerine sıçramasının önlenmesidir. Bu nedenle AB, SSCB'nin ardılı olan Rusya'nın Orta Asya ve Kafkaslarda söz sahibi olup istikrar sağlamasına tepki göstermemiştir.

AB'nin Güney Kafkasya'ya olan ilgisi devletlerin bağımsızlıklarını ilan etmesiyle başlamıştır. AB, Azerbaycan ve Ermenistan'ı Aralık 1991'de, Gürcistan'ı ise Mart 1992'de tanımıştır. Üç yeni Güney Kafkasya devletiyle diplomatik ilişkiler de 1992 yılından bu yana sürmektedir.

¹⁴⁸ Bkz. Chad Nagle, "Who's Afraid of the Pankisi Gorge?", CounterPunch, Haziran, 2002, s.4-6.

AB'nin istikrarın sağlanması ve etnik çatışma tehdidinden kaynaklanan, Rusya'ya karşı pasif politikaları 1995 yılına kadar sürmüştür. Bu tarihten sonra AB, McKinder ve Brzezinski gibi siyaset bilimcilerin de tarif ettiği gibi Güney Kafkasya'nın siyasi ve sosyo-ekonomik önemini belirterek, bölgeyi stratejik hesaplarına dâhil etmiştir.

AB'nin Güney Kafkasya'ya yönelik olarak temel amaçları bölgede demokrasinin kurumsallaşması, serbest piyasa ekonomisinin en kısa sürede tesis edilip liberal politikalar üretilmesi, insan hakları ve hukukun güvence altına alınması ve Avrupa'yı da tehdit edebilecek etnik sorunların bir an önce çözülmesidir. Çünkü AB'nin çıkış noktası liberal politikalarla ekonomik sınırların kaldırılarak küresel pazarın tesis edilmesidir. İçinde bulunduğumuz şu zamanda Güney Kafkasya devletlerinin AB'ye üyeliği için erken olsa da Avrupalı devletler kendilerinin hemen doğusunda bulunan bu ülkelerle işbirliği içerisine girmek istemektedir. AB kendisine yeni bir ekonomik pazar oluşturma yanında, endüstrisinin çarkını döndürmek için ihtiyacı olan enerji konusunda da daha güvenli ithalat yolları yaratmasında Güney Kafkasya ülkeleriyle beraber Türkiye'ye önem vermektedir. Çünkü AB, petrol ve doğalgaz ihtiyacının önemli bir bölümünü Rusya'dan almaktadır. Enerji güvenliğini sağlayıp, Rusya'nın tekelinden kurtulmak için alternatif transit yolları yaratılmalıdır. Burada ABD'nin büyük destek verdiği Bakü-Tiflis-Ceyhan ve Bakü-Tiflis-Erzurum enerji boru hatları AB için de hayati değerdedir. Bu noktada Türkiye'nin prestiji ve ekonomik çıkarlarının da bu enerji yolları tarafından arttırıldığını söylemek mümkündür. Zira Türkiye bu boru hatlarından gelir elde ettiği gibi, AB ve ABD içinde enerji konusunda bir köprü görevinde olduğundan dolayı stratejik öneme sahiptir.

Azerbaycan-Ermenistan arasındaki Dağlık Karabağ sorunu olduğu gibi Gürcistan'ın ayrılıkçı bölgeleri Abhazya ve Güney Osetya gelişmeleri uzun yıllardır çözüme kavuşturulamadığından siyaset bilimciler tarafından “donmuş sorunlar” olarak adlandırılmaktadır. AB için, Rusya'nın çoğu zaman dolaylı olarak desteklediği ve nihai çözüme kavuşturulmasından kaçındığı bu konuların, bir an önce çözülmesi gerekmektedir. Çünkü Güney Kafkasya içerisinde patlak verecek bir etnik çatışma AB'nin çıkarlarını zedeleyebilecektir. Hem bu tehlikeyi bertaraf etmek hem de yıllar boyu çözülemeyen bu donmuş sorunlara kesin çözüm bulup Kafkasya'da istikrarı tesis ederek prestij kazanmayı arzulayan AB zaman zaman bölgede arabuluculuk çalışmaları yapmaktadır.

AB, Güney Kafkasya ülkeleriyle temasa geçişinde ilk yıllarda siyasi olmaktan ziyade daha çok insani temelli yaklaşımlarda bulunmuştur. Uzun çatışmalar ve zorlu ekonomik bunalımların ardından birçok gereksinimi olan Kafkas halklarına Avrupalı devletlerden borç

ve insani yardımlar ulaştırılmıştır. AB'den Sovyet ardılı devletlere giden bu yardımları daha sistematik bir şekilde ulaştırmak için 1991 yılında TACIS (Technical Assistance to the Commonwealth of Independent States) programı oluşturulmuştur.

TACIS programı SSCB'nin yıkılmasından sonra siyasi ve ekonomik alt yapıları olmayan ve krizler içerisindeki Orta Asya ve Kafkasya devletlerinin demokrasiye, liberal politikalara ve işler bir serbest pazara kısa süre içerisinde sahip olup uyum sağlamaları amacıyla tasarlanmıştır. 1991 yılında on iki BDT üyesi devlete sağlık, eğitim, gıda, ulaştırma ve ticaret gibi alanlarda sunulan teknik yardımlar daha sonraki yıllarda Moğolistan'a da sunulmuştur. TACIS yardımları daha sonra genel konjonktür gereği genişletilen Avrupa Komşuluk Politikası kapsamına alınmıştır.

AB İnsani Yardım Ofisi verilerine göre TACIS programı kapsamında Güney Kafkasya'daki ülkelere sadece 1997 yılında 14 milyon Avro yardımda bulunulmuştur. 1991-2000 yılları arasında bölgeye AB tarafından yaklaşık 1 milyar Avro değerinde teknik yardım ulaştırılmıştır. Güney Kafkasya ülkelerine yapılan bu yardımlarda Gürcistan ile Azerbaycan, Ermenistan'dan daha fazla pay sahibi olmuştur.¹⁴⁹

TACIS programı kapsamında AB'nin Güney Kafkasya'ya yönelik olarak yürüttüğü projelerin içerisinde TRACECA (Transport Corridor Europe-Caucasus-Asia) ve INOGATE (Interstate Oil and Gas Transport to Europe) daha detaylı çalışılan iki konudur. Öncelikle TRACECA projesinin temeli 1993 yılında atılmıştır. Bu projeye AB'nin yanında SSCB'nin dağılışının ardından bağımsızlıklarını kazanmış olan Orta Asya ve Güney Kafkasya cumhuriyetleri taraf olmuştur. Avrupa ile Orta Asya bölgesini birbirine kavuşturan bu projenin temel hedeflerinin başında bağımsızlıklarını kazanan ancak henüz ekonomik olarak kendilerini güvence altına alamayan Sovyet ardılı devletlerin dünya piyasalarına adaptasyonu için elzem olan ticaret yollarının oluşturulması gelmektedir. Bunun yanında ortak bir platform yaratılıp, alt yapı çalışmalarına ivme kazandırılıp devletler arasında işbirliği imkânlarının artırılması da amaçlanan unsurlar arasındadır. Modern dönemin “İpek Yolu projesi” olarak adlandırılan TRACECA ile ülkelerinin siyasi bağımsızlıklarını koruyabilmeleri için gerekli olan en önemli unsur olan kalkınmış bir ekonominin yaratılması amaçlanmıştır. Uzun yıllar aralarında Moskova yönetimi sebebiyle bağlantı bulunmayan Orta Asya ve Güney Kafkasya ülkeleri ile AB arasında oluşturulan bu ulaşım bağı Türkiye'nin de stratejik önemini Batıya bir kez daha hatırlatmıştır.

¹⁴⁹ Bkz. Avrupa Komisyonu, Country Strategy Papers 2002-2006: Republics of Armenia, Azerbaijan and Georgia, <http://europe.eu.int> (26.05.2012)

TACIS programı kapsamındaki bir diğer önemli proje INOGATE ise temelinde AB'nin enerji kaynaklarının ve ulaşımının güvenliğine yönelik oluşturulmuş bir projedir. Böylece hali hazırda endüstrisi için enerji ihtiyacı olan ve gelecek dönemde artabilecek olan bu ihtiyacın Rus tekelinden kurtarılması için yeni girişimler yapılması gerekmektedir. Bu nedenle ABD'nin de hemfikir olduğu, Türkiye'nin de çıkarlarını sağlayabilecek bu oluşumlara yönelik AB çalışmaları başlatılmıştır.¹⁵⁰

AB ekonomik ve sosyal alanlarda Güney Kafkasya'da bir takım olumlu girişimlerde bulunsa da henüz bölgeye yönelik başarılı bir dış politika oluşturulduğunu söylemek mümkün değildir. Buna örnek olarak Ağustos 2008'de Rusya ve Gürcistan arasında patlak veren savaşta AB'nin izlediği siyaset örnek verilebilir. Daha önceki bölümlerde de ele alındığı gibi Rusya'nın Güney Kafkasya'daki çıkarlarını ve otoritesini sağlamak için giriştiği bu savaş sonrasında uluslararası kamuoyunda Moskova yönetimine ağır eleştiriler yöneltilmiştir. Türkiye'nin de Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün korunmasını destekleyen görüşleri Avrupalı devletler tarafından da benimsenmiştir. Ancak AB üyesi bazı devletler Rusya'ya karşı sert yaptırımlar uygulanarak Rus yayılcılığının önüne geçilmesi gerektiğini savunmuştur. Polonya, Estonya, Litvanya, Letonya ve İsveç gibi ülkeler bir an önce AB ve NATO'nun inisiyatif kullanarak Rusya'ya yaptırım uygulanmasını önermiştir. Ancak Rusya ile başta enerji olmak üzere ciddi ekonomik bağları bulunan Almanya ve Fransa daha ılımlı tepkiler vermiştir. Sonuç olarak AB kendisine yöneltilen “ekonomik dev siyasi cüce” eleştirisine bir kez daha geçerlilik kazandırarak Gürcistan'ın sorununa yönelik olarak etkin bir dış politika oluşturamamıştır.¹⁵¹

Geleceğinin güvenliğini Batıda gören Gürcistan her fırsatta batılı kurumlara adaptasyon talebini dile getirirken, AB'ye karşı gönüllüğünü ön plana koymuştur. Kendisine sürekli yöneltilen Rus tehdidini ancak Batılı desteklerle etkisiz hale getireceğini düşünen Tiflis yönetimi AB ile ilişkilerini sürekli geliştirmenin yollarını aramaktadır. Bu noktada uzun yıllardır AB üyeliği yolunda tecrübesi bulunan Türkiye'yi bir hem coğrafi hem de siyasi bir köprü olarak görmektedir.

¹⁵⁰ Bkz INOGATE Resmi Web-sitesi, URL: <http://www.inogate.org/> (26.05.2012)

¹⁵¹ Bkz. Mustafa Kutlay, “Gürcistan-Rusya Krizi ve Avrupa Birliği'nin Dış Politika Sınırı”, URL: <http://www.usakgundem.com/yazar/1042/g%C3%BCrcistan-rusya-krizi-ve-avrupa-birligi%E2%80%99nin-dis-politika-sinavi.html> (26.05.2012)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE-GÜRCİSTAN İLİŞKİLERİ

Türkiye 276 kilometrelik kuzeybatı komşusu Gürcistan ile uzun yıllar boyunca süregelen bir ilişki içerisinde. Ancak siyaset bilimciler arasında Türkiye'nin Gürcistan'a yönelik politikaları konusundaki farklı görüş mevcuttur. İlk görüşe göre Türkiye Gürcistan'ın bağımsızlığını ilan etmesinden sonra, komşusuyla ilişkilerine yeterince önem vermemiştir. 1990'lı yılların başından günümüze kadar Ankara'nın odağında Batılı devletlerle ilişkiler yer almıştır ve bu konjonktürde Tiflis geri planda kalmıştır. Diğer bir grup siyaset bilimciye göre ise esasında Türkiye Gürcistan ile daha sıkı ilişkiler yürütmek istemiştir. Ancak Gürcistan'ın sahip olduğu iç ve dış problemler Ankara hükümetine engel olmuştur.

Sovyetler Birliğinin yıkılmasının ardından yerine halef devlet olarak kurulan Rusya Federasyonu, Türkiye ve Gürcistan'ın ilişkileri açısından önemlidir. Her iki devlet de Rusya'yı kendisine yönelik bir tehdit olarak algılamaktadır. Türkiye bölgesel politikalarında rekabet ettiği Moskova'nın kendisine ciddi bir politik tehlike arz ettiğini düşünürken, Gürcistan Yakın Çevre Politikası kapsamında kendisini egemenliği altına almayı amaçlayan Rusya'ya karşı dengeleyici güçler arama yoluna gitmiştir. Bu kapsamda Batılı devletlerle ittifakı kurtuluş olarak gören Tiflis yönetimi, Türkiye'yi amacına ulaşmada önemli bir köprü olarak görmektedir. Ayrıca Gürcistan için Türkiye'nin diğer bir önemi ise; Türkiye'nin komşusunun istikrarını sağlayıp, demokrasiyi tesis etmesi amacıyla yaptığı yardımlardır. Türkiye'nin Gürcistan'a yaptığı yardımlardan belki de en önemlisi NATO kapsamında yapılan askeri desteklerdir. Tiflis yönetimi böylece hem ordusunu gelecekteki bir NATO üyeliğine hazırlarken hem de kendisine yönelik tehditlere karşı da bir savunma mekanizması oluşturabilmektedir. Bunun yanında Gürcistan'ın bağımsızlığını kazanmasından bu zamana kadar bir türlü yakasını kurtaramadığı ekonomik krizleri aşmak için Türkiye ile mevcut olan ticari ilişkilerini panzehir olarak görmektedir. Son olarak uzun yıllardır Türkiye'de yaşayan Abhaz ve Gürcü kökenli vatandaşlar Ankara-Tiflis siyasetini yakınlaştıran bir diğer unsurdur.¹⁵²

¹⁵² 26 Mart 2012 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirilen Gürcü Kültür Merkezi Yönetim Kurulu Üyesi Fazlı KAYA ile "Türkiye-Gürcistan İlişkileri" konulu röportajda, Sayın Kaya şu sözleri ifade etmiştir: "Gürcistan'ın batıya yönelmesi ve NATO üyeliği Türkiye ile ilişkilerle paralel yürümektedir. BTC Boru Hattı Projesi gibi projelerin olması, iki ülkedeki göçmen insanlar, ekonomik sorunların etkisiyle Gürcülerin Türkiye'ye kurtuluş kapısı olarak bakması nedeniyle Ankara-Tiflis ilişkileri diğer komşulara nazaran daha derin niteliktedir."

Türkiye için Gürcistan'ın önemine değinmek gerekirse ilk olarak zengin enerji kaynaklarına sahip olan Orta Asya'yla arasında bir geçiş noktası olması gelmektedir. Türkiye için hem ekonomik gelişim hem de transit ülke olması nedeniyle kazandığı stratejik konum kapsamından Orta Asya ve Hazar bölgesi ile ilişkileri son derece önemlidir. Bu kapsamda Azerbaycan ve Gürcistan enerji politikası açısından dikkate alınması gereken ülkelerdir. Ünlü siyaset bilimci Z. Brzezinski, Azerbaycan'ın önemini şu sözleri ifade etmiştir:

"Sınırlı büyüklüğüne ve sınırlı nüfusuna karşın dev enerji kaynaklarıyla Azerbaycan, jeopolitik olarak çok önemlidir. O, Hazar Denizi dibindeki ve Orta Asya'daki zenginlikleri içine alan bir şişenin mantarıdır. Orta Asya Cumhuriyetlerinin bağımsızlığı, Azerbaycan'ın tamamen Moskova'nın kontrolüne girmesi durumunda hiç bir anlam taşımaz. Azerbaycan'ın bağımsızlığı bir kez sıfırlandığı zaman, Azerbaycan'ın kendisine ait ve çok önemli petrol kaynakları da Rus kontrolü altına girer. Batı pazarlarına, Rus kontrolü altında olmayan topraklardan geçen petrol hatlarıyla bağlanan bağımsız bir Azerbaycan, aynı zamanda ileri ve enerji tüketen ekonomilerden, enerji zengini Orta Asya Cumhuriyetlerine büyük bir geçiş yolu olur."

Birbirleri için bu denli önemli iki devlet olan Türkiye ve Gürcistan birçok engelle rağmen 1990'ların başından itibaren yakın ilişkilere sahiptir. Son dönemde geliştirilmeye başlanan bu ilişkiler aşağıda üç ayrı bölümde incelenecektir. İlk olarak köklü geçmişi bulunan Türk-Gürcü ilişkileri siyasi ve askeri açıdan ele alınacaktır. Ardından siyasi, toplumsal ve kültürel ilişkileri güvence altına alabilecek olan ekonomik ilişkiler analiz edilecektir. Son bölümde ise uluslararası siyasette son yıllarda önemine daha çok vurgu yapılmaya başlanan kamu diplomasisi kapsamında Ankara-Tiflis arasındaki sosyal ve kültürel bağlara değinilecektir.

4.1 Türkiye-Gürcistan Arasındaki Siyasi-Askeri İlişkileri

İyi komşuluk değerlerine sahip olan Türkiye-Gürcistan ilişkilerinin siyasi boyutu çok eski dönemlere kadar gitmektedir. 1067 yılında Sultan Alparslan Gürcistan'ı işgal etmiştir. Bunun ardından Gürcü Prensi, Selçuklu hâkimiyetini kabul etmiş ve İslam dinine geçmiştir.

Ancak 1121 yılında Selçuklular ve Gürcüler arasında yaşanan savaşta Türk tarafı yenilerek geri çekilmek zorunda kalmıştır. Gürcülerin zaferiyle sonuçlanan bu savaştan sonra, Hristiyan Gürcistan Kafkasya’da önemli bir aktör durumuna gelmiştir. Bu dönemde Rus-Gürcü ilişkileri de ön plana çıkmıştır.¹⁵³

12. yüzyılın ardından Kafkasya’da Hristiyan Gürcistan’ın etkisi giderek önem kazanmaya başlamıştır. Gürcülerin bu yükselen ivmesi, 1461 yılında Fatih sultan Mehmet Karadeniz Pontus İmparatorluğunu yıktıktan sonra, Türk ve Pers işgalleri tehditlerinin de varlığıyla sarsılmıştır. 15. Yüzyılın başlarında başlayan bu Türk-Gürcü savaşları uzun bir süre devam etmiştir. Neticede gücünü tamamen yitiren Gürcü hükümeti ikiye bölünmüştür. Gürcistan’ın batı bölgeleri Osmanlı, doğu bölgeleri ise İran egemenliğini benimsemek durumunda kalmıştır. Gürcistan’da Türklerin etkinliği Yavuz Sultan Selim Döneminde daha da artmıştır. Yavuz Sultan Selim Gürcistan’ın Kutaisi bölgesine kadar olan toprakları ele geçirmiştir. Bu bölgedeki halk ise Müslüman olmuşlardır.¹⁵⁴

Gürcülerin, Osmanlı egemenliğindeki dönemlerinde konjonktürel şartlar gereği bazı göç olayları yaşanmıştır. Özellikle Rus-Osmanlı savaşlarında Türkleri destekleyen Gürcüler Rusya tarafından sürgüne zorlanmıştır. Bu dönemde Türkiye’nin Karadeniz illerine göçen Gürcüler, daha sonraki dönemde Türk-Sovyet sınırlarının kesinleşmesi ile bu bölgelerde yerleşik duruma geçmişlerdir. Osmanlı yönetiminden sonra Gürcistan’ın özellikle batı bölümündeki Gürcüler İslam dinine geçmişlerdir.

Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde de gerginliğin eksik olmadığı Gürcistan bölgesinde özellikle Türk, Rus ve Pers rekabeti etkin olmuştur. 1800’lü yılların başında artan Türk-Rus çatışmalarının ardından Gürcistan’daki Türk nüfuzunda değişimler meydana gelmiştir. Osmanlı Devleti Rusya’ya karşı zayıf düştüğü savaşlarda egemen olduğu bazı Gürcü bölgelerini kaybetmiştir.

Birinci Dünya Savaşının ardından da Güney Kafkasya üzerinde büyük pazarlıklar yapılmıştır. İlk olarak 3 Mart 1918 tarihinde Osmanlı Devleti, Rusya, Almanya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Bulgaristan arasında imzalanan ancak uygulanamayan Brest-Litovks Anlaşmasında Türk-Rus rekabetinde Gürcü topraklarının statüsü konusunda bir

¹⁵³ Bkz. Muhittin Gül, B “Türk-Gürcü İlişkileri ve Türkiye Gürcüleri”, SAÜ Fen Edebiyat Dergisi, Cilt:11, Sayı:1, 2009, s.80.

¹⁵⁴ Bkz. “Gürcistan: Belgesel Tadında Bir Gezi”, URL: <http://www.belgeselyayincilik.com/genel/gurcistan-belgesel-tadinda-bir-gezi> (04.03.2012)

değerlendirme yapılabilir. Brest-Litovks Anlaşmasının Osmanlı-Rus sınırıyla ilgili dördüncü maddesine göre:

“Rusya, Doğu Anadolu vilayetlerinin Türkiye’ye iadesi için buralardaki askeri birliklerini gecikmeden çekmek hususunda elinden gelen tüm çabayı gösterecektir.

Rus birlikleri aynı şekilde Ardahan, Kars ve Batum Sancaklarını da gecikmeden tahliye edecektir. Rusya bu bölgelerin ulusal ve uluslararası ilişkilerinin yeniden düzenlenmesine karışmayacak ve yeni düzenleme, komşu devletlerle ve özellikle Türkiye ile anlaşmak suretiyle yöre halkının iradesine bırakılacaktır.”¹⁵⁵

Ancak Birinci Dünya Savaşında İttifak devletleri yenildikten sonra anlaşma geçersiz sayılmış, bu düzenlemeler yapılamamıştır.

Kasım 1917 yılında meydana gelen Bolşevik İhtilali sonucunda kurulan Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan Osmanlı Devleti ile 4 Haziran 1918 tarihinde “Batum Anlaşması” imzalanmıştır. Bu anlaşma imzalanmadan önce yapılan görüşmelerde Osmanlı Devleti temsilcileri şu istekler üzerinde ısrarcı olmuşlardır:

- Ahıska, Ahılkelek ve Gümrü Osmanlı Ordusuna terk edilmelidir.
- Gümrü-Ecmiyazin-Nahçıvan-Culfa tren hattının kontrolü birliklerinin Kuzey İran’a nakli için gerekli olduğundan Osmanlılar’a bırakılmalıdır.
- İngiltere ile savaş devam ettiği için Osmanlılar, Güney Kafkasya’daki tüm tren hatlarından yararlanabilmelidir.¹⁵⁶

Batum Anlaşmasının ardından Güney Kafkas devletleri ve Osmanlı arasında önemli görüş ayrılıkları oluşmuştur. Bu anlaşmadan sonra Güney Kafkasya’da yeni bir denge oluşturulmak isteniyordu. Buna göre Ermeni ve Gürcüler Alman desteği ararken, aralarında iyi diyaloglar bulunan Azerbaycan ve Osmanlı Devleti temsilcileri birbirlerinin kararlarını onaylıyordu. Batum Anlaşması sonrası tartışmalar sürerken, Osmanlı Devleti Gümrü’nün boşaltılmasını isteyen bir ultimatoma vermiştir.¹⁵⁷

1920’li yılların başında Almanya ile sıkı ilişkilere sahip olan Gürcistan, Noe Jordania liderliğinde bir devlet kurarak Sovyetler Birliğinden ayrılmıştır. Ancak Gürcü devletinin

¹⁵⁵ Bkz. Candan Azer, Babadan Oğula Güney Kafkasya: Türkiye-Güney Kafkasya İlişkileri, İstanbul, Truva Yayınları, 2011, s.228.

¹⁵⁶ Bkz. Candan Azer, a.g.e., s.233.

¹⁵⁷ Bkz. Candan Azer, a.g.e., s.234.

Alman destekli bu bağımsızlık dönemi çok kısa sürmüştür. Stalin yönetimindeki Kızılordu, 25 Şubat 1921’de Gürcistan’a girmiştir. Kızılordunun bu işgali sonrasında Gürcü yönetimi yeniden Sovyetler Birliğine dâhil olmuştur.¹⁵⁸

Kurtuluş Savaşı döneminde de Gürcistan ile ilgili önemli siyasi gelişmeler yaşanmıştır. Atatürk önderliğinde milli mücadele hazırlıkları yapıldığı sırada bir Türk heyeti de Tiflis’e gitmiştir. Başka bir heyet Atatürk’ün emriyle Moskova yönetimi ile görüşmeler yapmak için Batum’dan geçerek Rusya’ya gitmiştir. Ardından Aralık 1920’de dönemin Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey Tiflis’e bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Bekir Sami Bey’in bu ziyareti sırasında Ankara’da bir Gürcistan Elçiliği açılması öngörülmüştür. Ancak bu dönemde Sovyetler Birliğine bağlı olan Gürcistan ile ilişkiler Moskova yönetimi aracılığıyla dolaylı olarak gerçekleştirilmekteydi. Bu nedenle Gürcistan Elçisi Simon Mdivani, Moskova yönetiminin iznini aldıktan sonra 31 Aralık 1920 tarihinde Ankara’ya gelmiştir. Gürcü Elçi ile Atatürk arasında olumlu bir görüşme yapıldıktan sonra Gürcistan Elçiliği resmen açılmıştır. Böylece Ankara’da ilk elçilik kuran ülke Gürcistan olmuştur. Tüm bu gelişmelerden sonra Atatürk Türkiye-Gürcistan ilişkilerinin önemi üzerine şu sözleri ifade etmiştir:

*“ Bizi Gürcistan ile birleştiren yalnız sempati değil, aynı zamanda hedeflerimizin de bir olmasıdır. Güçlü bir doğuya ihtiyaç var. Özellikle güçlü bir Kafkasya’ya. Kafkasya’da ise en önemlisi ulus olan Gürcüler’in, güçlü olmasına ihtiyaç var. Bize, güçlü ve bağımsız bir Gürcistan lazım. Biz Kafkasya’nın diğer ülkelerinin de bağımsız olabilmeleri için Gürcistan ile birlikte çaba sarfetmeliyiz ”*¹⁵⁹

Rusya’da komünistler bir devrimle işbaşına geldiği zaman, Batılı devletler bu durumdan pek hoşnut olmamıştır. Moskova yönetimi kendisine gelecek herhangi bir tehlikeye karşı yanında güvenilebileceği bir müttefik istiyordu. Aynı dönemde Türk milletinin bağımsızlığı için mücadele eden Atatürk ise bu kurtuluş hareketini destekleyecek bir dost devlet ihtiyacı duymuştur. Çünkü Osmanlı Devletinin çöktüğü bu zaman diliminde, Batılı devletlerin işgali altında bulunan Anadolu halkı, içinde bulunduğu bu durumdan kurtulacak imkânlarla sahip değildir. Atatürk ve arkadaşlarının büyük bir çaba sarfederek başlattığı Kurtuluş Savaşı’nı destekleyecek dış güç, uluslararası arenada yalnızlığa itilmiş Rusya’dan başkası değildir. Tüm bu şartlar altında 16 Mart 1921 tarihinde Türk ve Rus taraflarınca Moskova Antlaşması imzalanmıştır. Moskova Antlaşmasının önemine değinmek gerekirse, TBMM’nin ilk defa

¹⁵⁸ Bkz. Serpil Sürmeli, Türk-Gürcü İlişkileri 1918-1921, Ankara, Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, 2001, s. 695-696.

¹⁵⁹ Bkz. Muhittin Gül, a.g.e., s.96-98.

büyük bir devletle imzaladığı antlaşmadır. Bu antlaşma ile Batum'dan vazgeçilme kaydıyla Türk milli sınırları Rusya tarafından tanınmıştır. Ancak İhtilaf devletlerine karşı devam eden mücadelede Türk tarafı avantajlı konuma geçmiştir. Ayrıca siyasi ilişkilerin geliştirilmesinin yanında, Türk ordusu Rus yardımıyla yeni cephanelerle güçlendirilmiştir. Yeni kurulan Türk hükümeti için bu denli önemli sayılan Moskova Antlaşmasının bazı önemli maddeleri ise şunlardır:

- Rus tarafı Türk milli sınırını kabul edecek ve kapitülasyonların kaldırılmasını kabul edeceklerdir. (Türk devletinin Ermenistan ile imzaladığı antlaşma göz önüne alınarak, Batum'un Rus yönetimine, Kars ve Ardahan'ın ise Türkiye'ye verilmesi kaydıyla)
- Selef durumundaki Osmanlı Devleti ve Rus Çarlığı arasındaki tüm antlaşmalar geçersiz sayılacaktır.
- Rus ve Türk tarafları arasında askeri ve ekonomik alanda işbirliği öngörülmüştür.

Moskova Antlaşmasıyla Türkiye-Rusya arasındaki ilişkiler geliştirilmeye başlandıktan sonra, Yunanlılar Türkiye'nin batısından işgale girişmişlerdir. Bu savaş Türkiye Cumhuriyeti'nin en önemli sınavlarından birisi olarak sayılmaktadır. Eğer Yunanlıların Türkiye'nin batısını işgaliyle başlayan Sakarya Savaşı kaybedilseydi, henüz yeni kurulan Türk devleti Sevr Antlaşması gibi oldukça ağır şartlara sahip antlaşmayı imzalayarak bağımsızlığını İhtilaf devletlerinin eline bırakmak durumunda kalacaktır. Bu nedenle Sakarya nehrinin doğusunda yapılan Sakarya Savaşı'nın sonucu müttefik durumunda olan Ruslar tarafından da merakla beklenmiştir. Neticede Türklerin zaferiyle sonuçlanan savaş Türk bağımsızlığının güvence altına alınmasını sağlamıştır.

Sakarya Zaferi olarak adlandırılan Yunan-Türk savaşının sona ermesinin ardından Kars'ta Kafkas Cumhuriyetleri Konferansı toplanarak 13 Ekim 1921 tarihinde Kars Antlaşması imzalanmıştır. Sovyetler Birliği'nin aracılığıyla Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan ve Türk hükümetleri arasında imzalanan Kars Antlaşması, Moskova Antlaşmasını tanıyarak daha da genişletmiştir. Bu antlaşmaların ardından Türk orduları Acara ve Batum'dan çekilmeyi kabul etmiş, karşılığında, Kars, Ardahan ve Artvin Türk sınırları içerisinde kalmıştır. Bunun yanında Gürcistan'ın Türkiye'ye yakın ve Müslümanların yoğunlukta yaşadığı sınır bölgelerindeki vatandaşlar da Türk tarafına göç etmişlerdir.

Moskova Antlaşmasının imzalanmasıyla Türk hükümeti doğu sınırlarının güvenliğini arttırmıştır. Ayrıca Atatürk, Türkiye'nin komşusu olan Gürcistan'ın toprak ve siyasi

bütünlüğüne verdiği önemi sergilemiştir. Çizilen ve onaylanan sınırların ardından TBMM, Tiflis'e bir elçi gönderme kararı almıştır. Türkiye'nin Gürcistan'a bu denli önem vermesinin nedeni Kafkasya'daki gelişmelerin Türk tarafının aleyhine geliştiği dönemlerde olası bir Gürcü-Ermeni dayanışmasını önlemek olmuştur. Böylece Gürcülerin ilerleyen dönemlerde de Türkiye'nin yanında olmasının sağlanması hedeflenmiştir.

1990'lı yılların başında Sovyetler Birliği ortadan kalkmış ve yerine kurulan devletlerin dünya ülkeleri arasında yer almaya çalışmaları Türk dış politikası açısından önemli bir gelişme olmuştur. ABD de Türkiye'yi Orta Asya devletlerine model olması konusunda teşvik etmiş ancak bu sırada Moskova yönetiminin ortaya koyduğu Yakın Çevre Doktrini Ankara ve Washington'un bu amacına engel olmuştur. Rusya 8 Aralık 1991'de Bağımsız Devletler Topluluğu(BDT)'nu kurarak eski SSCB ülkelerinin hem ekonomik hem de siyasi politikalarında söz sahibi olmaya devam etmiştir.¹⁶⁰

Gürcistan bağımsızlığını kazandıktan sonra Gamsakhurdia'nın politikaları Rusya'nın Gürcistan üzerindeki etkisini azaltmak ve Batı ile yakınlaşmak olmuştur. Bu bağlamda Gürcistan, Rusya'nın etkisinden sıyrılmak için ilk olarak BDT'ye üye olmayı reddetmiştir. Ancak Rusya, Karadeniz'de ve Kafkaslarda etkinliğini kaybetmek istememiş, tıpkı Azerbaycan'da Elçibey örneğinde olduğu gibi, Gürcistan'da özerk bölgelere destek verip iç çatışma ve istikrarsızlık ortamı yaratarak iktidarın istifa etmesini sağlamıştır. Ardından ise Şevardnadze örneğinde olduğu gibi kendisi ile olumlu politikalar izleyecek liderlerin yönetime gelmesini sağlamıştır. Şevardnadze Rusya'nın tahmin ettiği gibi Gürcistan'ın politikalarını tek taraflı Rusya ekseninde kurmamıştır. Şevardnadze bir tarafta Batılı devletlerle aktif politikalar yürütmeye çalışırken, diğer taraftan Moskova'yı da dengeleyecek diyaloglar kurma yolunu seçmiştir.

Şevardnadze'nin iktidarı döneminde Türkiye-Gürcistan ilişkilerinde önemli adımlar atılmıştır. İlk olarak Türkiye Karadeniz'de ticaretin genişlemesi için kurulmasına öncülük ettiği Karadeniz İş Birliği Örgütü'ne Gürcistan'ı da davet etmiştir. Gürcistan 1992'de KEİÖ'ye katılmıştır. Türkiye, Gürcistan'ın yaşadığı özerk bölgeler sorununa karşı her zaman Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü savunmuştur. Türkiye'nin bu tutumu da Gürcü liderleri her daim memnun etmiştir. Örneğin Türkiye'de hiçbir devlet görevlisi Abhazya Başkanı Ardzinba ile Türkiye'yi ziyareti sırasında görüşmemiştir.

¹⁶⁰ Bkz. Olga GARANINA, "L'insertion Economique Internationale de la Russie Actuelle: Une approche d'economie politique internationale", (Yayınlanmış doktora tezi, Danışmanları: Bernard GERBIER-Igor MAXIMTSEV, Université Grenoble II Pierre Mendès France U.F.R. Economie, Strategies, 2007), s.5.

Orta Asya'ya ulaşılmaması açısından kilit ülke konumundaki Gürcistan ile ilişkilerde göz önünde tutulması gereken diğer bir önemli konu da Türkiye'de yaşayan Gürcistan kökenli vatandaşların durumudur. Bilindiği gibi ülke nüfusu içerisinde bulunan komşu ülkelerden göç etmiş vatandaşlar ikili ilişkiler açısından olumlu ya da olumsuz etkiye sahip olabilirler. Bu noktada bu vatandaşların sorun kaynağı olmasının önüne geçilerek ikili ilişkilerde sağlam bir köprü niteliği kazanmalarına yönelik politikalar izlenmelidir. Ankara-Tiflis ilişkilerinde Abhaz kökenli vatandaşlarla, Ahıska Türkleri kritik özellikte iki etnik gruptur. Bu iki etnik grubun sorun yarattığı hususlar ise; Abhazların aşırı milliyetçi söylemleri ile Ahıska Türklerinin anayurtlarına dönme istekleridir. Esasında Ahıska Türkleri temsilcilerinin siyasi karar vericilerle yaptıkları görüşmelerdeki beklentileri genel olarak üçe ayrılabilir. Bu beklentiler kısaca bazı Ahıska Türklerinin yaşadıkları ülkelerdeki yaşam standartlarının iyileştirilmesi, bazılarının Türkiye'ye kabul edilmesi ve son olarak da Stalin döneminde göçe zorlanan Ahıska Türklerinin anayurtlarına dönmesi olarak özetlenebilir.

Hikmet Çetin'in Dışişleri Bakanlığı döneminde yapılan ziyarette Abhaz ve Ahıska Türklerinin mevcut durumlarına değinilmiştir. Konuyla ilgili kaygıları olan Gürcü siyasetçiler Türkiye'deki Abhazların faaliyetlerinden duydukları rahatsızlıkları dile getirmiştir. Türkiye burada Abhazya'nın Gürcistan'ın toprak sınırları içerisinde bulunduğu görüşünü yinelemiştir. Esasında Türkiye zaten Gürcistan'ın toprak bütünlüğüne karşı görüşlerini sık sık dile getirmiştir. Bunun yanında Birleşmiş Milletler kararları da Türkiye'nin görüşüyle paraleldir. Ayrıca Türkiye eğer Abhazya'nın bağımsızlığını kabul ederse, daha önce bildirdiği Dağlık Karabağ'ın da Azerbaycan sınırları içerisinde tanımlandığı görüşüyle bir ikilik oluşabilirdi. Bu durum da Türkiye'nin Güney Kafkasya'da çifte standartlı politikalar güden bir ülke olarak görülmesine neden olabilirdi.¹⁶¹

Hikmet Çetin ziyaretinde Gürcü siyasetçileri rahatsız eden bir diğer konu ise 1921 tarihli Kars Antlaşmasının Türkiye'ye Acara bölgesinde kazandırdığı haklardır. Ancak Türk diplomatlar durumun sadece Gürcistan'a yönelik olmadığını, Azerbaycan ve Ermenistan'a da aynı mesafede yaklaşılacağını, esasında bu anlaşmanın sınırları güvence altına almayı amaçladığını ifade etmiştir. Neticede Gürcü tarafının kafa karışıklıkları giderilmiştir.¹⁶²

1995'de Türkiye Başbakanı Çiller Gürcistan'a giderek Gürcistan ile ilişkileri geliştirmek için girişimlerde bulunmuştur. 1996'da ise Şevardnadze Türkiye'yi ziyaret

¹⁶¹ Bkz. "Gürcistan'la dostluk kapısı" URL: <http://www.zaman.com.tr/yazdir.do?haberno=335234> (25.05.2012)

¹⁶² Bkz. Candan Azer a.g.e., s. 542-550.

etmiştir. Bu ziyaret kapsamında Ankara-Tiflis arasında çeşitli alanlarda iş birliğini öngören 8 antlaşmanın imzalanmasının yanında Türkiye-Gürcistan arasında ulaşımı kolaylaştıracak bir demiryolun inşasına karar verilmiştir.¹⁶³

Moskova yönetimi 1996 yılında Türkiye'nin Orta Asya ve Kafkasya'daki devletlerle ilişkilerini geliştirmesini ulusal güvenliğine bir tehdit olarak algıladığını açıklamıştır. Bunun ardından Rusya, Türkiye'nin sorunlu olduğu komşuları Yunanistan ve İran ile ilişkilerini geliştirmiştir.¹⁶⁴ Birçok siyasi düşünür'e göre Rusya, Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı projesini engellemek için girişimlerde bulunmuş ancak başarılı olamamıştır.

14 Temmuz 1997'de ise Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in Gürcistan'ı ziyareti sırasında Bakü-Ceyhan-Tiflis Boru Hattı Projesi öncelikli olarak ele alınmış ve diğer iş birliği konuları görüşülmüştür.¹⁶⁵ 1998'de Başbakan Yılmaz'ın Gürcistan ziyaretinde Şevardnadze, BTC'yi desteklediğini açıklamış ve bunun yanında enerji antlaşması da dâhil olmak üzere 7 iş birliği antlaşması imzalanmıştır.¹⁶⁶

Türkiye-Rusya arasındaki Batıya giden enerji kaynaklarının nakli konusundaki rekabet, Rusya'nın Türkiye'nin boru hatlarının geçeceği bölgesi olan Doğu'sundaki sorunlara, yani PKK terör örgütüne destek vermesine neden olmuştur. Yine bölgesel politikalarda Rusya'nın politikalarını takip etmek durumunda olan Ermenistan da PKK'ya destek veren ülkeler arasındadır.¹⁶⁷

Türkiye'nin iç politikalarındaki yanlış uygulamalarından kaynaklanan terör sorunu ile karşı karşıya kalırken dış rakiplerinin bu örgüte olan desteklerinden dolayı büyük mali kayıp yaşamıştır. Doğu'sunun istikrarsızlaşması ve büyük askeri harcamaların yanında, olası enerji güzergâhı olma yolunda Avrupa'nın Türkiye'ye karşı temkinli yaklaşmasına neden olmuştur. Türkiye de buna karşılık Çeçenlere destek vererek Rusya'nın enerji güzergâhının istikrarsızlaşmasına katkıda bulunduğu yorumları gündeme gelmiştir. Ancak her iki taraf da yıpratma politikalarının zararlarını algıladıktan sonra bu durumu düzeltme yoluna gitmişlerdir.¹⁶⁸ Bu bağlamda 1999'da Ecevit'in Rusya ziyaretinde Türkiye'nin Çeçenistan'ı

¹⁶³ Rifat Uçarol, Siyasi Tarih 1789-1999, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2000, s.907.

¹⁶⁴ Rifat Uçarol, a.g.e, s.906

¹⁶⁵ Ayrıca Demirel'in bu ziyaretiyle Ankara-Tiflis arasındaki ilk askeri antlaşma imzalanmıştır. Neticesinde Gürcü subaylar Türkiye'ye gelerek eğitim almışlardır. Kaynak: Nil Tuncer, "Süleyman Demirel" Ali Faik Demir (Ed.), Türk Dış Politikasında Liderler, Ankara, Bağlam Yayınları, 2007, s230.

¹⁶⁶ Rifat Uçarol, a.g.e, s.906

¹⁶⁷ Bkz. Zalmay Khalilzad, Future of Turkish-Western Relations: Toward a Strategic Plan, Santa Monica CA, USA: Rand Corporation, 2000, s. 34.

¹⁶⁸ bkz. Selçuk Çolakoğlu, "Türkiye'nin Gürcistan Politikası ve Kuzey Kafkasya",

Rusya'nın iç meselesi olarak gördüğünü belirtmesi sonrasında Türkiye ve Rusya arasında teröre karşı mücadele ve iş birliği yapma kararı alınmıştır.¹⁶⁹

Terör konusunda yapılan iş birliğine rağmen, Ankara ve Moskova arasındaki enerji nakli rekabeti varlığını sürdürmüştür. Rusya günümüzde de petrolün Boğazlardan gemilerle Avrupa'ya taşınmasını istemektedir. Türkiye ise hem petrol dağıtımının kendi toprakları üzerinden yapılmasını istemekte, hem de Boğazların çevresel güvenliğinden endişe dymaktadır. Dolayısıyla Türkiye, petrolün BTC hattı ile Akdeniz'den Avrupa'ya taşınması taraftadır.¹⁷⁰

Enerji alanındaki işbirliklerinin değerlendirilmesinin ardından, Türkiye- Gürcistan arasında Demirel döneminde temeli atılan askeri alandaki ilişkiler her geçen yıl gelişerek devam etmiştir. Demirel döneminde Gürcü subayların Türkiye'de eğitilmesiyle başlayan sürecini 2000 yılındaki yaklaşık 4 milyon dolarlık bir askeri yardım izlemiştir. Ardından bu dönemde Kafkasya'da meydana gelen karışıklıklar sonucunda 14 Ocak 2000 tarihinde Tiflis'e giden Süleyman Demirel Bakü-Tiflis-Ceyhan botu hattının güvenliğinin sağlanması amacıyla temaslarda bulunmuştur. Demirel konuyla ilgili olarak bölgede huzurun sağlanması için "Kafkas İstikrar Paketi" fikrini öneri olarak sunmuştur.¹⁷¹

Soğuk Savaş'ın bitmesiyle AK Parti'nin iktidara geldiği süreçte Türkiye'nin iç ve dış politikasında ciddi sorunlar çözümlenmeyi bekliyordu. 3 Kasım 2002 seçimlerine kadar istikrarsız hükümetler yönetime gelmiştir. Bu dönemde Türk halkını tehdit eden siyasi ve ekonomik istikrarsızlık, hemen hemen her gün manşetlere taşınan yolsuzluk haberleri ve özellikle Güneydoğu illerini sarsan terör olayları politik alanda ilerleme sağlanmasını engellemiştir. Türkiye bu büyük sorunlarına çözüm aramaya çalışırken uluslararası alandaki büyük aktörler Soğuk Savaş sonrası dönemde kendi çıkarlarını güvence altına alacak yeni politikalar oluşturma çabasındadır. Bu kapsamda varlık nedeni tartışılan NATO yeni stratejik konseptler ortaya koyarak mevcut kapasitesini genişletme yoluna gitmiştir. AB ise para birimini değiştirerek yeni sıçrama politikaları gütmüştür. Asya'dan Çin ise büyük bir

URL: http://www.circassiancenter.com/cc-turkiye/arastirma/0125_turkiyenin_gurcistan_politikasi.htm (05.02.2012)

¹⁶⁹ bkz. "Ecevit Çeçenistan'ı Değerlendirdi.", URL: <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=-111321> (05.02.2012)

¹⁷⁰ Bkz. "İstanbul Petrol ve Nükleer Atık Boğazı", URL: <http://www.aksyon.com.tr/aksyon/detaylar.do?load=detay&link=7914> (05.02.2012)

¹⁷¹ Bkz. Nil Tuncer, a.g.e. s.230.

kalkınmayla dünya kamuoyunun ilgisini üzerine çekmiştir. Rusya ise enerji kaynakları üzerinden siyasi ve ekonomik politikalar üreterek küresel güç oluşturma yoluna gitmiştir.¹⁷²

Bu dönemde iç ve dış problemlerle mücadele eden Türkiye dış politikada büyük eksikliklere sahiptir. Her şeyden önce analitik düşünme yeteneğinden yoksun kişilerin bulunduğu mercilerde güncel olayların yorumlanmasında güçlükler çekmiştir. Bu konudaki en basit örnek ise bölgesel çalışma masalarında bulunan yetkililerin, sorumlu oldukları ülkelerin dillerini bilmiyorlardı. Ahmet Davutoğlu katıldığı bir televizyon programında 2004 yılında Irak problemiyle ilgili çalışmalar yürütülürken Orta Doğu bölgesindeki halklarla iletişim kurmak için bir televizyon kanalı oluşturma düşüncesinde yerel dilleri bilen personel tedarikinde sorunlar yaşandığını dile getirmiştir. Eski Dışişleri Bakanı İsmail Cem ise Soğuk Savaş dönemi sonrasında dış politikadaki durumu şöyle özetlemiştir:

“ Soğuk Savaş’ın 1990’lara doğru sona ermesiyle Türkiye iki sorunu bir arada yaşamıştır. İlki, Soğuk Savaş gerçeğinde biçimlenmiş iç ve dış dengelerin, yapıların ve anlayışların birden bire boşlukta kalması. İkincisi, bu yıllarda ve günümüzde Türkiye’yi yönetenlerin, böyle bir değişimle baş edebilecek tarih boyutundan, dış siyaset bilincinden, yaratıcılıktan yoksun bulunmaları...”

3 Kasım 2002 tarihindeki genel seçimlerinde uzun zaman sonra ilk kez bir siyasi parti oyların çoğunluğunu alarak iktidara gelmiştir. AK Parti’nin yönetimi devraldığı bu dönemde uluslararası alanda ve Türkiye’nin yakın çevresinde 11 Eylül saldırılarının ateşlediği terörizm kaynaklı kaos durumu vardı. Bu kapsamda Türkiye’nin yakın coğrafyalarında da sıcak bir gündem mevcuttur. Sonuç itibarıyla Ahmet Davutoğlu’nun da ifadesinde açıkladığı gibi *“Dinamik ortamda statik pozisyon sürüdürülemezdir.”*¹⁷³ Özellikle PKK terör faaliyetlerinin de yarattığı kaotik ortamın Türkiye’nin iç politikada özgürlükleri kısıtlayacağı yorumlarını beraberinde getirmiştir. Bu dönemde Ahmet Davutoğlu ancak özgürlükleri güvenceye almış ve güvenliğini sağlamış bir Türkiye’nin kendi iç sorunlarını çözüp, bölgesinde de bir model ülke olma şansına erişeceğini belirtmiştir. Ayrıca Davutoğlu aşağıda belirtilen ifadesinde Türkiye’nin birçok akademisyen tarafından belirttiğinin aksine “köprü ülke” değil “merkez ülke” olduğunu söylemiştir.

“ İç siyasi meşruiyeti, dengeli bir özgürlük ve felsefi bir güvenlik anlayışı ile irtibatlandırabildiğimiz bir oranda Türkiye diğer ülkelere model olacaktır. Türkiye bu

¹⁷² Bkz. Gürkan Zengin, a.g.e. 76-77

¹⁷³ Bkz. Gürkan Zengin, a.g.e., s.80

anlamda hem coğrafi, hem de tarihi açıdan bölgesinin merkez ülkesidir. Bunun özgüveni içinde davranıp kendi projemizi, kendi paradigmamız içinde harekete geçirebilirsek dışarıdan bir ihale olmaksızın kendi bölgemizde ciddi dönüşümlerin önünü açabiliriz.”

AK Parti iktidarının ilk yıllarında çok boyutlu uluslararası politika nedeniyle Türkiye küresel aktörlerle farklı ilişkiler gerçekleştirecektir. Bu ilişkilerin temel özelliği ise esasında birbirine alternatif olmayan, ancak birbirini tamamlayan politikalara sahip olmasıdır. Neticede NATO ve AB oluşumları içerisindeki varolma çalışmaları sürdürülürken, başta Rusya olmak üzere Asya’da da ciddi açılımlar yapma yoluna gidilmiştir. Türkiye’nin yakın coğrafyasında ise dinamik dış politika yaratma çabalarına hız verilmiştir.

Türkiye’nin jeostratejik özelliği, farklı coğrafyaların ve önemli merkezlerin geçiş noktası olması nedeniyle tarih boyunca dünya kamuoyunun ilgisini çekmiştir. Bu durumun Türkiye için bir risk unsuru olmasının yanında iyi değerlendirilmesi durumunda, gelecekte önemli çıkarlara dönüştürülmesi de mümkündür. “Komşularla sıfır problem” politikasının mantığını Ahmet Davutoğlu şu sözleriyle özetlemiştir:

“Etrafımız tümüyle düşmanla çevrili psikolojisinde olduğumuz zaman açılım yapmaktan çok defansif bir refleks gösteriyoruz. Komşu ülkelerle sıfır problem noktasına geldiğimiz zaman dış politika yapım anlamında olağanüstü bir manevra alanı kazanacağız.”

Ahmet Davutoğlu’nun özetlediği bu yeni Türk dış politikası mantığı çerçevesinde 2005 yılından itibaren AK Parti hükümeti “komşularla sıfır sorun” siyasetini hayata geçirmeye başlamıştır. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan Bulgaristan, Gürcistan gibi komşularını ziyaret ederek aktif dış politikanın temellerini oluşturmaya çalışmıştır.¹⁷⁴

Soğuk Savaş sonrası değişen düzen ve AK Parti yönetimi çerçevesinde genel olarak Güney Kafkaya politikaları incelenirse, medeniyetlerin geçiş noktasında bulunan ve birçok kültürel çeşitliliğe sahip Güney Kafkasya Türkiye’nin olduğu kadar diğer küresel aktörlerin de ilgisinin toplandığı bir coğrafyadır. Güney Kafkasya Soğuk Savaş bitene kadar Sovyetler Birliğinin yayılması politikalarının ana eksenini konumundadır. Kafkaslarla sınır komşusu olma

¹⁷⁴ Bkz Recep Tayyip Erdoğan’ın yurtdışı gezileri için URL: <http://www.basbakanlik.gov.tr/yurtdisiziyaret/> (11.03.2012)

özelliği Türkiye'ye Sovyet döneminde NATO üyesi olma sonucunu doğurmuştur. Bu dönemde Sovyet baskısı ile yönetilen Güney Kafkasya ile Türkiye arasında ilişkiler yok denebilecek kadar azdır. Sürdürülen ilişkiler ise Moskova aracılığı ile gerçekleştirilmiştir. 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin kesin bir biçimde sonlanması Güney Kafkasya için yeni bir dönemi başlatmıştır. Bu dönemde milliyetçi unsurların belirginleşmeye başlamasıyla iç karışıklara sahne olan bölgeye karşı, Türkiye'nin algılamaları da değişmiştir. Güney Kafkasya'nın uluslararası politik arenadaki konumu özetle üç açıdan ele alınabilir:¹⁷⁵

- 1) *Uluslararası küresel dengelerdeki değişimin bölge üzerindeki etkisi:* Sovyetler Birliğinin yıkılmasının ardından oluşan yeni düzende ABD, İngiltere, Almanya ve Japonya gibi ülkeler küresel aktör konumunda gündeme gelmiştir. Bu düzende adı geçen ülkelerin liderliğinde özellikle küresel alanda ekonomik ve politik rekabet oluşmuştur. Dolayısıyla çok uluslu şirketlerin aktif politikalarının Hazar bölgesindeki enerji kaynaklarına odaklanması Güney Kafkasya'nın önemini arttırmaktadır.
- 2) *Bölgeyle doğrudan iletişimde bulunan Rusya, İran, Türkiye gibi ülkelerle Hazar bölgesindeki Kazakistan, Özbekistan ve Türkmenistan'ı kapsayan alan:* Güney Kafkasya bölgesinde Rusya-Ermenistan, Türkiye-Azerbaycan kutuplaşması nedeniyle İran ve Gürcistan çıkarlarına yönelik olarak denge siyaseti izlemektedir. Bu çerçevede Türkiye-Gürcistan ve Ermenistan-İran ilişkileri gündeme gelerek bölgede dinamik bir diplomatik süreç doğurmuştur.
- 3) *Güney Kafkasya'nın kendi içerisindeki dengeler ve sorunlar:* Buradaki farklı etnik unsurlara sahip Güney Kafkasya aşırı milliyetçi politikalar nedeniyle sıcak çatışmalara sahne olmaktadır. Oluşan bu çatışmalar ikinci düzlemdeki Rusya, İran ve Türkiye gibi siyasi aktörleri de bu duruma dahil etmektedir. Özellikle artık donmuş bir sorun olan Karabağ temelli Ermenistan-Azerbaycan çatışması ile Rus-Çeçen çatışmaları Ankara-Moskova ilişkilerinin temel parametrelerine etki etmektedir. Bunun yanında Gürcistan iç sorunu olarak adlandırılabilen Gürcü-Abhaz çatışmaları da Türkiye'nin Gürcistan ve Rusya ile ilişkilerine etki etmektedir.

AK Parti'nin iktidara gelmesinden sonra Türk dış politikasında meydana gelen değişimlerden Güney Kafkasya ve daha özelinde Gürcistan ile mevcut ilişkiler de etkilenmiştir. Zaten hali hazırda genel anlamda sorunsuz yürüyen ilişkiler iki ülkenin

¹⁷⁵ Bkz. Ahmet Davutoğlu, Stratejik Derinlik, İstanbul, Küre Yayınları, 69. Baskı, 2011, s. 124-126.

sosyoekonomik ve siyasi çıkarlarına uygun olarak yeniden gözden geçirilmeye başlanmıştır. AK Parti Hükümeti, kendisinden önce iktidara gelen diğer yönetimler gibi Türkiye'nin Orta Asya'ya açılan kapısı olan ve 276 kilometrelik sınır komşusu Gürcistan'ın önemini farkına varmıştır.¹⁷⁶ Ancak uygulamadaki eksikler ve ilişkilerin istenilen noktada olmaması Ankara-Tiflis arasında yeni temasların oluşmasını gerektirmiştir.

AK Parti iktidara geldiği zaman Gürcistan'da Şevardnadze başkanlık görevinde bulunmaktadır. Ancak Şevardnadze yönetimi, Gürcü kamuoyunda sık sık eleştirilmiş, Gürcistan sokaklarında gösteriler düzenlenmiştir. Kasım 2003'te Gürcistan'da düzenlenen genel seçimlerde de usulsüzlük yapıldığı gerekçesiyle ayaklanmalar başlamıştır. Gürcü halkının bu tepkisi devamında “Kadife Devrim” ya da diğer bir adıyla “Gül Devrimi” olarak bilinen olayla Şevardnadze, yönetimden ayrılmak zorunda kalmıştır. Aynı zamanda Gürcü ayrılıkçı bölgelerinde de sık sık ayaklanmalar meydana gelmekteydi. Türk dış politikası temsilcileri Acara bölgesinin lideri Aslan Abaşidze'ye iç karışıklık çıkarıp, ülkenin istikrarının bozulmaması yönünde telkinlerde bulunmuşlardır.¹⁷⁷ Gürcistan'ın içinde bulunduğu bu duruma Türk Dış politikası temsilcileri kayıtsız kalmayarak şu açıklamayı yapmışlardır:

“Türkiye, seçimler sonrasında meydana gelen gelişmelerin, ilişkilerimizi mükemmel düzeyde sürdüregediğimiz bu komşu ülkenin esenliğini etkilememesini ve dost Gürcistan'da huzur ve birliğin en kısa zamanda hâkim olmasını içtenlikle arzu etmektedir. Türkiye, sıkıntıların siyasi uzlaşmanın sağlanması suretiyle aşılabacağına ve Gürcistan'ın demokrasi yolunda ilerlemeye devam edeceğine inanmaktadır.”¹⁷⁸

Şevardnadze yönetimden ayrıldıktan sonra, 4 Ocak 2004 tarihinde yapılan seçimlerde Saakaşvili başkan seçilmiştir. Türk parlamenterler bu seçimde gözlemci statüsünde bulunmuşlardır. Ardından yeni Gürcü başkan Saakaşvili 20 Mayıs 2004 tarihinde Türkiye'ye bir ziyarette bulunmuştur. Gürcü başkan ziyareti sırasında Ankara-Tiflis arasındaki ilişkilerin sosyo-ekonomik ve siyasi açıdan geleceğine değinirken ayrılıkçı bölgelerdeki sorunlara değinmiştir. Ayrıca Saakaşvili Gürcistan'da bağımsızlığın ve istikrarın sağlanması amacıyla Batı ile işbirliğine verilen önem ile Türkiye'nin bu konudaki yerini belirtmiştir. Dönemin cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ise Türk yönetiminin, Gürcistan Cumhuriyeti'nin toprak

¹⁷⁶ Bkz. Burcu Gültekin, “Prospects For Regional Cooperation on NATO's South Eastern Border Developing a Turkish-Russian Cooperation in South Caucasus”, NATO Manfred Wörner Fellowship Final Report 2004 / 2005, s.10.

¹⁷⁷ Bkz. Radikal Gazetesi 26 Kasım 2003.

¹⁷⁸ Bkz. Cumhuriyet Gazetesi, 14 Kasım 2003.

bütünlüğüne duyduğu saygı ile Kafkasya'da istikrarın sağlanmasına yönelik dileklerini ifade etmiştir.

AK Parti iktidara geldikten sonra Güney Kafkasya ile ilişkilerini gözden geçirmeye başlamıştır. Bu noktada uzun yıllardır aralarındaki sorunları çözemediği Ermenistan ile ilişkilerde de yeni politikalar oluşturulmaya çalışılmıştır. Türkiye diplomatik ilişkileri bulunmayan Ermenistan ile bürokratik işleri uzun yıllar Moskova Büyükelçiliği üzerinden yapmıştır. Türkiye Mart 2005'te bürokratik işlemlerin daha işlevsel bir şekilde yürümesi amacıyla Ermenistan ile ilişkilerini Rusya yerine Gürcistan üzerinden yürüteceği kararını açıkladı. Türk yetkililer tarafından işlevsellik nedeni ileri sürülse de esasında bu durumun Ermenistan ile Rusya arasındaki sıkı ilişkiler ve Türkiye'nin bu durumdan olumsuz etkilenmesine bir tepki olarak yaratıldığı eleştirileri yapılmıştır. Konu ile ilgili Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Namık Tan şu açıklamayı yapmıştır:

*“Diyalog sürecinin gerektirdiği yazışmaların yapılması ve resmen tanımadığımız bu ülkeyle gerekli diğer temasların sürdürülmesi, bu çerçevede vatandaşlarımızın sorunlarının giderilmesinde Ermenistan'a komşu olan Gürcistan başkentindeki Tiflis Büyükelçiliğimizin Moskova büyükelçiliğimize kıyasla daha işlevsel konumda olduğu sonucuna varılmıştır.”*¹⁷⁹

Türkiye-Gürcistan arasındaki ilişkilerde askeri konular da büyük önem taşımaktadır. Gürcistan bağımsızlığını kazandığı andan itibaren Rusya ile mevcut ilişkileri dolayısıyla Batılı kurumlara entegre olmayı amaçlamıştır. Entegrasyon konusunda en önemli uluslararası örgütlerden biri ise NATO'dur. NATO'ye üye olan ve ABD ile beraber Güney Kafkasya'da istikrar oluşumu gerçekleştirmeyi amaçlayan Türkiye, Gürcistan'ın demokrasiyi tam anlamıyla tesis edip, uluslararası örgütlere üye olmasını desteklemektedir. Ankara-Tiflis arasındaki askeri ilişkilerin temeli 1997 yılında imzalanan bir askeri işbirliği anlaşmasına dayanmaktadır. Bu anlaşmayı takiben 1998 yılından itibaren Türkiye'ye eğitim almak amacıyla Gürcü subaylar gelmeye başlamıştır. Bunun yanında Türkiye'nin Gürcistan'a askeri amaçlarla yaptığı yardımın 40 milyon doları aştığı ifade edilmektedir.¹⁸⁰

¹⁷⁹ Bkz. Radikal Gazetesi 10 Mart 2005.

¹⁸⁰ Bkz. Reha Yılmaz, “Türkiye-Gürcistan İlişkileri Üzerine”,

URL: http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1627:tuerkiye-guercistan-likileri-uezerine&catid=171:analizler-kafkaslar (05.03.2012)

Türk silahlı kuvvetlerinin resmi web-sitesinde yer verdiği ve Gürcistan’da hâlihazırda bulunan askeri oluşumlara değinmek gerekirse, ilk olarak “*AGİT Gürcistan Sınır Gözlem Misyonu (OSCE Border Monitoring Operation)*” örnek verilebilir. Bu oluşum Rusya-Çeçenistan hareketinde mülteci hareketlerini kontrol etme amacıyla Gürcü-Çeçen sınırında oluşturulmuş, Şubat 200-Aralık 2004 tarihleri arasında varlığını sürdürmüştür. Bunun yanında “*BM Gürcistan Gözlem Misyonu (Border Monitoring Operation)*” BM Güvenlik Konseyi’nin 24 Ağustos 1993 tarih ve 858 sayılı kararıyla oluşturulmuş, Türkiye bu misyona 2009 yılında kapanana kadar personel desteği vermiştir. Son olarak “*AGİT Gürcistan Gözlem Misyonu (OSCE Georgia Observer Mission)*” 2006-2009 yılları arasında Türkiye’nin Gürcistan’da bulunduğu askeri oluşumlara örnek olarak verilebilir.¹⁸¹

Türkiye’nin askeri açıdan Gürcistan ile ilişkilerinde tartışılan bir konu ise Ağustos 2008’de Rus ve Gürcü kuvvetler arasındaki savaştır. Ağustos 2008’in ilk günlerinden Güney Osetya ve Gürcistan arasında çatışmalar başlamıştır. Güney Osetya’nın bağımsızlığını ilan etmesinin ardından 8 Ağustos sabahı Gürcü güçler Güney Osetya’ya girmiştir. Olayın ardından Rusya’da askeri birlikler ve tanklarla Güney Osetya’ya Gürcistan karşısında girmesiyle, durum iç gelişmelerden çıkıp uluslararası bir hal almıştır. Dünya kamuoyunun da tepkisini çeken ve Rusya karşıtı söylemlerin olduğu bu savaşta Türkiye’de duruma müdahil olmuştur. Rusya, Türkiye’nin askeri yardım adı altında verdiği malzemelerin Gürcü ordusunu geliştirerek bu harekâtın başlamasını sağladığını iddia etmiştir. Böylece Türkiye’nin Güney Osetya harekâtına dolaylı desteği ima edilmiştir.¹⁸²

Ağustos 2008 Savaşında Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ateşkesin oluşturulup Güney Kafkasya’da istikrarın sağlanması amacıyla Rus ve Gürcü taraflarına temaslarda bulunmuştur. Bu amaçla 13 Ağustos’ta Moskova’ya, 14 Ağustos’ta Tiflis’e gitmiştir. Bu seyahatlerde Başbakan Erdoğan Türkiye’nin Gürcistan’ın toprak bütünlüğüne duyduğu saygıyı belirterek, BM Güvenlik Konseyi’nin de onayladığı Gürcistan sınırlarının korunmasından yana olduklarını ifade etmiştir. Ayrıca çatışmalardan sonra zor duruma düşen Gürcü halkına yardım etmek amacıyla Kızılay desteği verileceğini söylemiştir. Ancak Başbakan Erdoğan’ın en büyük söylemi Kafkasya’da oluşturulacak bir istikrar ve işbirliği platformudur. Tiflis’teki

¹⁸¹Bkz. URL: http://www.tsk.tr/4_uluslararasi_iliskiler/4_1_turkiyenin_barisi_destekleme_harekatina_katkilari/konular/turk_silahli_%20kuvvetlerinin_barisi_destekleme_harekatina_katkilari.htm (05.03.2012)

¹⁸² Bkz. Mehmet Can, Türkiye Dış Politikasının Gürcistan-Rusya Savaşı ile Sınırı” URL: <http://www.ius.edu.ba/mcan/CPAPERS/CPDF/T%C3%BCrkiye%20Politikasi.pdf> (07.03.2012)

görüşmelerinde Erdoğan, konuya Rusya'nın da sıcak baktığını ifade etmiş, amaçlarının Kafkasya'da barışı tesis edip, bölgesel istikrarı oluşturmak olduğunu açıklamıştır.¹⁸³

Ağustos 2008 savaşında yaşanan bir diğer olay Gürcistan'a yardım götürmek isteyen iki hastane gemisinin Montreux Sözleşmesi uyarınca Boğazlardan geçişine izin verilmemesi olmuştur. Bu konu Türk-Amerikan ilişkilerinde de kısa süreli bir krize yol açmıştır. Ancak Türkiye burada Gürcistan toprak bütünlüğünü savunup, Tiflis yönetimine desteğini sunarken, önemli bir ticari ortağı olan Rusya ile de ilişkilerini bozmamak adına denge siyaseti izlemiştir. Amerikan gemileri Montreux Sözleşmesine uygun usullerde olmadığı gerekçesiyle Boğazlardan geçirilmemiştir. Söz konusu mevzuata göre Karadeniz'e kıyısı bulunmayan ülkelerin Karadeniz'de eşzamanlı olarak toplamda bulundurabileceği donanma gemilerinin toplam ağırlığı 45 bin ton olabilecektir. Ancak Washington yönetiminin Gürcistan'a göndermek istediği hastane gemilerinin sadece bir tanesi bile 69 bin tonu aşmaktaydı. Ayrıca Amerika'nın Boğazlardan gemilerini geçirmesi için en az 8 gün önceden Türk yönetimine bir bildirimde bulunması gerekmektedir. Ancak Türk temsilciler bu dönemde Amerika tarafından konuyla ilgili böyle bir bildirim almadıklarını açıklamıştır. Ancak ilerleyen zamanlarda usullerine uydurulmak şartıyla Türkiye, boğazlardan Amerikan gemilerinin geçmesine izin vermiştir.¹⁸⁴

4.2 Türkiye-Gürcistan Arasındaki Ekonomik İlişkiler

1991 yılı öncesinde Gürcistan, SSCB devletleri içerisinde refah seviyesi en yüksek ülkeyken, komünizm çökmesiyle ciddi ekonomik problemlerle karşı karşıya kalmıştır. Sanayisi kısıtlı olan, gelişmiş tarım teknolojilerinden yoksun olan Gürcistan ekonomisi bağımsızlık sonrası dönemde ciddi sarsıntılar yaşamıştır.

Bankacılık ve finans alanlarında ciddi alt yapı eksikleri olan Tiflis hükümeti, geçtiğimiz yıllarda özelleştirme kararı alarak yabancı yatırımcılara ülkesinin kapılarını açmıştır. Ancak alt yapıdaki bu mevcut yetersizlikler yabancı yatırımların Gürcistan pazarına girmesinde büyük endişeler yaratmaktadır.

¹⁸³ Bkz. Mehmet Can, a.g.e.

¹⁸⁴ Bkz. "Géorgie: Un bateau des garde-côtes américains arrivé à Batoumi"
URL: <http://www.russie.net/article4452.html> (07.03.2012)

Özellikle Rusya ile yaşadığı büyük çatışmalardan sonra Gürcistan ekonomisi iyice çıkmaza girmiştir. Artan işsizlik oranlarıyla beraber kayıt dışı ekonomi de Gürcü ekonomisinde önemli bir mesele haline gelmiştir. Gürcistan İstatistik Kurumu verilerine göre ülkede %30 civarında kayıt dışı ekonominin var olduğu belirtilirken, IMF bu rakamın yaklaşık olarak %60 olduğunu açıklamıştır.¹⁸⁵

Gürcistan’da 1990’lı yılların başında bozuk ekonomiyi toplum refahı için yeniden yapılandırma girişimlerinde bulunulmuştur. Şevardnadze döneminde ciddi reform kararları alınmış, 1995 yılından itibaren ise Gürcistan değişim süreci için IMF yardım paketlerinden yararlanılmaya başlanmıştır. Gürcistan 2000 yılında dış ticaretini canlandırmak ve ticaret politikalarını belirgin hale getirmek için Dünya Ticaret Örgütü’ne (WTO) üye olmuştur. 2002 yılında IMF’nin de baskıları sonucu vergilerini yeniden düzenlemeye gitmiştir.¹⁸⁶ Şevardnadze’nin ardından yönetime gelen Saakaşvili döneminde de Gürcistan’ın dış politikası uluslararası örgütlerle entegrasyonun konuna eğilmiş, bunun sonucunda da yabancı yatırımcıların ülkeye çekilmesi için yeni güven mesajları verilmeye başlanmıştır.

Türkiye hemen yanı başındaki Gürcistan ile ekonomik ilişkiler kurmakta gecikmememiştir. Birçok Türk yatırımcı Gürcistan’a giderek inşaat ve turizm gibi alanlarda yatırımlarda bulunmuştur.

Gürcistan bağımsızlığı sonrasında, Ankara ile Tiflis arasındaki yakınlık artarken 15 Aralık 1997’de ilk kez Rusya Başbakanı Türkiye’yi ziyaret etmiştir. Bu ziyaret sırasında Rusya’dan Türkiye’ye 16 milyar metreküp doğalgaz sağlayacak olan ‘Mavi Akım Projesi’ imzalanmıştır.¹⁸⁷

Rusya Batıya giden enerji yollarının kendisi üzerinden gitmesini sağlayacak projeler üretmeye çalışmıştır. Başta ABD olmak üzere, Avrupalı devletler ise Rusya’ya politik alanda büyük avantaj sağlayan bu sistemi engelleyerek enerji hatlarında Rusya’ya alternatif olarak Gürcistan-Türkiye ve İran-Türkiye güzergâhını düşünmüşlerdir. Çünkü önemli doğal gaz ve

¹⁸⁵ Bkz. “Gürcistan Ekonomisi”, URL: <http://www.ibp.gov.tr/pg/section-pg-ulke.cfm?id=G%C3%BCrcistan> (26.05.2012)

¹⁸⁶ Bkz. “Gürcistan Ekonomisi”, URL: <http://www.ibp.gov.tr/pg/section-pg-ulke.cfm?id=G%C3%BCrcistan> (26.05.2012)

¹⁸⁷ Bkz. Catherine Locatelli, “Russie-Caspienne: l’enjeu de la diversification gazière de l’UE Laboratoire d’économie de la production et de L’integration Internationale, Cahier de Recherche no: 25, Novembre 2009, Saint-Martin-d’Hères, s. 5.

petrol kaynaklarına sahip olan Hazar’a Türkiye ile direk sınırının olmaması, Ermenistan ve Türkiye sınırlarının kapalı olması, Orta Asya ve Hazar enerji yollarının batıya taşınması için coğrafi olarak Gürcistan-Türkiye ya da İran-Türkiye yollarını gerektirmektedir. İran’ın Batı ile gergin ilişkilerinin mevcut olması, Gürcistan-Türkiye güzergâhına daha olumlu yaklaşılmasına neden olmuştur. Neticede Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattının yaratılması ile Tiflis-Ankara işbirliği büyük oranda artmıştır.

Saakaşvili’nin Türkiye ziyaretinin ardından, 12 Ağustos 2004 tarihinde Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’da Tiflis’e gitmiştir. Başbakan Erdoğan’ın Tiflis ziyaretinde ağırlıklı olarak üzerinde durduğu üç konu mevcuttur:

- 1) Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru hattı
- 2) Batum havaalanının ortak kullanılması
- 3) Gürcistan’ın ayrılıkçı bölgeler temelli iç sorunları ve istikrarın sağlanması.

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan Türk yönetimi olarak sınır komşusu Gürcistan’ın en kısa sürede iç istikrarını sağlayıp, demokrasiyi tam anlamıyla tesis ederek ikili ilişkilerin gelişmesi ve devamında Gürcistan’ın dünyaya entegre olmasını istediklerini dile getirmiştir.

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan Gürcistan ziyaretinden sonra, görüşmelerde de dile getirildiği üzere Batum Havalimanının ortak kullanılmasına yönelik çalışmalar sürüdürülmüştür. Neticede “*Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Gürcistan Hükümeti Arasında İmzalanan Batum Uluslararası Havalimanının Ortak Kullanılmasına Dair Anlaşma*” 14 Mart 2004 tarihinde Tiflis’te imzalanmıştır. 16 Şubat 2007 tarihinde yine Tiflis’te konuya yönelik düzenlemeler içeren “*Her İki Akit ya da Üçüncü Ülke Yetkili Makamlarınca Uluslararası Batum Havalimanının Ortak Kullanımına Dair Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Gürcistan Hükümeti Arasında Anlaşma ile Belirtilen Yolcu, Bagaj, Kargo ve Postanın Geri Gönderilmesi Durumunda Takip Edilecek Prosedüre Dair Protokol*” imzalanarak, onaylanmıştır.

Batum Havalimanı Mayıs 2007’den bu yana Türk ve Gürcü taraflarına hizmet etmektedir. Yaklaşık 3900 metrekarelik bir alanda yıllık 600.000 yolcu kapasitesi olan Batum Havalimanı Batum’a 2 kilometre, Hopa’ya ise 20 kilometre uzaklıkta bulunmaktadır. Bu

nedenle Karadeniz illerine gidecek Türk yolcular da Batum'a inerek buradan karayolu ile gidecekleri adreslere ulaşabilmektedir.¹⁸⁸

Türkiye-Gürcistan ilişkilerindeki diğer bir önemli proje ise Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu projesidir. Projenin temeli 25 Mayıs 2005 tarihinde Azerbaycan ve Türk temsilcilerin Bakü'de açıkladıkları ortak bir bildirgeye dayanmaktadır. Bu demiryolu projesiyle ilgili olarak "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, Gürcistan Hükümeti ve Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti arasında 7 Şubat 2007 tarihinde Tiflis'te imzalanan "Bakü-Tiflis-Kars Yeni Demiryolu Bağlantısına İlişkin Anlaşma" Tiflis'te imzalanmıştır.

Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu modern çağın "Demir İpekyolu" olarak bilinmektedir. Bu proje Gürcistan, Azerbaycan ve Türkiye'nin dış ekonomik ilişkilerini arttırarak uluslararası alandaki yeni çıkarlar sağlayacaktır. Bu proje ile Asya'nın Avrupa'ya olan demiryolu ulaşımı doğrudan sağlanabilecektir. Öyle ki konuyla ilgili yapılan açıklamalarda Londra'dan kalkan bir trenin Çin'e ulaşabileceği ifade edilmiştir.

Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu hizmete başladığında ortalama yıllık 30 milyon ton yük taşıyabileceği yetkililer tarafından açıklanmıştır. Bu demiryolu hattı Avrupa ile Asya'yı birbirine kenetlenmesinin yanında, yıllık 19.5 milyon ton yük taşıyan TCDD ile karşılaştırıldığında, Türkiye'nin bu oluşumda büyük çıkar sahibi olabileceği de görülmektedir.¹⁸⁹

AK Parti döneminde Gürcistan ile ilişkiler konusunda belki de en mühim konu olan Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru hattı konusunda önemli gelişmeler yaşanmıştır. Üzerinde yıllardır çalışılan projenin tamamlanmasıyla Bakü'den çıkarılan petrol Mayıs 2005 tarihinde ilk kez pompalanmıştır. Türkiye'nin enerji alanında önemli çıkarlarını bünyesinde barındıran oluşuma doğal kaynakları açısından oldukça zengin bir Orta Asya ülkesi Kazakistan da 16 Haziran 2006 tarihinde imzalanan bir Anlaşmayla katılmıştır.¹⁹⁰ Bu gelişme ile Hazar bölgesinden dünyaya aktarılan enerji kaynaklarının miktarı arttırılmış, neticesinde de bu enerji koridoru da güçlenmiştir.

¹⁸⁸ Krş. TAV referansları URL: <http://www.tavit.aero/mobile/tr-TR/default.aspx?url=/tr-TR/Pages/References.aspx&tip=1&type=Page> (03.04.2012)

¹⁸⁹ Bkz. "Bakü-Tiflis-Kars demiryolu temeli atılacak" 22.07.2008

URL:<http://www.cnnturk.com/2008/turkiye/07/22/baku.tiflis.kars.demiryolu.temeli.atilacak/484076.0/index.html> (02.03.2012)

¹⁹⁰ Bkz. URL: http://www.mfa.gov.tr/no_94---16-haziran-2006_-kazakistan_in-btc-petrol-boru-hattina-katilimi-hk_.tr.mfa (02.03.2012)

Gürcistan enerji konusunda Türkiye ile işbirliğine oldukça önem vermektedir. Hem Hazar enerji kaynaklarının Batı dünyasına erişiminde transit ülke olma nedeniyle Türkiye ile beraber maddi ve stratejik çıkarlara sahip olma nedeniyle Gürcistan için enerji nakil hatları konusundaki işbirlik ülkenin geleceğini garantilemek için hayati bir faktördür. Ayrıca Gürcistan'ın kendi enerji ihtiyacında da Türkiye ön plana çıkmaktadır. Nitekim Rusya, Ukrayna örneğinde olduğu gibi Gürcistan'a da enerjiyi politik bir tehdit unsur olarak kullanmaktadır. 2006 yılında Rusya ile ilişkilerin gerginliğine paralel olarak Gürcistan enerji konusunda endişelere sahiptir. Bu nedenle Gürcü başkan Saakaşvili doğal gaz için destek arama amaçlı bir takım resmi ziyaretlerde Türkiye'yi ihmal etmemiştir. Gürcü başkan Aralık 2006'da Ankara'ya gelerek Ahmet Necdet Sezer ile bir görüşme yapmıştır. Yapılan görüşme kapsamında Türkiye'nin Azerbaycan'dan alacağı gazı 12 ay sonrasına erteleyerek, Gürcistan'ın alması için bir fırsat yaratılması istenmiştir.¹⁹¹

Ankara-Tiflis arasındaki ekonomik ilişkiler incelendiği zaman Türkiye'nin Gürcistan için önemli bir dış ticaret ortağı olduğu söylenebilmektedir. Sovyetler Birliği yıkıldığı zaman önemli bir ekonomik krizle karşı karşıya kalan, mevcut iç karışıklıkların da durumunu zorlaştırdığı Gürcistan ticari alanda Türkiye ile olan ilişkilere oldukça önem vermektedir.

Gürcistan Türkiye'den daha çok gıda, temizlik malzemeleri kağıt ve tekstil ürünleri satın almaktadır. Türkiye'nin Gürcistan'dan ithal ettiği ürünleri ise, metal, mineral yakıtlar ve hurda metallerdir.¹⁹²

Özellikle Tiflis-Moskova ilişkilerinin iyice gerginleşmesi ve Türkiye-Gürcistan arasındaki Serbest Ticaret Anlaşmasına bakıldığı zaman Türklerin Gürcü ekonomisine katkılarının mühim olduğu görülmektedir. Günümüzde Türkiye Gürcistan'ın en büyük ticari ortağı konumundadır. Gürcistan İstatistik Kurumu'nun açıkladığı bilgiye göre Gürcistan'ın 2011 yılının ilk altı ayındaki ten büyük ticari ortakları şöyledir:¹⁹³

¹⁹¹ Bkz. Radikal Gazetesi 20 Aralık 2006.

¹⁹² Krş. Tiflis Ticaret Müşavirliği, Gürcistan Ülke Raporu, Temmuz 2003, s.27.

¹⁹³ Bkz. "Gürcistan'ın 2011'in ilk yarısı için dış ticaret hacmi açıklandı",

URL: <http://www.1news.com.tr/guneykafkasya/gurcistan/20110727085215781.html> (08.03.2012)

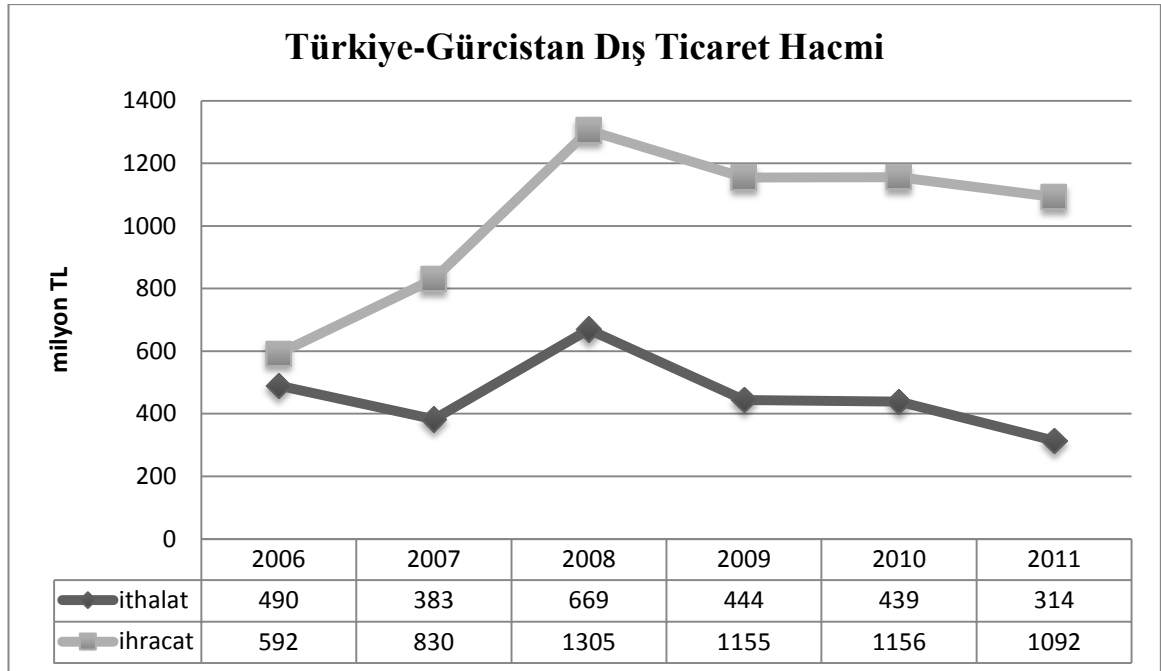
Ülke	2011 Yılı İlk 6 Ay Dış Ticaret Hacmi	Ülke	2011 Yılı İlk 6 Ay Dış Ticaret Hacmi
1) Türkiye	671,4 milyon \$	6) ABD	174,1 milyon \$
2) Azerbaycan	442,3 milyon \$	7) Kazakistan	167,8 milyon \$
3) Ukrayna	424,6 milyon \$	8) Rusya	160,4 milyon \$
4) Çin	241,4 milyon \$	9) Birl. Arap Emir.	138,2 milyon \$
5) Almanya	211,7 milyon \$	10) Bulgaristan	130,7 milyon \$

Şekil 4.1 Gürcistan'ın 2011 yılı ticari ortakları

Günümüzde Gürcistan'da yüzden fazla Türk şirketi yatırım yapmaktadır. Türklerin Gürcistan'da yatırım yaptığı sektörler genellikle inşaat, telekomünikasyon, imalat sektörü, liman işletmeciliği ve bankacılıktır. Türk GSM operatörü olan Turkcell, Gürcistan firmaları ile bir ortaklık gerçekleştirerek Geocell Telecom olarak hizmet vermektedir. Bugün Gürcistan'ın %90'ına yakın nüfusu Geocell'in kapsama alanına girmektedir. Bunun yanında havalimanları konusunda Tepe Afken Ventures (TAV) Gürcistan'da hizmet vermektedir. 2005 yılında imzalanan bir anlaşma ile TAV, Tiflis'teki Havaalanı'nın yenilenip hizmete sunulmasını amaçlamaktadır. Böylece TAV Tiflis'teki havalanını 10 yıl süreyle işletmenin yanında Türk ve Gürcü tarafının ortak kullandığı Batum Havaalanının da işletme hakkına sahip olmuştur.¹⁹⁴

Sonuç itibariyle ekonomik alanda geçmişte Rusya'nın Gürcistan ile ilişkilerindeki üstünlük durumunu günümüzde Türkiye ele geçirmiştir. AK Parti döneminde 2006 ile 2011 yılları arasında Gürcistan ile yapılan dış ticaret hacmi TÜİK verilerine göre aşağıdaki gibidir:

¹⁹⁴ Bkz. "TAV Havalimanları" URL: <http://www.tav.aero/tr-TR/Sayfalar/Havalimaniisletmeleri.aspx> (06.03.2012)

Şekil 4.2 Türkiye-Gürcistan Dış Ticaret Hacmi

Türkiye-Gürcistan arasındaki ekonomik ilişkileri güçlendiren diğer bir önemli unsur iki ülke arasındaki vizesiz geçiş imkanıdır. Esasında Türkiye ile Gürcistan arasındaki vizesiz geçiş hakkı Şevardnadze'nin 4 Nisan 1996 tarihinde Türkiye'ye yaptığı ziyarette imzaladığı bir anlaşmaya dayanmaktadır. Ankara-Tiflis arasındaki mesafeleri daha da kısaltan bu anlaşma sonrasında dönemin cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ve Şevardnadze memnuniyetlerini belirtmiştir. Ancak vize konusundaki bu anlaşmaya 2005 yılında Tiflis'te bir değişiklik getirilmiştir. Yapılan bu değişiklik şöyledir:

“Madde 1. Vizesiz Seyahat

Her iki Tarafın vatandaşları bir diğerinin ülkesine, 90 güne kadar vizesiz olarak girmek ve kalmak hakkına sahiptir.

Bu Maddenin birinci paragrafında kayıtlı sürenin sona ermesinden sonra Tarafların vatandaşları, diğer Tarafın ülkesinde, o Tarafın mevzuatına uygun şekilde kalmaya devam etme hakkını kazanacaklardır.

b) 2. , 4. ve 5. Maddeler Anlaşmadan çıkarılacaktır;

c) Anlaşmanın 6. maddesi aşağıdaki şekilde yazılacaktır:

Madde 6. Vize Harçları

Özel vizelerin harçları 50 ABD Doları olarak belirlenmiştir.

Bu harç, karşılıklılık ilkesi uyarınca, Tarafların müşterek rızaları ile değiştirilebilecektir.

d) 7. Madde Anlaşmadan çıkarılacaktır.

Taraflar, Anlaşmada yapılacak bu değişiklik ve ilavelerin yürürlüğe girmesi için gerekli iç hukuk prosedürlerinin tamamlanması konusunda birbirlerine diplomatik yollardan bildirimde bulunacaklardır. Bu değişiklik ve ilaveler son bildirimin alındığı gün yürürlüğe girecektir.”¹⁹⁵

2005 yılında yapılan vize anlaşmasındaki bu değişiklik iki tarafın da onayı alınarak 2006’da yürürlüğe girmiştir. Ancak gelinen nokta Türk ve Gürcü taraflarınca yeterli bulunmamıştır. Bu nedenle 31 Mayıs 2011 tarihinde imzalanan bir protokolle Türk ve Gürcü vatandaşlar pasaporta da ihtiyaç duymadan bir ülkeden diğerine geçiş yapabilecektir. Türkiye-Gürcistan arasında yapılacak bu geçişin kriterleri söz konusu protokolde şöyle belirtilmiştir:

“Madde 1- Vizesiz Seyahat

1) Her bir Akit Tarafın vatandaşları, her girişte 90 günü aşmayan süre için, diğer Akit Tarafın ülkesine vizesiz olarak girme ve ülkesinde kalma hakkına sahiptir. Yukarıda kayıtlı sürenin bitmesinden önce her bir Akit Tarafın vatandaşları diğer Akit Tarafın ülkesinden ayrılmalıdır.

2) İşbu maddenin linçisi fıkrasında kayıtlı sürenin bitiminden önce diğer Akit Tarafın ülkesinde kalış süresini uzatmak isteyen her bir Akit Tarafın vatandaşları, o Akit Tarafın yürürlükte bulunan mevzuatına uygun olarak, kabul eden Akit Tarafın yetkili makamlarından ülkede kalmalarını sağlayacak gerekli izni almak için başvuruda bulunmak zorundadır.

3) Akit Taraflar arasındaki seyahate, uluslararası yolcu trafiğine açık hudut kapılarından ve aşağıda belirtilen geçerli belgelerin ibraz edilmesi durumunda izin verilir:

Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşları için:

i. Türkiye Cumhuriyeti Kimlik Kartı (Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü'nün (ICAO) 9303 no.lu dokümanı ve güncel eklerindeki standartlara uygun olarak makinede okunabilir);

ii. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının mevcut tek dilli kimlik kartları yukarıda bahse konu kimlik kartının yürürlüğe girmesinden önce bu maddenin amaçları için kullanılır.

iii. Türkiye Cumhuriyeti Pasaportu

¹⁹⁵ Bkz. “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Gürcistan Hükümeti Arasında İmzalanan Vize Kolaylığı Anlaşması” URL: <http://ua.mfa.gov.tr/detay.aspx?5720> (03.03.2012)

iv. *Gemiadamı Cüzdanı (görev sırasında; gemi güvertesi listesinin ya da icmalinin sağlanması şartıyla; makinede okunabilir);*

v. *Uçak mürettebatı belgesi (görevi esnasında; uçuş listesinin kaydına ya da genel beyanının sağlanması şartıyla- Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü'nün (ICAO) 9303 no.lu dokümanı ve güncel eklerindeki standartlara uygun olarak makinede okunabilir);*

vi. *Türkiye Cumhuriyetine dönüş için seyahat belgesi Gürcistan Vatandaşları için:*

i. *Gürcistan Kimlik Kartı (Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü'nün (ICAO) 9303 no.lu dokümanı ve güncel eklerindeki standartlara uygun olarak makinede okunabilir);*

ii. *Gürcistan Pasaportu;*

iii. *Gemiadamı Cüzdanı (görevi esnasında; gemi güvertesi listesinin ya da icmalinin sağlanması şartıyla.; makinede okunabilir);*

iv. *Uçak mürettebatı belgesi (görevi esnasında; uçuş listesine kaydı ya da genel beyanın sağlanması şartıyla- Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü'nün (ICAO) 9303 no.lu dokümanı ve güncel eklerindeki standartlara uygun olarak makinede okunabilir);*

v. *Gürcistan'a dönüş için seyahat belgesi;*

4) *Gürcistan vatandaşlarına Türkiye Cumhuriyeti'ne girişlerinde Türkiye Cumhuriyeti'ne giriş ve çıkış tarihlerinin yer aldığı çift diili "giriş/çıkış belgesi" verilir.*

Madde 2-

Madde 2 aşağıdaki gibi olmalıdır:

Madde 2- Kimlik Kartlarıyla Seyahat

Madde 1 gereğince kimlik kartlarıyla seyahat yalnızca Akit Taraflar arasında mümkündür. Üçüncü ülkelere seyahat için geçerli ulusal pasaport kullanılmalıdır."¹⁹⁶

Sonuç olarak Türkiye-Gürcistan arasındaki ekonomik ilişkiler, iki tarafın ekonomisine katkıda bulunacağı gibi sosyal, kültürel ve siyasi alanlardaki ilişkileri de perçinleyecek güce sahiptir. Bu doğrultuda Ankara-Tiflis arasındaki mevcut ekonomik bağlar artırılıp, Türk yatırımcılar için Gürcü pazarının cazip kılınması sağlanmalıdır.

¹⁹⁶ Bkz. URL: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/10/20111022-5-2-1.pdf> (06.03.2012)

4.3 Türkiye-Gürcistan Arasındaki Sosyal-Kültürel İlişkiler

Uluslararası kamuoyu tarih boyunca yaşadığı yıkıcı savaşların etkisinden sonra son yüzyıllarda askeri güçten kaçınarak yeni bir diplomatik sistem oluşturulmasının yollarını aramaya başlamıştır. Özellikle 30-35 yıl gibi esasında kısa sayılabilecek bir dönemde bile iki dünya savaşı yaşandıktan sonra Batılı devletlerin öncülüğünde uluslararası ilişkilerde askeri gücün yerini alabilecek yeni unsurlar üzerinde çalışmıştır. İlk olarak Batı Avrupa'nın iki düşman ülkesi olan Almanya ve Fransa arasındaki anlaşmazlığı ekonomik birliktelikle çözülebileceği düşüncesi ortaya atılmış ve bugün karşımızda ekonomik bir dev olarak bulunan AB'nin temeli atılmıştır. Avrupalı siyaset bilimci ve politikacılara göre oluşturulacak ekonomik ve sosyal birlik gelecek dönemlerde savaşların yıkımını önleyecek, bunun yanında diplomatik alanda maliyeti daha ucuz yöntemlerin uygulanması sağlanacaktır. Öyle ki maliyeti ve sonuçları bir hayli fazla olan savaşlar yerine, askeri yatırımlar kısılarak ekonomik ve sosyal alanlardaki yatırımlar artırılacak yeni bir diplomatik güç kazanımı mümkün kılınabilecektir.

İkinci Dünya Savaşının ardından tüm dünyada beliren savaş karşıtlığı ve diplomatik alandaki yeni yöntemlerin doğuşu, ülkelerin dış politika amaç ve araçlarında da değişiklikler yaratmıştır. Bu noktada teknolojik gelişmelerin de etkisiyle yaşanan informatik devrim, uluslararası alandaki yeni diplomatik atağı destekleyen bir unsur olmuştur.

Ülkelerin dış politikada askeri metodlar yerine kullanmaya başladığı bu yeni sistemin daha kolay anlaşılması için bazı temel kavramların üzerinde durmakta fayda olacaktır. İlk olarak dış politika karar vericilerinin, politika amaçlarına ulaşmada yöneleceği kitle olarak sivil toplum ve işlevleri ile kamu diplomasisi, yumuşak güç (soft power) gibi yeni diplomatik araçları incelenecektir.

Kavramsal olarak sivil toplum; devletin müdahalesi dışında birey ve grupların kendi alanlarını düzenlemelerini içermesinin yanında, devletin ve devlet otoritesinin dışındaki ekonomik ve toplumsal alanı nitelemek için kullanılan ve kendi ilke ve kurallarına göre işleyen, otorite alanı dışında kendi kendini düzenleyen özerk alanları anlatmaktadır.¹⁹⁷

¹⁹⁷ Bkz. Aytekin Yılmaz, "Sivil Toplum Demokrasi ve Türkiye", Yeni Türkiye: Sivil Toplum Özel Sayısı, Yıl:3, Sayı: 18, 1997, s.86.

Alain Touraine'e göre demokrasi, devlet ve yasallaşma süreçlerinde sivil toplum kavramı olmak zorundadır. “ *Britanyalıların ve Hollandalıların ötekilerden önce yaptıkları gibi sivil toplumun özerkliğini kabul etmek demokrasinin birinci koşuludur. Çünkü siyasal sistemin bir yandan özerkliğini kesinlerken öte yandan siyasal yaşamın öteki düzeylerle ilişki kurma yeteneğini de kesinler, öyle ki devleti yasalaştıran sivil toplum olur.*”¹⁹⁸

Sivil toplum kavramı konusunda uzun yıllar boyunca farklı tartışmalar yapılsa da günümüzde sivil toplum kavramı gönüllü olarak tesis edilen, kendi desteğini yaratan, devletten özerk bir aktördür. Siyasi yaşamda politika yapımcılarını etkiler, sınırlandırır, ancak iktidarı ele geçirmek gibi bir amacı yoktur.¹⁹⁹ Bu noktada sivil toplum iç ve dış politika yapımcılarının karar verme süreçlerinde göz önünde bulundurulması gereken önemli bir unsurdur.

Bir ülkenin politikasının belirlenmesinde ve geleceğinin inşasında bu denli mühim bir konuma sahip olan sivil toplumun siyasal işlevlerinsen bahsedilirse ilk olarak siyasi iktidarla ilişkisine değinmekte yarar vardır. Sivil toplumun en önemli işlevi siyasal iktidarı etkilemek, onu kendi arasında ayrıştırarak âdem-i merkeziyetçi hale getirmek, siyasi otorite karşısında bireylerin haklarını koruyarak demokrasinin güvence altına alınmasını sağlamaktır.²⁰⁰ Sivil toplumun ülke siyasal sisteminde var olması, vatandaşların karar alma süreçlerinden dışlanmasını önleyecektir. Bu noktada demokrasinin temel taşlarından halkın geleceğine kendisinin karar vermesi niteliğinin önü açılabilir.

Sivil toplum kuruluşları, siyasi iktidarın faaliyetlerini talip ederek bireylerin bunlardan objektif bir şekilde haberdar olmasını sağlamaya çalışmaktadır. Eğer toplumun ve ülkenin çıkarlarına aykırı olduğunu tespit ettiği bir durumda sivil toplum kuruluşları devreye girerek kararlar ve uygulamalara karşı bir kamuoyu oluşturma görevini yerine getirmektedir.

Günümüz uluslararası siyasal sisteminde artık sivil toplum kuruluşları önemli birer aktör konumuna gelerek bölgesel ve küresel siyasete yön vermeye başlamıştır. Ancak teknoloji vasıtasıyla bilginin hızlı ve önü alınamaz bir şekilde dolaşabildiği hususu göz önüne

¹⁹⁸ Alain Touraine, “Demokrasi Nedir?”, (Çeviren: Oktay Kunal), İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2000, s.67.

¹⁹⁹ Bkz Ali Yaşar Sarıbay, Kamusla Alan Diyalojik Demokrasi Sivil İtiraz, İstanbul, Alfa Yayınları, 2000, s.58.

²⁰⁰ Bkz. Liberal Düşünce Topluluğu, “ Türkiye Cumhuriyeti Dernekler Mevzuatının Avrupa Birliği Standartlarına Uyumu Raporu”, Beyaz Rapor, Ankara, 2001, s.1.

alındığı zaman, sivil toplum kuruluşlarının etkisinde medyanın da ne denli önemli bir faktör olduğu sonucuna varılmaktadır.

Devletlerin artık sadece birbirlerinin diplomatik ve bürokratik sınıflarıyla uluslararası örgütlerini etkileme amaçlı politikalarının var olmadığı yeni küresel düzende bireyler ve kamuoylarının önemi her geçen gün artmaktadır. Buna bağlı olarak daha önce devletlerin birbirleri ile ilişkileri ve kullanılan metodların tümü olarak tanımlanan diplomasi kavramında da değişiklik meydana gelmiştir. Bilgi, kültür ve iletişimin uluslararası siyasette etken faktörler olmaya başlamış, diplomaside bu unsurları kullanarak kamuoylarını etkileme amaç edinmiştir. Bu noktada diplomasi sözlüklerinde “kamu diplomasisi” kavramı büyük harflerle yazılmıştır.

Devletler artık dış politika amaçlarını gerçekleştirmek için en etkin araçlardan biri olarak kamu diplomasisini araç olarak kullanmaya başlamıştır. İlk kez 1965 yılında Edmund Gullian tarafından kullanılan kamu diplomasisinin birçok tanımı yapılmakta beraber en genel geçer olanı hükümetlerin başka bir devletin halkını, aydınlarını ve politikalarını kendi avantajına döndürmek için etkilemeye çalışmasıdır.²⁰¹

Diğer bir tanımla kamu diplomasisi bir hükümetin açıkça yabancı bir devlette kamuoyu oluşturma, ulusal hedeflere, çıkarlara ve amaçlara ulaşmak için yapılandırılmış doğru bilgiyi yayma girişimidir. Bu noktada kamu diplomasisi ve propaganda arasında bir bağ kurulabilmektedir. Ancak diplomatik arenada devletlerin amaçlarına hizmet eden bu iki kavram arasında belirgin farklar bulunmaktadır. İlk olarak kamu diplomasisinde propagandadan farklı olarak bilginin kaynağı ve doğruluğu kesindir. Propagandada ise zaman zaman diğer toplumun nezdinde bir kuşku ya da yanılsama yaratmak için çarpıtılmış bilgiler sızdırılarak bir kamuoyu yönlendirmesi yapılabilmektedir. Önemli uluslararası istihbarat birimlerinden biri olan CIA ve ABD bu durumu propaganda amaçlı zaman zaman kullanmaktadır.²⁰²

Diğer bir kavram olarak yumuşak güç İkinci Dünya Savaşı'nın ardından önem kazanmaya başlamıştır. Askeri gücün maliyeti ve savaşın zararlarının dünya kamuoyu

²⁰¹ Bkz. Evan POTTER, « Canada and the New Public Diplomacy », Netherlands Institute of International Relations, s.3.

²⁰² Bkz. Oya AKGONENC, « Dış Politikada Diplomasi'nin Rolü, Önemi ve Metodları », Jeopolitik, Ekim 2009, s. 14.

tarafından anlaşılmasının ardından uluslararası politikada yumuşak güç ile kazanım elde etme amacı doğmuştur. Joseph Nye'nin yaptığı tanımlama ya göre, bir ülkenin dünya siyasetinde istediği sonuçlara, onun değerlerine hayran olan, onu örnek alan, refah seviyesine ve fırsatlarına özenen ülkelerin kendisini izlemesiyle ulaşmasına “yumuşak güç (soft power)” denilmektedir.²⁰³

Bilgi çağı ve artan iletişim unsurlarıyla birlikte devletlerin yumuşak güç kullanımına önem verip kamu diplomasisi çalışmalarına ağırlık verdiği görülmektedir. Ancak uluslararası sistemde devletlerin sahip olduğu imkânlar sebebiyle kamu diplomasisi uygulama metodlarına farklılıklar mevcuttur. Büyük ve güçlü devletler sahip oldukları ekonomik ve sosyal imkânlarla sürekli olarak diplomatik faaliyetlerde bulunabilirken, küçük devletlerde bu durum görülmemektedir.

Uluslararası ilişkilerde devletin kamu diplomasisi araçları dışişleri bakanlıkları ve elçiliklerin sosyo-kültürel programları ve oluşturulan medya araçları aracılığıyla yapılmaktadır. ABD, Fransa ve İngiltere kamu diplomasisine önem verip, etkin uygulamak yapan büyük devletlerdir. ABD dünyanın her yerinde kurulan think-tankler, büyük markalar ve medya aracılığıyla Amerikan kültürünü diğer toplumlara benimsetmeye çalışmaktadır. Nitekim günümüzde Coca-cola en bilinen markalar arasında sayılabilirken, Hollywood filmleri dünyanın hemen her yerinde izlenme rekorları kırmaktadır. Neticede genç kuşak ön planda olmak üzere farklı toplumlarda Amerikan kültürüne karşı oluşturulmuş bir sempatiden bahsetmek mümkündür.

T. Bailey kamu diplomasisinin önemini şu sözlerle belirtmiştir: *”Düşünceler dayanıklıdır, silahlarla veya bombalarla yok edilemezler. Uluslararası sınırları ve okyanusları aşarlar. Onlarla ancak daha iyi düşünceler üreterek başa çıkılabilir”*.²⁰⁴ Bailey'in ifadesine göre uluslararası ilişkilerde başarılı bir siyaset izlemek için değişmeyen diplomatik araç birey ve toplumlarla iletişime geçebilmektir. Ancak ulaşılması düşünülen dış politik hedefe varılabilmesi için kurulacak iletişim çok önemlidir. Eğer iki taraf arasında etkili iletişim kanalları kurulamazsa oluşturulması düşünülen kamu diplomasisi ülke çıkarlarını sağlamaktan ziyade imaj zedelenmesine yol açabilecektir. Sonuç olarak bir ülke herhangi başka bir devletin toplumunda kendi değerlerine özenen ve oluşturulacak siyasi alanda destek

²⁰³ Bkz. Joseph NYE, Yumuşak Güç, Ankara, Elips Kitap, 2005, s. 14

²⁰⁴ Bkz. Emine Akçadağ, "Dünya'da ve Türkiye'de Kamu Diplomasisi" Kamu Diplomasisi Enstitüsü, URL: <http://kamudiplomasisi.org/pdf/emineakcadag.pdf> (26.05.2012)

alabileceğini düşündüğü kamuoyu oluştururken öncelikle bu devleti iyi tanımalıdır. Çünkü dış politika temsilcilerinin hedef olarak aldığı toplumun tarihini, kültürünü, dini ve dilini bilmeden bu devlet vatandaşlarıyla iletişim kurup kendi çıkarları doğrultusunda bir kamuoyu oluşturması mümkün değildir.

Dünya siyaseti için bu denli önemli olan kamu diplomasi son yıllarda Türk Dış Politika karar vericilerinin üzerinde durduğu konulardan birisi olmuştur. Özellikle Türkiye'nin artan olanakları paralelinde değişen dış politika kapsamında başta yakın coğrafyasında olmak üzere olumlu bir Türk imajı yaratabileceği kamuoyu yaratma çalışmalarına yer verilmiştir. Henüz bu dış politika çalışmalarının kesin olarak başarılı olduğu sonucuna ulaşılamasa da doğru uygulanması durumunda Türkiye'nin dış ilişkilerine katkıda bulunacağı aşikârdır.

Türkiye uzun süre arasında SSCB bariyeri bulunan ve 1991 yılı sonrasında bağımsızlığını ilan eden Orta Asya ve Kafkasya cumhuriyetlerindeki toplumlarla iletişime geçmek için eğitim ve kültür alanında bazı projeleri hayata geçirmiştir. Öncelikle eğitim alanında iş birliği sağlayarak Türk sempatisine haiz bir kamuoyunun yaratılması amacıyla 1992 yılından beri uygulamada olan “Büyük Öğrenci Projesini” uygulamaya başlamıştır. Bu kapsamda Türkiye her yıl binlerce öğrenciye burs sağlayarak, Orta Asya ve Kafkasya cumhuriyetlerinden gençlerin ülkemize gelerek eğitim alması sağlanmıştır.²⁰⁵

Türkiye'nin kamu diplomasisi alanında gerçekleştirdiği diğer oluşum ise TÜRKSOY (Türk Kültür ve Sanatları Ortak Yönetimi)'dir. TÜRKSOY Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve ülkemiz Kültür Bakanları tarafından 12.7.1993 tarihinde Almatı'da imzalanan Anlaşma ile kurulmuştur. TÜRKSOY'un amacı Türk kökenli ve Türk Dili konuşan Türk devletleri ve halklarının birbirlerini daha iyi anlamalarını sağlamak ve Türk Dili konuşan devlet ve halklarının kültür ve sanatının korunması, yeniden canlandırılması ve gelişmesi yönünde faaliyette bulunmaktadır. TÜRKSOY'a asil üye ülkelerin dışında, Rusya Federasyonu içerisinde yer alan altı özerk cumhuriyet (Tataristan, Başkörtöstan, Altay, Saha (Yakut), Tıva ve Hakasya), Gagavuz Yeri (Moldova) ve KKTC gözlemci ülke olarak TÜRKSOY'un faaliyetlerine katılmaktadırlar.²⁰⁶

²⁰⁵ Gözde Ergin ve Fahri Türk, “Türkiye’de Eğitim Gören Orta Asyalı Öğrenciler”, Sosyal Ve Beşeri Bilimler Dergisi, Cilt 2, Sayı 1, 2010.

²⁰⁶ Bkz. “Türk Kültür ve Sanatları Ortak Yönetimi (TÜRKSOY)”, URL: http://www.mfa.gov.tr/turk-kultur-ve-sanatlari-ortak-yonetimi-_turksoy_.tr.mfa (26.05.2012)

Türk Dış politikasının kamu diplomasisi araçlarından bir diğeri ise TİKA (Türkiye İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı)'dır. Resmi web-sitesinde verilen bilgilere göre TİKA, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Türk Cumhuriyetleri'nin yeniden yapılanma, uyum ve kalkınma ihtiyaçlarına cevap vermek amacıyla Bakanlar Kurulu'nun 24 Ocak 1992 tarihli Kararıyla, 21124 sayı ve 27 Ocak 1992 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 480 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Dışişleri Bakanlığı'na bağlı bir uluslararası teknik yardım teşkilatı olarak kurulmuştur. Daha sonra ise 1999 yılında doğrudan Başbakanlığa bağlanmıştır. TİKA'nın Orta Doğu, Orta Asya, Kafkasya Doğu Avrupa, Balkanlar ve Afrika'da olmak üzere birçok ülkede koordinatörlükleri bulunmaktadır. TİKA'nın genel olarak çalışma alanları ise eğitim, sağlık, ulaştırma, iletişim, enerji, bankacılık ve finans, tarım, sanayi, turizm nüfuz ve alt yapıdır.

Türkiye'nin özellikle son 10 yılda sahip olduğu potansiyelinin artması ve AK Parti dönemindeki dış politika konseptiyle yukarıda sayılan unsurlar gibi kamu diplomasisi girişimleri olmuştur. Türkiye'nin kamu diplomasisinden beklentisi dünyada olumlu bir Türk imajını yaratmak, Türk kültürünü tanıtmak ve dış ilişkilerinde Ancak gerek teknik gerekse konjonktürel nedenlerle henüz istenen duruma gelinebilmiştir. Türkiye'nin doğru bir imaj yaratıp, yabancı ülke toplumlarında sempati kazanabilmesi için yerine getirmesi gereken bir takım şartlar mevcuttur. Öncelikle bir ülke vatandaşlarının cezbedilebilmesi için bazı evrensel değerlere ve gelişmiş bir ekonomiye sahip olması gerekmektedir. Bu yüzdendir ki ABD, Afganistan ve Irak'da olduğu gibi giriştiği müdahalelerde demokrasi ve hukuk sistemi tesis eden iyi niyetli devlet imajını yaratmaya çalışmaktadır. Türkiye'nin bu noktada tutarlı bir siyaset izleyebilmesi için demokrasi, hukuk, insan hakları, adalet gibi unsurları sahip olup siyasi arenasında geliştirerek muhafaza edebilmeli, bunun yanında halkının refah içerisinde yaşayabileceği gelişmiş bir ekonomiye sahip olabilmelidir. Ancak böylelikle diğer ülke vatandaşları karşısında olumlu bir imaja ve Türk kültürü hakkında bir sempatiye sahip olabilir. Bu da uzun dönemde Türkiye'nin giriştiği dış politika hamlelerinde kendisine karşı sunulacak sağlam bir kamuoyu desteği yaratabilecektir.

1991 yılındaki bağımsızlığının ardından Gürcistan ile Türkiye diğer alanlarda da olduğu gibi kültürel ve sosyal konularda da çeşitli anlaşmalar gerçekleştirmiştir. Hikmet Çetin'in Mayıs 1992'de Gürcistan'a gerçekleştirdiği ziyaretin ardından iki ülke arasında diplomatik ilişkiler kurulmuştur. Bu gelişmeyi takip eden süreçte ise Süleyman Demirel ve Şevardnadze arasında "Dostluk, İşbirliği ve İyi Komşuluk Anlaşması" imzalanmıştır. Kültürel ilişkilerin

başlangıcı olarak kabul edilebilecek bu dönemde “Kültür, Eğitim, Bilim ve Enformasyon Alanlarında İşbirliğine İlişkin Karadeniz Sözleşmesi”de 6 Mart 1993 tarihinde İstanbul’da imzalanmıştır. Bu anlaşma çok taraflı bir özelliğe sahip olup, tarafları ise Arnavutluk, Ermenistan, Azerbaycan, Belarus, Gürcistan, Moldova, Romanya, Rusya Federasyonu, Ukrayna ve Türkiye’dir. Anlaşmanın amacı taraf devletler arasında kültür, eğitim, bilim ve bilgi paylaşımı konusunda işbirliği yapılmasıdır.²⁰⁷

Türkiye ve Gürcistan arasında 30 Temmuz 1992 tarihinde eğitim, bilim, kültür, spor alanlarında imzalanan bir işbirliği anlaşması görülmektedir. Bu antlaşmayla iki ülke arasındaki kültürel ve bilimsel değerlerin paylaşılması öngörülmüştür.²⁰⁸

8 Haziran 2012 tarihinde Türkiye, Gürcistan ve Azerbaycan dışişleri bakanları Trabzon’da toplanmıştır. Bu toplantı kapsamında Güney Kafkasya’nın istikrarını engelleyen husurlar üzerinde konuşulduktan sonra, bağımsızlık, toprak bütünlüğü ve birlikte gelişimi amaçlayan yeni bir işbirliği yapılması öngörülmüştür. Ayrıca gelişmeleri değerlendirmek ve yeni hususlarda tartışmak üzere 2013 yılının ilk aylarında Gürcistan’da yeni bir toplantı yapılması karar bağlanmıştır.²⁰⁹

Günümüzde Türkiye ve Gürcistan arasında yüksek öğrenim alanında öğrenci değişimleri mevcuttur. Eğitim projelerinin bir örneği olarak 1995 yılında kurulan Uluslararası Karadeniz Üniversitesi (IBSU) verilebilir. Uluslararası Karadeniz Üniversitesi Tansu Çiller ve Şevardnadze imzalarını taşıyan ortak kararlar kurulmuştur. Üniversitenin kurucuları Gürcistan Milli Eğitim Bakanlığı, Düşeti Valiliği ile Mars ve Çağlar Türk firmalarıdır.²¹⁰

Türkiye’nin dış politikada yöneleceği kamu diplomasisi odaklı yeni konsept uyarınca, Gürcistan’da sivil toplumun durumuna değinmek gerekmektedir. Gürcistan, uzun yıllar komünist baskı altında demokratik oluşumlardan mahrum kalmıştır. 1991 yılında Sovyetler Birliği’nin yıkılması ve Gürcistan’ın bağımsızlığını ilan etmesiyle komünist rejim sonlanmış, ancak demokrasi tam anlamıyla tesis edilememiştir. Buna bağlı olarak da Gürcü halkının örgütlenip demokratik haklarını talep etmesi için uygun bir ortam oluşmamıştır.

²⁰⁷ Bkz. “Uluslararası Anlaşmalar”, URL: <http://ua.mfa.gov.tr/detay.aspx?5456> (25.05.2012)

²⁰⁸ Bkz. Resmi Gazete, 9 Haziran 1994, s.7

²⁰⁹ Bkz. “Azerbaijan, Georgia, Turkey Sign Cooperation Declaration”, URL: <http://www.civil.ge/eng/article.php?id=24869> (09.06.2012)

²¹⁰ Bkz. “Uluslararası Karadeniz Üniversitesi” URL: <http://www.ibsu.edu.ge/Default.aspx#tr-TR> (25.05.2012)

Aslında Gürcüler için sivil toplum tarih boyunca önemli bir unsur olmuştur. Gürcü halkının istikbalini muhafaza etmesi için sivil toplum önemli başarılarla imza atmıştır. Bu durumlara örnek olarak Kral David'in Tiflis'i geri alırken verdiği mücadele verilebilir. Kral David Tiflis'i Müslümanların elinden geri alıp, Gürcü krallığını kurarken geniş bir halk kitlesi kendisine yardım etmiştir. Bu dönemden sonra Gürcüler, Kral David yönetimi altında oldukça refah bir süreç yaşamıştır.²¹¹

Sovyetler Birliği'nin son dönemlerinde Gürcü halkının bağımsızlık istekleri artmıştır. Ancak sivil toplum örgütlenmeleri ve kamuoyu bilgilendirmeleri Sovyet kontrolünde olduğu için, Gürcülerin bağımsızlık hakkında kamuoyu yaratması ancak yer altı faaliyetleriyle mümkün olmuştur. Öyle ki Gürcistan Cumhuriyeti'nin kurucusu sayılan Gamsakhurdia da giriştiği Sovyetler Birliği karşıtı oluşumlar nedeniyle birçok kez göz altına alınmıştır. Ancak samizdat dağıtımlarıyla bile olsa, neticede Gürcü halkı bağımsızlık düşüncesi etrafında güçlü bir kalkan oluşturarak, Gamsakhurdia önderliğinde Gürcistan Cumhuriyeti'ni ilan etmişlerdir. Gürcü sivil toplumunun yarattığı diğer bir siyasi değişiklik olarak Gül Devrimini de örnek göstermek mümkündür. Burada ardında binlerce Shevardnadze karşıtı Gürcü'nün desteğini alan Saakaşvili yönetimin değişmesini sağlamıştır.

Gürcü halkı, birtakım organizasyonlarla siyasal hayatta değişikliklere neden olsa henüz Gürcistan'da kemikleşmiş bir sivil toplumun varlığından bahsetmek yetersizdir. Bugün Gürcü toplumuna bakılacak olursa, gelir dağılımının eşitsizliğinin etkisiyle etkin bir orta sınıftan söz edilememektedir. Bunun yanında sivil toplum örgütlenmeleri devlet tarafından desteklenmemektedir. Mevcut devlet dışı organizasyonlar da genellikle yabancı desteklerle faaliyetlerini yürütmektedir. Bunun yanında kamuoyu oluşması için önemli bir öge olan medyanın Gürcistan'daki durumuna bakıldığı zaman farklı bir izlenim elde edilememektedir. 2010 yılında Freedom House Örgütü yayınladığı raporda ülkelere yüzlük sistemde basın özgürlüğü notu vermiştir. Bu raporda Gürcistan 59 puan almıştır.²¹²

Sonuç olarak Türkiye, Gürcistan'da henüz oluşmamaya başlamış sivil toplum örgütlenmesini destekleyerek, demokrasiye katkıda bulunan bir komşu izlenimi yaratabilir.

²¹¹ Bkz. David Gogeshvili, "Civil Society in Georgia and its History", Civil Society or Civil War?, The Project "Active society in practice", 2010, s.89.

²¹² Bkz. Svetlana Muradyan, "The role of Mass Media in the Development of the civil society of Georgia", Civil Society or Civil War?, The Project "Active society in practice", 2010, s.135.

Böylece Gürcistan'da mevcut olan Türk imajının olumlulaştırılması mümkün olacaktır. Ancak Gürcü toplumuna yönelik girişilecek faaliyetlerde Türkiye'nin Müslüman misyoner algısı yaratabilecek adımlardan kaçınılması gerekmektedir. İki toplum arasındaki ilişkiler için hassas bir undur olan din faktöründen ziyade diğer sosyal alanlarda ortak platformlar yaratılarak Türk dış politikasına olumlu girdiler elde etmek mümkün olabilecektir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye Cumhuriyeti, Soğuk Savaş öncesinde ve sonrasında uzun yıllar boyunca siyasi ve ekonomik açıdan tam bağımsız politikalar gerçekleştirememiştir. İkinci Dünya Savaşının ardından uluslararası düzende komünist Sovyetler Birliğinin tehdidinin karşısında ABD, Fransa ve İngiltere gibi büyük güçler bir blok oluşturmuştur. Dünyada beliren bu yeni siyasi blokta güvenlik endişeleri nedeniyle Batı tarafında olmayı tercih eden Türkiye Cumhuriyeti dış politikada genel anlamıyla ABD ve Avrupalı büyük devletlerle paralel hareket etmek durumunda kalmıştır. Böylelikle Türkiye, dünyaya can veren atardamarların yoğunlaştığı komşu bölgelerinde etken ülke olma konumunu ittifakı durumundaki diğer güçlü devletlere bırakmıştır. Genel olarak ülke varlığı ve bütünlüğüne tehdit olarak gördüğü güvenlik konularında askeri işbirliği oluşumlarına girmiş, diğer konularda ise edilgen bir politika izlemiştir.

Türkiye, 2000’li yıllara kadar siyasi ve ekonomik istikrarın ve ülke güvenliğinin sağlanmasının tek yolunun Batılı devletlerle iyi ilişkiler ve buna paralel olarak AB’ye üyelik olduğu düşüncesinden hareket ederek politikalar oluşturmuştur. Ancak hızla etkisini arttıran küreselleşme ve uzun yıllar takip edilen Batı merkezli siyasetin esasında hiçbir sonuç vermediğinin anlaşılması üzerine Türkiye 2000’li yılların başında yeni bir dış politika oluşturma ihtiyacı duymuştur. Keza 1990’lı yıllarda zaten askeri darbelerin etkisini üzerinden atamayan Türkiye, başarısız koalisyon hükümetleriyle birçok siyasi ve sosyo-ekonomik krizle karşı karşıya kalmıştır. İç siyasetin kaotik ortamında etkili dış politika oluşturmaktan yoksun olan Türkiye, Kasım 2002 seçimlerinde uzun yıllar sonrasında ilk kez tek bir partinin iktidara gelmesiyle yeni bir öneme adım atmıştır.

2002 yılından itibaren üç kez ardarda tek başına iktidara gelen AK Parti, iç ve dış siyasette bir çok yenilik yapmayı amaçlamıştır. İlk yıllarda sahip olduğu seçmen tabanı ve bazı liderlerin söylemleri nedeniyle Türkiye’nin irticai bir tehlikeyle karşı karşıya olduğu eleştiri yapılsa da, Ak Parti hedeflediği değişimlerin gerçekleştirmeye başlamıştır. Bu dönemde özellikle Batılı basın mensupları ve akademisyenlerin Türkiye’nin politik odağının batıdan doğuya doğru kaydığı endişeleriyle gerçekleştirdiği söylemlere, Türk dış politika yapıcılarını kısa sürece cevap vermiştir. Ankara’daki dış politika temsilcileri Türkiye’nin ekseninin doğuya doğru kaymadığını, yıllardır sınırlı tutulan dış politika vizyonunun olması

gerektiği gibi genişletilmeye başlandığını belirtmiştir. Özellikle Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu döneminde dış politikaya, yeni bir oluşum getirilmeye çalışılmıştır.

Ahmet Davutoğlu, öncelikle Türkiye'nin milli çıkarlarının kazanımında elzem olan, coğrafi olarak yakın ve tarihsel-kültürel anlamda ortak öğelerin yoğun olduğu bölgelere yönelik siyasetin gözden geçirilmesi gerektiği ifade etmiştir. Bu anlamda ilk aşamada Ortadoğu, Balkanlar, Orta Asya ve Kafkasya Türkiye'nin yeni açılımlar yapması gereken bölgeler olmuştur. Davutoğlu döneminde “komşularla sıfır sorun”, “proaktif dış politika”, ve “strateji derinlik” gibi terimler dış politika konularında ana nitelikler durumuna getirilmiştir. Ayrıca uzun yıllardır Türkiye'nin dış siyasi amaçlarında ulaşmayı düşündüğü metoda da bir değişiklik yapılması gerekli görülmüştür. Bu çerçevede Türkiye güvenlik endişelerini gidermek için askeri yatırım ve işbirliklerine öncelik tanırken, sosyal ve ekonomik konularda daha edilgen politikalar yürütmüştür. AK parti döneminde bu durum değiştirilerek tıpkı Avrupa tarihinde Fransa-Almanya arasındaki problemlerin çözümünde kullanılan metod gibi, bölgesel barışın ve istikrarın sağlanması için ekonomik ve sosyal birliğin birincil amaç olduğu kanaatine varılmıştır. Bu maksatla dış ilişkilerde kamu diplomasisinin önemine vurgu yapılarak, Ortadoğu, Balkanlar, Orta Asya ve Kafkasya coğrafyalarındaki işbirliği genişletip, temaslar arttırarak yeni bir dış politika metodu uygulanmaya başlamıştır.

Son dönemlerde bazı Batılı akademisyenlerin de ifade ettiği gibi Türkiye, dünya devletleri arasında önemli bir yere gelişmiştir. Dünyanın en gelişmiş 20 ülkesinden biri olan, küresel krizin vahim sonuçlarından sonra çabuk toparlanıp ekonomisinde önemli bir genişleme yaratan Türkiye, 2002 yılı sonrasında oluşturduğu dış politikanın nispeten başarılı olduğunu kanıtlamıştır. Davutoğlu dış politikası ile de Türkiye'nin sesi daha önceki hükümet dönemlerine kıyasla uluslararası arenada daha fazla duyulur olmuştur. Tabi ki Türkiye'nin bu yeni imajının tek nedeni Davutoğlu politikası değildir, bunun yanında birçok unsur da mevcuttur. Örneğin 11 Eylül sonrası dönemde tüm dünyadaki teröre karşı işbirliği kapsamında Batılı ülkelerin Müslüman Türkiye'ye ihtiyacının artması da AK Parti hükümeti için bir avantaj niteliğindedir. Türkiye'ye kültürel ve coğrafik olarak yakın olan Orta Doğu ve Orta Asya ülkelerindeki sorunların çözümü ve bölgenin Batı ile iletişimi için Türkiye stratejik bir öneme sahiptir. Bu kapsamda Amerikan Başkanı Barack Obama da iktidara gelmesinin ardından Türkiye ile mevcut ilişkilerinin önemine değin konuşmalar yapmıştır.

2002 yılı sonrasında yeniden oluşturulmaya çalışılan dış politika kapsamında, çalışmanın ana konusu olan Türkiye'nin Güney Kafkasya, daha dar kapsamda ise Gürcistan siyasetinin analiz edilmesinde yarar vardır. Öncelikle Kafkasya sahip olduğu din, dil, ırk gibi sosyal unsurların yanında yer altı-yerüstü kaynaklarının zenginliği açısından dünya devletlerinin dikkatini üzerine çekmektedir. Ayrıca Kafkasya bölgesi, birçok Batılı devletin endüstrilerinin çarklarının dönmesi açısından hayati öneme sahip olan Orta Asya ve Hazar enerji kaynaklarının transit hatlarını üzerinde bulundurmaktadır. Bunun yanında Rusya'nın Akdeniz, Ortadoğu ve hatta Afrika coğrafyalarına ulaşması için Kafkasya güzergahını kullanması gerekmektedir. Kafkasya'nın köprü niteliğinde olduğu diğer bir durum ise Asya ve Avrupa'nın ulaşım yollarıdır. Bu kapsamda son yıllarda gündeme gelen Bakü-Tiflis-Kars demiryolu Londra'dan çıkan bir trenin Kafkasya üzerinden Çin'e kadar ulaşabilmesini mümkün kılmaktadır. Türkiye açısından önemi irdelendiği zaman ise Kafkasya, Orta Asya bölgesinin giriş kapısıdır. Bununla birlikte Türkiye'nin siyasi ve ekonomik çıkarları kapsamında önemli bir yere sahip enerji transit hatları açısından Kafkasya göz ardı edilemeyecek bir konumdadır.

Yukarıda sayılan etkenler nedeniyle Kafkasya yüzyıllardır birçok devletin ilgisini çekmiş, neticede de nüfuz mücadelelerine maruz kalmıştır. İlk olarak 18. Yüzyıl ve öncesinde Rus, Pers ve Osmanlı Kafkasya'da otorite kurma amacıyla kıyasıya mücadelelere girişmiştir. Ardından 1877-78 yıllarında yaşanan Osmanlı-Rus savaşının ardından, yenilen Osmanlı Kafkasya sahnesinden çekilmiştir. Aynı dönemde Hindistan sömürge yollarını güvence altına alma amacındaki İngiltere, Rusya'nın rakibi olarak bölgede var olma çabasına girişmiştir. Sovyetler döneminde Rus hâkimiyeti altında olan Kafkas toprakları, Soğuk Savaş sonrasında ise birçok devletin rekabete girdiği bir bölge olmuştur. 1991'de varlığı sona eren Sovyetler Birliği'nin ardından oluşan güç boşluğu halef devlet Rusya, ABD, AB, İran, Türkiye ve hatta Çin tarafından doldurulmak istenmektedir.

Güney Kafkasya'da küresel güçlerin mücadelesi 2000'li yıllarda hızla devam etmektedir. Rusya'nın "Yakın Çevre Politikası" kapsamında oluşturduğu nüfuz alanı ABD tarafından yok edilmek istenmektedir. Enerji kaynakları ve geçiş yollarını odak noktasına alan Washington yönetimi, 11 Eylül saldırıları sonrasında tüm dünyaya küresel teröre karşı mücadele edeceğini açıklamış ve bu kapsamda Kafkasya'ya yönelik açılımlar gerçekleştirmeye başlamıştır. Rusya ise İran ile işbirliğine girerek ABD ile rekabet gücünü arttırmaya çalışmaktadır.

Güney Kafkasya'nın uluslararası politikadaki statüsüne değindikten sonra Gürcistan'ın Türkiye için önemi daha kolay ifade edilebilmektedir. Türkiye'nin hemen kuzeydoğusunda yer alan Gürcistan, coğrafi olarak Anadolu'nun devamı niteliğinde sayılabilmektedir. Ayrıca Türkiye'nin bu komşusu ile Osmanlı Devleti döneminden kalan bir tarihi ortak mirası da mevcuttur. Asya ve Avrupa kıtasının kavuştuğu, Orta Asya ve Orta Doğu gibi stratejik bölgelerin hemen yanı başında olan Gürcistan'ın jeostratejik konumu Türkiye'nin dış politikası için oldukça önemlidir. ABD'nin Kafkasya politikasının temel amacı olarak gösterilen bölgede Rus etkisinin yok edilerek enerji kaynaklarında çıkar sağlaması konusunda Washington ve Ankara paralel siyaset izlemektedir. NATO üyesi olan Türkiye, Sovyetler Sonrası dönemde ABD ile beraber Gürcistan'a askeri ve ekonomik yardımlarda bulunarak, çıkarlarını güvence altına almak istemiştir.

Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'ni bir tehdit olarak değerlendiren Türkiye, 1991 sonrası dönemde de ülke birliğine yönelik birtakım güvenlik endişelerine sahip olmuştur. Sovyetler Birliğinin halefi Rusya Federasyonu'ndan Türk topraklarına yöneltilebilecek yeni tehditler konusunda Gürcistan bir tampon bölge konumundadır. Ayrıca Türkiye, Güney Kafkasya'da Rus hâkimiyetinin azalmasıyla burada bölgesel güç olmayı amaçlamıştır. Ermenistan ile uzun yıllardır çözilemeyen ve artık “donmuş bir sorun” olarak nitelendirilebilecek diplomatik problemler nedeniyle Türkiye'nin Orta Asya ve Hazar bölgesine ulaşımı Gürcistan üzerinden yapılmaktadır. Ayrıca Ankara'nın Erivan ile direkt olarak diplomatik olarak ilişkilerinin bulunmaması nedeniyle, Türkiye-Ermenistan arasındaki bürokratik işleri Gürcistan tarafından yapılmaktadır. Bunun yanında Orta Asya ve Hazar'dan Avrupa'ya kadar uzanan enerji nakil hatları Gürcistan üzerinden Türkiye'ye gelerek buradan batılı ülkelere ulaştırılmaktadır. Türkiye'nin Avrupalı Devletler nezdindeki bu stratejik önemine Gürcistan da dolaylı olarak katkıda bulunmaktadır.

Genel olarak bakıldığı zaman Güney Kafkasya'daki güç rekabetinde Azerbaycan ve Gürcistan Türkiye'nin stratejik ortaklarıdır. Ancak Türkiye'nin bölgesel rakibi Rusya ise zaten bölge devletleriyle uzun zamandır mühim sorunları olan Ermenistan'ı ve bölgesel güç olmayı hedefleyen İran'ı kendi yanına çekerek Güney Kafkasya'da etken politikalar izlemeye çalışmaktadır. Ancak ABD yönetimi Rusya'nın bu etkenliğini önlemek için Türkiye, Azerbaycan ve Gürcistan ile sıkı ilişkiler tesis etme yoluna gitmiştir.

Türkiye'nin Güney Kafkasya politikası açısından oldukça mühim konumdaki Gürcistan ile ilişkiler Atatürk döneminden beri mevcuttur. Ancak Ankara-Tiflis diyalogu, gerek Gürcistan'ın iç siyasi durumu gerekse Türkiye'nin dış politika öncelikleri nedeniyle yıllarca istenen düzeyde gerçekleştirilememiştir. Süleyman Demirel ve Turgut Özal dönemlerinde birtakım siyasi, askeri ve sosyo-ekonomik girişimde bulunulmuşsa da Türkiye ve Gürcistan arasındaki ilişkilerin en ileri seviyede yürütüldüğü dönem 2002 yılı sonrasında AK Parti iktidarındır.

AK Parti döneminde sıklaştırılıp içeriği genişletilen resmi ziyaretlerin yanı sıra; askeri, siyasi ve sosyo-ekonomik işbirlikleri de genişletilmiştir. Çünkü Türkiye'nin bölgesel politikalarının sorunsuz uygulanabilmesi için demokratik ve ekonomik açıdan gelişmiş bir Gürcistan'ın varlığı gerekmektedir. ABD ile beraber Türkiye, Gürcistan'ın kalkınıp gelişmesi için bir takım yardım girişimlerinde bulunmuştur. Bunun yanında ekonomik ilişkilerin daha da güçlenmesi adına iki ülke arasında vizeler kaldırılmış, ardından bu da yeterli görülmeyerek 2011 yılında iki ülke vatandaşlarının karşılıklı olarak pasaportsuz yer değiştirmesini sağlamak için bir anlaşma imzalanmıştır.

Türkiye 2008 yılının Ağustos ayında Rusya ile Gürcistan arasında patlak veren savaşta bir denge politikası izlemiştir. Ancak aynı zamanda Gürcistan'ın toprak bütünlüğüne karşı olan saygısını da vurgulayarak meydana gelen savaşın sonlandırılması için girişimlerde bulunmuştur. Gürcü-Rus savaşının bir an önce sonlandırılıp bölgede barış ve istikrarın bir an önce tesis edilmesi amacıyla temaslarda bulunan Başbakan Recep Tayyip Erdoğan "Kafkasya'da İstikrar ve İşbirliği Platformu" fikrini ileri sürmüştür. Bu fikir kapsamında Kafkas ülkeleri bir araya gelerek sorunlarını tartışabilecekleri, siyasi, askeri ve ekonomik işbirliği bağlarını geliştirerek bölgesel istikrarın ve kalkınmanın sağlanması amaçlanmıştır. Böylece Türkiye Tiflis-Moskova arasındaki sorunun çözülmesi kapsamında, bölgede sorunların çözülmesi ve istikrarın sağlanmasındaki iyi niyetini belirterek, artık bölgesel mevzulara müdahil olacağını işaretini vermiştir.

Türkiye ile Gürcistan arasında son yıllarda meydana gelen bu yakınlaşma, her iki tarafın da milli çıkarlarının kazanılması açısından oldukça mühim bir gelişmedir. Yıllarca bölgesel konularda sesini duyuramamış olan Türkiye, yeni dönemde yaptığı açılımları geliştirerek etken politikalar izlemelidir. Gürcistan konusunda da Türk dış politika yapımcıları da mevcut durumu analiz ederek birtakım iyileştirme çalışmalarında bulunması gerekmektedir. Öncelikle

Türkiye ve Gürcistan arasında giderek artan dış ticaret hacminin ivmesinin arttırılması için, var olan mevzuat ve alt yapı eksiklikleri giderilmelidir. Hukuki zemin güçlendirildikten sonra ticari ilişkiler için elzem olan sınır kapılarının kapasitesinin iyileştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca Gürcistan pazarına daha fazla yatırım yapılması için, Türk yatırımcılarına bölge ile ilgili bilgi ve destekler verilmesi konusunda çalışmalar yapılmalıdır.

Ankara ve Tiflis hükümetleri arasındaki ekonomik ilişkilere etkisi olan bölgesel problemlerin çözülmesi için, konulara müdahil olan ülkeler arasında ortak komisyonlar oluşturulmalıdır. Böylece bölge devletleri arasındaki siyasi sorunlar çözülerek, ekonomik ve toplumsal ilişkilerin geliştirilmesi için uygun bir ortam sağlanabilecektir.

Gürcistan ve Türkiye için enerji nakil hatları stratejik açıdan oldukça önemlidir. Her iki devlet de Orta Asya ve Hazar bölgesinden Batıya aktarılan enerji kaynaklarının geçiş güzergâhları üzerinde bulunmaktadır. Ayrıca Türkiye, TPAO aracılığıyla Orta Asya ve Hazar bölgesinde petrol arama ve çıkarma faaliyetlerinde bulunmaktadır. Ancak Türkiye'nin enerji politikalarının geliştirilmesi açısından TPAO'nun mevcut durumu yeterli değildir. Her şeyden önce teçhizat ve personel açısından yetersiz olan TPAO olanakları arttırılmalıdır. Ardından TPAO sadece petrol arama ve üretme faaliyetleriyle sınırlı kalmayıp, çıkartılan enerji kaynaklarının dünya pazarına ulaştırılması açısından da taşıma, dağıtım ve rafinaj gibi diğer işlemleri de gerçekleştirebilecek konuma gelmelidir.

Siyasi açıdan Ankara-Tiflis ilişkileri göz önüne alındığı zaman ise; Türkiye bölgesel istikrarın sağlanması ve Gürcü halkının bağımsızlıklarını güvence altına alıp refah içinde yaşaması için demokrasinin tam anlamıyla tesis edilmesi ve hukuk sisteminin iyileştirilmesi için kuzeydoğu komşusuna destekte bulunmalıdır. Gürcistan böylece insan haklarını gözeten ve hukukun üstün tutulduğu demokratik bir ülke olarak, bölge istikrarının sağlanmasında önemli bir rol oynayacaktır. Sonuçta ise Türkiye Kafkasya bölgesinde istikrarın tesisindeki önemini gösterebilecektir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus; Türkiye aktif politikalarını uygularken “istikrar getiren” değil, “kalkınmaya yardım eden” ülke görünümünde olmalıdır. Ayrıca bölgede Pantürkist politikaların oluşmasını önleyerek, Güney Kafkasya'da nüfuz oluşturma çabasında olduğu izlenimini vermemelidir.

Gürcistan bağımsızlığının ilanından günümüze kadar, iç siyasetindeki ayrılıkçı söylemleri kontrol altına alamamış, bu durumda çoğu zaman Rusya'nın Gürcü dış

politikasının işlemesi için kullanılmıştır. Abhazya ve Güney Osetya örneklerinde görüldüğü gibi Rusya, Batı ile bütünleşme yoluna giren Gürcistan'a engel olmak için Tiflis yönetimine karşı iç karışıklıkları kartını ileri sürmüştür. Neticede son dönemlerdeki gelişmelerin ardından Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlıklarının ilanını destekleyen gücün Moskova olduğunu söylemek mümkündür. Türkiye, kuzeydoğu komşusu ile ilişkilerinde toprak bütünlüğüne saygı prensibinden ödün vermemelidir. Bu kapsamda Ankara hükümeti, Abhazya ve Güney Osetya bağımsızlıklarını yakın dönemde tanımamalıdır. Ancak iki ülke arasındaki ilişkilerin esas olarak halklar tarafından şekillendirildiğini göz önüne alınarak, Türkiye'de bulunan Gürcü, Oset ve Abhaz vatandaşların yasal örgütlenmeleriyle, insani ve hukuki haklarını güvence altına almalıdır.

Tüm dünyada artık büyük devletlerin dış politikalarını gerçekleştirmede en büyük araç olarak gördükleri kamu diplomasisi imkânı Türkiye-Gürcistan ilişkilerinde de değerlendirilmelidir. Son yıllarda Türkiye'nin artan imkânlarına bağlı olarak bazı kamu diplomasisi yapılanmaları gerçekleştirmiş olsa da gelineen durum henüz yeterli değildir. Dış dünyada olumlu bir Türk imajı ve Türkiye'ye sempati kazandırmak için toplumsal projelere daha çok kaynak ayrılmalıdır. Geçmişte Gürcü toplumu içerisinde Türkiye'ye var olan önyargıların tamamen yok edilmesinin tek çözümü bu iki komşu halkı bir araya getiren platformların niteliği ve niceliğinin artırılmasıdır. Bu noktada Gürcistan'da faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarıyla bağlar güçlendirilerek, Türk kültürünü tanıtip olumlu algılar yaratacak olumlar gerçekleştirilmelidir. Örneğin her iki toplumda da benzer sorunlardan muzdarip olan kadınlar bir araya getirilerek birbirleriyle iletişim ağlarını güçlendirmeleri sağlanabilir. Bunun yanında toplumlararası diyalogun sağlanmasında en güçlü metot olarak Türk ve Gürcü gençlerin birlikte sosyal projeler yaratmasının önü açılabilir. Böylece farklı dinlerin ama aynı coğrafyanın insanları olarak Türkiye'den ve Gürcistan'dan gençler birbirlerini daha iyi tanıyarak, ortak kazanımları elde etmenin yollarını arayabileceklerdir.

Türkiye, 1991 yılından bu yana Moskova'yı devren çıkartarak doğrudan ilişkiler kurmaya başladığı Gürcistan ile son yıllarda temaslarını arttırmış bulunmaktadır. Gerek ülke içi gerekse konjonktürel nedenlerle henüz istenilen aşamada bulunmayan Ankara-Tiflis ilişkileri yukarıda bahsedilen unsurlar göz önünde tutularak yakın dönemde daha ileri safhalara taşınabilir. İlişkilerin gelişmesi hem Türk hem de Gürcü halklarının istikbalinin güvence altına alınmasının yanında, bölgesel barış ve istikrarın tesisinde de önemli etkiler yaratabilecektir.

KAYNAKÇA

Kitaplar:

- Abdullah Saydam, Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876), Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1997.
- Ahmet Davutoğlu, Stratejik Derinlik, İstanbul, Küre Yayınları, 69. Baskı, 2011.
- Akın Alkan, “21. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Karadeniz Güvenliği”, Ankara, Nobel Yayınları, 2006.
- Alain Touraine, “Demokrasi Nedir?”, (Çeviren: Oktay Kunal), İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2000.
- Ali Yaşar Sarıbay, Kamusla Alan Diyalojik Demokrasi Sivil İtiraz, İstanbul, Alfa Yayınları, 2000.
- Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1989.
- Atilla Sandıklı, Atatürk’ün Dış Politika Stratejisi ve Avrupa Birliği, Beta Basım, İstanbul, 2008.
- Ayşegül Sever, “Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı ve Doğu-1945-1950”, İstanbul, Boyut kitapları, 1997.
- Bülent Tanör, Türkiye’de Yerel Kongre İktidarları 1918-1920, İstanbul, Der Yayınları, 1992.
- Candan Azer, Babadan Oğula Güney Kafkasya: Türkiye-Güney Kafkasya İlişkileri, İstanbul, Truva Yayınları, 2011.
- Chantal Verdeil, Une " révolution sociale dans la montagne ": la conversion des Alaouites par les jésuites dans les années 1930, Heyberger, R. Madinier (Ed.), L'Islam des marges: Mission chrétienne et espaces périphériques du monde musulman, XVIe-XXe siècles, 2010.
- David Gogeshvili, “Civil Society in Georgia and its History”, Civil Society or Civil War?, The Project “Active society in practice”, 2010.
- Ergun Aybars, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, İzmir, Ercan Kitabevi, 2000.
- Erik Jan Zürcher, Modernleşen Türkiye’nin Tarihi, İstanbul, İletişim Yayınları, 1995.
- Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Ankara, Türkiye İşbankası Kültür Yayınları, 1986.
- Fahrettin Kırzioğlu, Osmanlılar’ın Kafkas Ellerini Fethi, , Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1998.
- Fırat Karabayram, Rusya Federasyonu’nun Güney Kafkasya Politikası, Ankara, Lalezar Kitabevi, 2007.

- Gürkan Zengin, “Hoca- Türk Dış Politikası’nda Davutoğlu Etkisi”, İstanbul, İnkılâp yayınları, 2010.
- Hakkı Uyar “Atatürk Dönemi İç Politikası (1920-1938), Süleyman İnan-Ercan Haytoğlu (ed.) Yakın Dönem Türk Politik Tarihi, Ankara, Anı Yayıncılık, 2007.
- Hamit Bozarslan,” L’alévisme et l’impossible équation du nationalisme en Turquie”, A. Dieckhoff, R. Kastoryano (Ed.) Nationalismes en mutation en Méditerranée orientale Paris, 2002.
- Huriye Yıldırım, Gürcistan Cumhuriyeti Siyasal Gelişmeler (1991-2010), Necati İyikan (Ed.), Orta Asya-Güney Kafkasya Siyasi Gelişmeler 1991-2010, İstanbul, Hiperlink Yayınları, 2011.
- Hüseyin Bağcı, Türk Dış Politikasında 1950’li Yıllar, Ankara, METU Pres, 2001.
- İsmail Berkok, Tarihte Kafkasya, İstanbul Matbaası, , İstanbul, 1958.
- İsmail Soysal, Tarihçeleri ve Açıklamalarıyla Birlikte Türkiye’nin Siyasal Andlaşmaları, Cilt:1, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3. Baskı, 2000.
- John C. Champbell, Defence of the Middle East: Problems of American American Policy, New York, Frederick A. Praeger, 1960.
- John F. Baddeley, Rusların Kafkasya’yı İstilas ve Şeyh Şamil, İstanbul, Kayıhan Yayınları, 1995.
- Joseph NYE, Yumuşak Güç, Ankara, Elips Kitap, 2005.
- Jörn Schütrumpf, Rosa Luxemburg ya da Özgürlüğün bedeli, Berlin, Karl Dietz Verlag, 2008.
- Kamuran Gürün, Dış İlişkiler ve Türk politikası (1939’dan Günümüze Kadar), Ankara, A.Ü. S.B.F ve Basın-Yayın Yüksek Okulu Basımevi, 1983.
- Levent Ürer, Mondros’tan Mudanya Mütarekesi’ne Türk Dış Politikası, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi, 2005.
- M. Sadık Bilge, Osmanlı Devleti ve Kafkasya, İstanbul, Eren Yayınları, 2005.
- Marie Felicite Brosset, Gürcistan Tarihi – Eski Çağlardan 1212 yılına kadar, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2003.
- Michael Llewellyn Smith, Ionian Vision: Greece in Asia Minor 1919-1922, London, University of Michigan Press, 1998.
- Monica D. Tuft, “Multinationality, Regions and State-Building: The Failed Transition in Georgia”, Regional & Federal Studies, London, Routledge Publisher, 2001.
- Monteagle Stearns, Entangled allies: U.S. policy toward Greece, Turkey, and Cyprus, New York Council on Foreign Relations Books, , 1992.

- Muhittin Demiray, “ Doğu ile Batı, Liberalizm ile Muhafazakârlık Arasında ANAP Dış Politikası”, Nejat Doğan-Mahir Nakip (Ed.), Uluslararası İlişkiler ve Türk Siyasal Partileri, Ankara, Seçkin Yayınları, 2006.
- Nevra Yaraç Laçınok, “Turgut Özal”, Ali Faik Demir (Ed.), Türk Dış Politikasında Liderler, Ankara, Bağlam Yayınları, , 2007.
- Nil Tuncer, “Süleyman Demirel” Ali Faik Demir (Ed.), Türk Dış Politikasında Liderler, Ankara, Bağlam Yayınları, 2007.
- Oral Sander, siyasi Tarih, ,Ankara, İmge Kitabevi, 1996.
- Oral Sander, Türk-Amerikan İlişkileri, 1947-1964, Ankara, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1979.
- Ögöl Erdemli,”Chronology: Turkey’s Relationswith the EU”, Ali Çarkoğlu- Barry Rubin (Ed.), Turkey and the European Union, Domestic Politics, Economis Integration and International Dynamics, NewYork, Franc Cass And Company Limited, 2003.
- Rıfat Uçarol, Siyasi Tarih 1789-1999, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2000.
- Salahi R. Sonyel, Türk Kurtuluş Savaşı Dış Politika, Cilt:2, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991.
- Serpil Sürmeli, Türk-Gürcü İlişkileri 1918-1921, Ankara, Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, 2001.
- Toktamış Ateş, Türk Devrim Tarihi, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2000.
- Umut Üzer, “Medeniyetler Çatışması”, Haydar Çakmak (ed.), Uluslararası İlişkiler- Giriş, Kavram ve Teoriler, Ankara, Platin Yayınları, 2007.
- Utkan Kocatürk, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Kronolojisi, Ankara, TTK Yayınları, 1983.
- Zalmay Khalilzad, Future of Turkish-Western Relations: Toward a Strategic Plan, Santa Monica CA, USA: Rand Corporation, 2000.
- Zbigniew Brzezinski, Büyük Satranç Tahtası, Çev: Yelda Türedi, İstanbul, İnkılap Kitabevi, 2005.

Makale ve Raporlar:

- “ Le G-20 Sous Différents Angle”, ATTAC, Paris, Mart 2009, s.2.
- “After the Rose the Thorns: Political Prisoners in Post-Revolutionary Georgia”, International Federation for Human Rights Raporu, Eylül 2009, no: 528, s.9.
- “Armenia, Azerbaijan, and Georgia:Political Developments and Implications for U.S. Interests”, CRS Report for Congress, Ağustos 2008.

- “Situations et perspectives de l’economie mondiale, 2008”, Nations Unies, New York, 2008, s.3.
- Aytekin Yılmaz, “Sivil Toplum Demokrasi ve Türkiye”, Yeni Türkiye: Sivil Toplum Özel Sayısı, Yıl:3, Sayı: 18, 1997, s.86.
- Barış Ertem, “Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı”, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 12 Sayı 21, Haziran 2009, s.377-397.
- Burcu Gültekin, “Prospects For Regional Cooperation on NATO’s South Eastern Border Developing a Turkish-Russian Cooperation in South Caucasus”, NATO Manfred Wörner Fellowship Final Report 2004 / 2005, s.10.
- Catherine Locatelli, “ Russie-Caspienne: l’enjeu de la diversification gazière de l’UE Laboratoire d’economie de la production et de L’integration Internationale, Cahier de Recherche no: 25, Novembre 2009, Saint-Martin-d’Hères, s. 5.
- Chad Nagle,” Who's Afraid of the Pankisi Gorge?”, Counter Punch, Haziran , 2002, s.4-6.
- Dorothee Schmid, “La Turquie après la Guerre froide. Cavalier seul”, Grande Europe n° 37, La Documentation Française , Octobre 2011.
- Ertan Efegil / Neziha Musaoğlu, Soğuk Savaş Sonrası Dönemin Uluslararası Sistemin Yapısına İlişkin Görüşler Üzerine Bir Eleştiri, Akademik Bakış Dergisi, Cilt:2, Sayı:4, Yaz 2009, s.4.
- Evan POTTER, « Canada and the New Public Diplomacy », Netherlands Institute of International Relations, s.3.
- Gamze Güngörmüş Kona, The Black Sea Economic Cooperation Organization(The BSECO) and Turkey, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (5), 2003/1 : 39-54
- Gözde Ergin ve Fahri Türk, “Türkiye’de Eğitim Gören Orta Asyalı Öğrenciler”, Sosyal Ve Beşeri Bilimler Dergisi, Cilt 2, Sayı 1, 2010.
- H. Cevahir Kayam, “Lozan Barış Andlaşmasına Göre Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Konunun TBMM’de Görüşülmesi”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı 27, Cilt: IX, Temmuz-Kasım 1993.
- Harry N. Howard, é Germany, The soviet Union and Turkey During World War II”, The Department of State Bulletin, vol. XIX, No:472, July 1948, s.64.
- Hasan Kanbolat, Rusya Federasyonu’nun Güney Kafkasya’daki Askeri Varlığı ve Gürcistan Boyutu, Stratejik 9Analiz, cilt 1, sayı 3, Temmuz 2000.
- İlhan Sağsen, Arap Baharı, Türk Dış Politikası ve dış Algılaması, Ortadoğu Analiz Dergisi, Temmuz-Ağustos 2011, Cilt:3, Sayı:31-32, s.61.

- Jim Nichol, "Georgia and NATO Enlargement: Issues and Implications", CRS Kongre Raporu, 07.03.2008.
- John W. R. Lepingwell, "The Russian Military and Security Policy in the Near Abroad", *Survival*, Cilt: 36, Sayı:3, Sonbahar 1994, s.77-92.
- Larman C. Wilson, "The Monroe Doctrine, Cold War Anachronism: Cuba and the Dominican Republic", *The Journal of Politics*, Vol. 28, No. 2 (May, 1966), pp. 322-346.
- Liberal Düşünce Topluluğu, "Türkiye Cumhuriyeti Dernekler Mevzuatının Avrupa Birliği Standartlarına Uyumu Raporu", Beyaz Rapor, Ankara, 2001, s.1.
- Lord Altrincham . Les problèmes du Moyen-Orient. In: *Politique étrangère* N°3 - 1947 - 12e année pp. 261-274.
- Marie-Emmanuelle Reytier, "La politique allemande de la France et de la Grande-Bretagne dans L'Europe Nouvelle, 1918–1924" , *Synergies Royaume-Uni et Irlande* no: 4, 2011, s.37-38.
- Mehmet Özcan (Ed.), *Gürcistan-Rusya Krizi Değerlendirme Raporu - Krizin Türkiye'ye, Bölgeye ve Küreye Etkileri*, Ankara, USAK Yayınları, 2008, s. 8.
- Muhittin Gül, B "Türk-Gürcü İlişkileri ve Türkiye Gürcüleri", *SAÜ Fen Edebiyat Dergisi*, Cilt:11, Sayı:1, 2009, s.80.
- Oya AKGONENC, « Dış Politikada Diplomasinin Rolü, Önemi ve Metodları », *Jeopolitik*, Ekim 2009, s. 14.
- Pierre Briançon, "Chronologie Méditerranéenne", *Options Méditerranéennes*, Series Cahiers, Vol30. Zaragoza: CIHEAM / FAO / INRH, s.33-34.
- S. Vryonis, Jr, *The Mechanism of Catastrophe : the Turkish Pogrom of September 6-7, 1955, and the Destruction of the Greek Community of Istanbul*, 2005.
- Sergi Kapanadze, "Georgia and the EU: The Paths to Europe", *Journal of Foreign Policy of Moldova (EuroJournal.org Journal of Foreign Policy of Moldova)*, issue: 04/2004.
- Tarık Oğuzlu, *Türk Dış Politikasında Davudoğlu Dönemi*, *Ortadoğu Analiz*, Eylül 2009, Cilt:1, Sayı:9, s.44.
- Tiflis Ticaret Müşavirliği, *Gürcistan Ülke Raporu*, Temmuz 2003, s.27.
- Valery Dzutsev, *South Ossetians fear war. Rebel province is tense as Tbilisi steps up pressure for reunification*, in: *IWPR's Caucasus Reporting Service* No. 238, 16 Haziran 2004.

Tezler:

- Ahmet Çelik, “İkinci Dünya Savaşı Sürecinde (1939-1945) Muhalif Basın”, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Kadir Kasalak, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2011), s.71.
- Badri Shantadze, Gürcistan’ın Komşuları ile İlişkileri ve Jeopolitik Etkinin İncelenmesi, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: İbrahim S. Canbolat, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası Anabilim Dalı, 2006), s.77.
- Cemail Şengül, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Ve Birliğin Türkiye Üzerindeki Beklenen Etkileri, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Teorisi Bilim Dalı, 2009) s. 27-29.
- E. Gülsencen Kafkasyalı, ABD–Rusya Hegemonya Mücadelesinde Gürcistan ve Gül Devrimi, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Mümtazer Türköne, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007) s. 93.
- Kamil Murat Uşun, Geçmişten Günümüze Türk–Gürcü İlişkileri, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Erdal Açıkse, 2006) s. 66.
- Mete Taşkın, “Bağımsızlığından sonra Gürcistan Türkiye İlişkileri”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Türkan Başyigit, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006), s.28.
- Olga GARANINA, “L’insertion Economique Internationale de la Russie Actuelle: Une approche d’economie politique internationale”, (Yayınlanmış doktora tezi, Danışmanları: Bernard GERBIER-Igor MAXIMTSEV, Universite Grenoble II Pierre Mendes France U.F.R. Economie, Strategies, 2007), s.5.
- Rukiye Tınas, “La Presse Ecrite Turque et la laicite période Janvier-Avril 2007”, (Yayınlanmış Master Tezi, L’institut d’Etudes Politiques de Lyon, 2007), s.19.

Gazeteler:

- “Iran/sanctions: Ankara veut s'exempter”, Le Figaro, 21.03.2012.
- “La Turquie: Un modele pour les pays musulmans?”, L’Hebdo, 31 Mart 2011
- Cumhuriyet Gazetesi, 14 Kasım 2003.
- Florence Mardirossian, “Georgia-Russie, les enjeux de la crise”, Le Monde, 25 Ağustos 2008.
- Radikal Gazetesi 10 Mart 2005.
- Radikal Gazetesi 20 Aralık 2006.

Radikal Gazetesi 26 Kasım 2003.

Resmi Gazete, 9 Haziran 1994, s.7

Vicken Cheterian, “Les ratés de la reconciation turco-arménienne”, Le Monde, 26 Ocak 2012.

İnternet Kaynakları:

“Societe des Nations- Recueil des Traités”

“AB’nin Tutumu Sertleşiyor” URL: <http://bbc.co.uk/turkish/news/story/2008> (11.02.2012).

“Azerbaijan, Georgia, Turkey Sign Cooperation Declaration”, URL:

<http://www.civil.ge/eng/article.php?id=24869> (09.06.2012)

“Bakü-Tiflis-Kars demiryolu temeli atılacak” 22.07.2008

“Christianity and the Georgian Empire”

[http://lcweb2.loc.gov/cgiin/query/r?frd/cstdy:@field\(DOCID+ge0015\)](http://lcweb2.loc.gov/cgiin/query/r?frd/cstdy:@field(DOCID+ge0015)) (07.02.2012)

“Ecevit Çeçenistan’ı Değerlendirdi.”, URL:

<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=-111321> (05.02.2012)

“Foreign Operations Appropriated Assistance: Georgia”,

“Géorgie: qu'attend l'UE pour agir face à Moscou ?”, URL:

http://www.lefigaro.fr/debats/20070821.FIG000000021_georgie_qu_attend_l_ue_pour_agir_face_a_moscou_.html (03.04.2012)

“Géorgie: Un bateau des garde-côtes américains arrivé à Batoumi”

“Georgin Political Parties”,

URL:http://www.parliament.ge/index.php?lang_id=ENG&sec_id=24 (07.02.2012)

“GUUAM”, <http://www.guuam.org/general/browse.html> (08.02.2012).

“Gürcistan Ekonomisi”, URL: [http://www.ibp.gov.tr/pg/section-pg-](http://www.ibp.gov.tr/pg/section-pg-ulke.cfm?id=G%C3%BCrcistan)

[ulke.cfm?id=G%C3%BCrcistan](http://www.ibp.gov.tr/pg/section-pg-ulke.cfm?id=G%C3%BCrcistan) (26.05.2012)

“Gürcistan Ekonomisi”, URL: [http://www.ibp.gov.tr/pg/section-pg-](http://www.ibp.gov.tr/pg/section-pg-ulke.cfm?id=G%C3%BCrcistan)

[ulke.cfm?id=G%C3%BCrcistan](http://www.ibp.gov.tr/pg/section-pg-ulke.cfm?id=G%C3%BCrcistan) (26.05.2012)

“Gürcistan: Belgesel Tadında Bir Gezi”,

“Gürcistan’la dostluk kapısı”

“Gürcistan’ın 2011’in ilk yarısı için dış ticaret hacmi açıklandı”,

“İstanbul Petrol ve Nükleer Atık Boğazı”,

URL:<http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/detaylar.do?load=detay&link=7914>

(05.02.2012)

“Joshua Kucera, “Turkey: Is Ankara Moving Eastward?”

<http://www.eurasianet.org/node/62201> (17.03.2012)

“Kafkas İttifakı Rusya’ya Güç Verir”, Radikal Gazetesi, 19.08.2008

“Komşularla Sıfır Sorun Politikası Çöktü.”,

“L’adhésion à l’Union Européenne”, URL: http://www.glieuros.eu/IMG/pdf/edv_-_fiche_adhesion.pdf (16.03.2012)

“Russia/Georgia: Russia Impounds Georgian Mineral Water”

“Treaty of Georgievks”,

“Türk Kültür ve Sanatları Ortak Yönetimi (TÜRKSOY)”,

“Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Gürcistan Hükümeti Arasında İmzalanan Vize Kolaylığı Anlaşması” URL: <http://ua.mfa.gov.tr/detay.aspx?5720> (03.03.2012)

“Uluslararası Anlaşmalar”, URL: <http://ua.mfa.gov.tr/detay.aspx?5456> (25.05.2012)

”Uluslararası Karadeniz Üniversitesi” URL: <http://www.ibsu.edu.ge/Default.aspx#tr-TR> (25.05.2012)

Abdullah Kıran, “Milletler Cemiyeti ve Önlenemeyen Savaş”, http://www.gau.edu.tr/PDF-Files/JASA_03_06_PDF/JASA_003_06_03_Kiran.pdf (10.02.2012)

AK Parti Programı, 2004. URL: <http://www.akparti.org.tr/> (12.02.2012)

Avrupa Komisyonu, Country Strategy Papers 2002-2006: Republics of Armenia, Azerbaijan and Georgia, <http://europe.eu.int> (26.05.2012)

Aydın Can, “Atatürk Dönemi Türk-İran İlişkileri”

Birol Caymaz ve Emmanuel Szurek, “La révolution au pied de la lettre. L’invention de ‘l’alphabet turc’”, URL: <http://www.histoire.ens.fr/IMG/pdf/ejts-1363-6-la-revolution-au-pied-de-la-lettre-l-invention-de-l-alphabet-turc.pdf> (13.04.2012)

Cemil Koçak, İki Dünya Savaşı arasında Türkiye ve Almanya, URL: http://www.obarsiv.com/pdf/cemil_kocak_ikidunya.pdf (01.02.2012)

CIA The World Factbook URL: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/gg.html> (08.02.2012)

Corinne Deloy, “Elections législatives en Turquie 3 Novembre 2002”, <http://www.robert-schuman.eu/oeo.php?num=41> (07.04.2012)

Emin Salihi, “Türk Dış Politikasının Eksen Genişlemesinde Körfez Sermayenin etkisi”, URL: http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1504:tuerk-d-politikasnn-eksen-genilemesinde-koerfez-sermayesinin-etkisi&catid=168:ortadogu-analizler (14.02.2012)

- Emine Akçadağ, "Dünya'da ve Türkiye'de Kamu Diplomasisi" Kamu Diplomasisi Enstitüsü, URL: <http://kamudiplomasisi.org/pdf/emineakcadag.pdf> (26.05.2012)
- Ferhan Erkmenoğlu, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün Dünü, Bugünü ve Geleceği, URL: <http://www.diplomatikgozlem.com/briefing.asp?id=106>, (19.01.2012).
- François Goudreau, "L'occidentalisation de La Turquie et Ses Relations Avec Ses Voisins Orientaux, de La Guerre du Golfe À Aujourd'hui"
- Georgian Population, URL: http://www.geostat.ge/index.php?action=page&p_id=152&lang=en (07.02.2012)
- Gürcistan gelişmeleri", URL: <http://search.bbc.co.uk/search?uri=/turkce/&go=toolbar&q=g%C3%BCrcistan&tab=turkish&scope=turkish&start=28> (11.02.2012).
- http://www.tsk.tr/4_uluslararası_iliskiler/4_1_türkiyenin_barisi_destekleme_harekatina_katkilari/konular/turk_silahl%C3%BCkuvvetlerinin_barisi_destekleme_harekatina_katkilari.htm (05.03.2012)
- INOATE Resmi Web-sitesi, URL: <http://www.inogate.org/> (26.05.2012)
- Jean-François Bayart, "Turquie: un nationalisme est-européen et postimpérial", URL: http://www.fasopo.org/publications/legscolonial_jfb_1205.pdf (08.03.2012)
- Kamil Ağacan, Karadeniz Ekonomik İşbirliği İstanbul Zirvesi, <http://www.asam.org.tr/tr/yyazdir.asp?ID=1680&kat1=4&kat2=>, (19.02.2012)
- Kıbrıs Sorununun Tarihsel Süreci, URL: http://www.arem.gov.tr/rapor/degerlendirme/kibris_tarihsel_surec.pdf (11.03.2012)
- La diplomatie de Nicolas Sarkozy, vue par Pascal Boniface", URL: <http://www.offt.eu/presse/nos-contributions/article/la-diplomatie-de-sarkozy-vue-par> (11.02.2012)
- Mehmet Can, Türkiye Dış Politikasının Gürcistan-Rusya Savaşı ile Sınavı" URL: <http://www.ius.edu.ba/mcan/CPAPERS/CPDF/T%C3%BCrkiye%20Politikasi.pdf> (07.03.2012)
- Mustafa Kutlay, "Gürcistan-Rusya Krizi ve Avrupa Birliği'nin Dış Politika Sınavı", URL: <http://www.usakgundem.com/yazar/1042/g%C3%BCrcistan-rusya-krizi-ve-avrupa-birligi%E2%80%99nin-dis-politika-sinavi.html> (26.05.2012)
- NATO's Relations With Georgia" http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_38988.htm (08.02.2012)
- Neil MacFarlane, "Russia-Georgia Relations", URL: <http://politicsinspires.org/2011/07/russia-georgia-relations/> (25.05.2012)
- Recep Tayyip Erdoğan'ın yurtdışı gezileri için

Reha Yılmaz, “Türkiye-Gürcistan İlişkileri Üzerine”, URL:

http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1627:tuerkiye-guercistan-likileri-uezerine&catid=171:analizler-kafkaslar (05.03.2012)

Ronal Sunny, “Geçmişin İntikamı”,

URL:<http://www.birikimdergisi.com/birikim/dergiyazi.aspx?did=1&dsid=31&dyid=1211&yazi=Ge%E7mi%E7FEin%20%DDntikam%FD> (25.05.2012)

S. Frederick Starr Svante E. Cornell, “The Baku-Tbilisi-Ceyhan Pipeline: Oil Window to the West”, URL:<http://www.silkroadstudies.org/new/inside/publications/BTC.pdf> (25.05.2012)

Selçuk Çolakoğlu, “Türkiye2nin Gürcistan Politikası ve Kuzey Kafkasya”, URL:http://www.circassiancenter.com/ccturkiye/arastirma/0125_turkiyenin_gurcistan_politikasi.htm (05.02.2012)

Sid Ahmed Reffas, “L’endettement Public Ottoman (1857-1876)”,

Sinan Oğan, “Gürcü-Oset Savaşı Rusya-Gürcistan (Batı) Savaşına Dönüşürken, Bölgede Saflar da Belirleniyor” www.turksam.org/tr/a1451.html (07.02.2012)

TAV Havalimanları”

TAV referansları URL: <http://www.tavit.aero/mobile/tr-TR/default.aspx?url=/tr-TR/Pages/References.aspx&tip=1&type=Page> (03.04.2012)

URL: <http://www.1news.com.tr/guneykafkasya/gurcistan/20110727085215781.html> (08.03.2012)

URL: <http://www.basbakanlik.gov.tr/yurtdisiziyaret/> (11.03.2012)

URL: <http://www.belgeselyayincilik.com/genel/gurcistan-belgesel-tadinda-bir-gezi> (04.03.2012)

URL: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/230341/Treaty-of-Georgievsk> (25.05.2012)

URL: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/230341/Treaty-of-Georgievsk> (25.05.2012)

URL: http://www.eurel.info/telechargement/GR_traite_lausanne.pdf (23.03.2012)

URL: <http://www.ieim.uqam.ca/IMG/pdf/Turquie.pdf> (27.04.2012)

URL: http://www.mfa.gov.tr/turk-kultur-ve-sanatlari-ortak-yonetimi-_turksoy_.tr.mfa (26.05.2012)

URL: <http://www.offt.eu/presse/nos-contributions/article/la-diplomatie-de-sarkozy-vue-par> (11.02.2012)

- URL: <http://www.rferl.org/content/article/1067758.html> (25.05.2012)
- URL: <http://www.russie.net/article4452.html> (07.03.2012)
- URL: <http://www.state.gov/p/eur/rls/fs/108293.htm> (08.02.2012).
- URL: <http://www.tav.aero/tr-TR/Sayfalar/Havalimaniisletmeleri.aspx> (06.03.2012)
- URL: <http://www.tav.aero/trTR/Sayfalar/Havalimaniisletmeleri.aspx> (06.03.2012)
- URL: <http://www.zaman.com.tr/yazdir.do?haberno=335234> (25.05.2012)
- URL: http://hal.archivesouvertes.fr/docs/00/55/31/13/PDF/L_ENDETTEMENT_OTTOMAN_1.pdf (07.03.2012)
- URL: http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/aydin_can_ataturk_donemi_turk_iran_iliskileri.pdf (10.02.2012)
- URL: http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2011/11/1111104_economist.shtml (05.02.2012)
- URL: http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1627:tue-rkiye-guercistan-likileri-uezerine&catid=171:analizler-kafkaslar (05.03.2012)
- URL: http://www.circassiancenter.com/ccturkiye/arastirma/0125_turkiyenin_gurcistan_politikasi.htm (05.02.2012)
- URL: <http://www.cnnturk.com/2008/turkiye/07/22/baku.tiflis.kars.demiryolu.temeli.atilacak/484076.0/index.html> (02.03.2012)
- URL: http://www.mfa.gov.tr/no_94---16-haziran-2006_-kazakistan_in-btc-petrol-boru-hattina-katilimi-hk_-.tr.mfa (02.03.2012)
- URL: <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&ArticleID=894430> (05.02.2012)
- URL: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/10/20111022-5-2-1.pdf> (06.03.2012)
- URL: http://www.tsk.tr/4_uluslararası_iliskiler/4_1_turkiyenin_barisi_destekleme_harekatina_katkilari/konular/turk_silahli_%20kuvvetlerinin_barisi_destekleme_harekatina_katkilari.htm (05.03.2012)
- URL: <http://www.usakgundem.com/yazar/1042/g%C3%BCrcistan-rusya-krizi-ve-avrupa-birligi%E2%80%99nin-dis-politika-sinavi.html> (26.05.2012)
- Viktor Litovkine, “Le poids de la Turquie dans le complexe militaro- industriel russe”, URL: http://www.gab-bn.com/juin_06/Tr9- (09.03.2012)
- www.ipu.org (08.02.2012).
- www.osetyakomitesi.com/gurcistan (11.02.2012).

Mevzuat:

Gürcistan Anayasası (27.12.2005 tarihindeki değişiklik ile).

EKLER

Ek-1:

09.08.2011 –Ankara, TBMM

AK Parti Mardin Milletvekili Abdurrahim Akdağ ile “Türk Dış Politikasında Güncel Durum” konusu üzerine yapılan röportaj

Hazırlayan: Huriye YILDIRIM

- **Cumhuriyetin ilanından bu yana kadar var olan Türk Dış politikasının temel parametreleri dikkate alındığı zaman AK Parti döneminde dikkat çeken temel değişiklikler nelerdir?**

Türkiye AK Parti iktidarı dönemi öncesinde bölgedeki gelişmeleri genel olarak göz ardı ediyordu. Ancak 2002’de AK Parti iktidara geldikten sonra bölgedeki olaylara ilgili olmaya başladı. Kafkaslar, Balkanlar ve Ortadoğu’da sorunları izleyen değil, onlara müdahale edip çözmeye çalışan bir dış politika izlemeye başladı.

- **AK Parti iktidarı döneminde dış politikada meydana gelen bu değişikliklerin nedeni nedir? Bu değişimlerin Türkiye'ye kazanç yada kayıpları ne şekilde olabilir?**

Türkiye’nin dış politikasında 2002 sonrası dönemde meydana gelen değişimlerin nedeni olayları analiz etmeye başlamasıdır. Bu durumda artık dış politika, Türkiye ve dünya gerçekleri ile daha uyumlu hale gelmiştir. Sonuç olarak ise Türk Dış Politikasında hata yapma oranında düşüş meydana geldi

- **Sizce özellikle Batı basınında sık sık yer alan "eksen kayması" tartışmalarının gerçekliği ne boyuttadır? Bu eksen kayması tartışmalarının Türkiye'nin bölgesel ve küresel politikalarına yansımaları nasıl olabilir?**

Ülkemize ve batı dünyasında tartışılan bu eksen kayması yorumlarının ciddi bir gerçekliği yoktur. Aslında biz bu duruma “eksen kaymasından” ziyade “eksen yerine yeni

oturdu” dersek daha doğru bir söylemde bulunmuş oluruz. Türkiye 2002 sonrasında AK Parti döneminde daha önceki iktidarlardan farklı olarak jeopolitik öneminin ileri gelen elindeki “ince gücü” kullanmaya başladı. Bunun yanında Sayın Cumhurbaşkanımız, Başbakanımız ve Dışişleri bakanımızın da vurguladığı “eksen genişlemesi” söylemine de katılıyorum. Her ülkenin bulunduğu coğrafi konumu ve tarihsel geçmişi sebebiyle sahip olduğu bazı roller vardır. 2002 yılında başlayan bu dönemle Türkiye, bu rolünü eksenini de genişleterek oynamaya başladı.

- **Son yıllarda özellikle doğu komşularında uygulanan vize uygulamalarının kaldırılması Türkiye'ye gerçekte planlandığı gibi katkılar sağlamış mıdır? Bu iktidar döneminde söz konusu ülkeler ile ilişkileri geliştirmek için alternatif projeler uygulanacak mı?**

Türkiye’nin doğu sınırlarında Birinci Dünya Savaşı sonrasında çizilen sınırları ortak tarihi, dili, dini ve kültürü olan akraba toplulukları karşı karşıya konuşturdu. Yani kardeş kardeşe ancak karşıdan baktı ve sonrasında bazı anlaşmazlıklar çıktı. Ortaya çıkan bu sorunların sosyoekonomik olanlarından bazıları vizelerin kaldırılması ile çözüldü. Ancak gelen bu durum ile yetinilmemelidir. Zira benimde bir sınır bölgesi vekili olmamdan dolayı bölgedeki değişimlerin yeterli olmadığını gözlemliyorum, bazı hususlarda çalışmaların hız kesmeden devam ettirilmesini öngörüyorum. Bunlardan bazıları şöyle olabilir:

Gümrük kapılarındaki geçişlerde altyapı sorunlarından dolayı birçok sorun yaşanmaktadır. Bunların önüne geçmek için altyapılarda bir restorasyon çalışmasına gidilerek iyileştirilmeler sağlanmalıdır. Tabi ki bu durumda sınıra komşu olan ülkeler arasında mutabakatın sağlanması ile sağlanacaktır. Bu durumda diplomatik girişimler önemli rol oynamaktadır.

Bunun yanında diğer bir mağduriyet konusu ise oturma izin süreleridir. Sınıra komşu iki ülke arasında ticaret hacminin genişletilmesi ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi için önemli olan oturma izinlerinin sınırlılığı zaman zaman sorunlara yol açmaktadır. Bu nedenle oturma izinlerinin ülkeler arası anlaşmalar yoluyla esnetilmesi de gerekmektedir.

- **AB ilişkilerin tıkanması ihtimalinde Türkiye'nin gelişmekte olan bölgesel rolünün ivmesinin devamı için alternatif politikaları nelerdir? Varsa, bunların uygulanabilirlikleri ne durumdadır?**

Türkiye'nin dış politika hedefi sadece Avrupa ile sınırlı değildir. Bunun yanında bölgesel rolünü devam ettirmek için başka politikaları da vardır. Bu politikaların kapsama alanında Kuzey'de Rusya, Kafkasya ve Türkçe konuşan cumhuriyetler, doğuda İran, Irak ve Suriye gibi ülkeler de mevcuttur.

- **Sayın Vekilim, 2005 yılında Kazakistan Devlet Başkanı Nur Sultan Nazarbayev'in Orta Asya Birliğinin kurulması yönündeki bölge devletlerine yönelik olan teklifi konusunda ne düşünüyorsunuz?**

Esasında yararlı olabilir. Ancak kapsamı genişletilmeli, sınırlar Orta Asya ile kısıtlı kalmamalıdır. Dicle ve Fırat ülkelerini de kapsamalıdır. Ancak bu birlik içerisinde ülkeler birbirlerine karşı olmamalı ve bu birlikte bazı oluşumlara alternatif olarak gösterilmemelidir. Ayrıca oluşturulması düşünülen Orta Asya birliği bazı kriterlere sahip olmadan, dileyen her devletin katılımına açık olmalıdır. Aksi halde bölgede karşı güç oluşumu tehdidi ile karşı karşıya kalınarak bölgesel barış tehdit altına sokulabilir. Örneğin Türkçe konuşan Devletler zirvesi bu konuda sınırlamalara giderek bölgesel alanda politikalar üretmek konusunda eksik kalmıştır.

Bu kapsamda değinmek istediğim diğer bir konu da birliklerin sosyal ve ekonomik kriterlerinin olmamasının yanında bölgesel barış çalışmalarını da içermesi gerekmektedir. Sosyal ve ekonomik birliktelikler diplomatik ilişkilerde zenginleştirilip, sağlamlaştırılmalıdır.

- **Türkiye'nin Kafkasya ile ilişkilerin gelişmesinin, Rusya ve ABD gibi hem küresel hem de bölgesel dev güçlere yönelik Türk Dış Politikasında değişiklikler yaratacağını düşünüyor musunuz? Evetse, nelerdir**

Türkiye'nin "Stratejik Derinlik" ve "komşularla sıfır sorun" kapsamına dayalı olan dış politikası kapsamında Kafkasya'da da Ermenistan dahil tüm komşularıyla barışçıl siyaset gütmelidir. Kafkas halkları ile insani ve tarihi ortak geçmişimiz var. Türkiye "Model Ülke" olma dış politika stratejisini Kafkasya'da da sürdürmelidir.

Kafkasya'ya yönelik olacak dış politikamız; insan odaklı, problemleri çözme mantığı üzerine kurulu olarak geliştirilmelidir. Bölgede etkin olan Rusya ve ABD gibi büyük küresel güçleri de dikkate aldığımız zaman, bölgesel anlamda önemli bir güç olarak uluslararası camiada yer aldığımız şu dönemde bu güçlerle çıkar çatışması yaşayarak onlarla cebelleşmemize gerek yok. Türkiye büyük güçleri ve bölgedeki çıkarlarını da dikkate alarak akılcı bir dış politika izlemelidir.

Ek-2:

26 Mart 2012 – İstanbul

Gürcü Kültür Merkezi Yönetim Kurulu Üyesi Fazlı KAYA ile “Türkiye-Gürcistan İlişkileri” konusunda gerçekleştirilen röportaj metni:

- **Gürcü ve Türk kültürlerini karşılaştırdığımız zaman belirgin benzerlik ve farklılıklar nelerdir?**

Gürcüler ve Türkler iki ayrı etnik unsurdur. Gürcüler Kafkasyanın en otantik halklarından, ancak Türkiye ile sınır komşusu olma nedeniyle kültürel alışverişte bulunmuştur. Osmanlı döneminden itibaren Gürcistandaki Gürcülerin bir kısmı Müslümanlaşarak Türklerle ortak kültürel değerlere sahip olmuştur.

Türkiye’de farklı etnik unsurların dernekleşmesi 2005 yılından itibaren mümkün olmuştur. Örneğin 2005 yılından önce “Gürcü” ya da “Çerkes” isimlerini bulunan dernekler kurulamıyordu. Ancak 1990larda kurulan “*Batum Havarisi Yardımlaşma ve Kültürel Dayanışma Derneği*” *tüzüğüne* baktığım zaman orada Türk devletine karşı yazılmış bazı ifadeleri gördüm. Örneğin; “Batum’dan göçen Türkler”... Esasında bu dernek altındaki insanların bir kısmı milliyetçi olarak adlandırılabilen Gürcüler iken bu ifadeyi kullanmışlardır.

- **Gürcistan'daki Türkiye algısı nasıldır? bu algının yaratılmasında etken olan unsurlar nelerdir?**

Gürcistan’da 300 yıldan fazla bir Osmanlı hakimiyeti dönemi yaşanmıştır. Osmanlı imparatorluğunun bu topraklara işgalci sıfatıyla girmesi nedeniyle Gürcü halkında Türklerle karşı bir “işgalci” algısı oluşmuştur. Ancak son dönemlerde bu algının ortadan kalktığını söylemek mümkündür.

- **Türkiye’de yaşayan Gürcülerin karşılaştığı zorluklar nelerdir? Bu duruma Türk karar vericilerin yaklaşımları nasıldır?**

Türkiye’de artık yerleşik duruma geçmiş Gürcülerin yanında 150.000-200.000 arasında iş bulmak amacıyla gelen Gürcüler bulunmaktadır. Türkiye’deki Gürcüler kendilerini Gürcü olarak kabul ediyorlar ancak kültürel olarak asimile olmuş durumdadır. Anadillerini

konuşmada zorluk yaşıyorlar. Gürcü ya da Türk olmak arasında bir ikilem yaşamaktadırlar. Anayasasının 66. Maddesi uyarında Türkiye'deki alt etnik kimliklerin hiçbir güvencesi yok. Anayasa çalışmaları kapsamında Bunun yanında Gürcüler tek bir çatı altında toplanmak konusunda da bir zorluk yaşamaktadırlar.

- **Son dönemde Türkiye-Gürcistan arasındaki gelişmeleri (vizesiz geçiş hakkı vs.) nasıl karşılıyorsunuz? Bu gelişmeler iki ülke ilişkilerinin gelişmesi açısından yeterli midir? Değilse alternatif çözüm önerileri nelerdir?**

Bildiğimiz gibi üç günlüğüne Türkiye'den Gürcistan'a pasaportsuz geçiş imkanı sağlanmıştır. Böylece Gürcistan'ın ekonomisine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Ancak bu durum Batum'da yoğunlaşmıştır.

Gürcistan'ın sorunlu bölgeleri Abhazya ve Güney Osetye konusunda self determinasyon hakkının öne sürülmesi mümkün değildir. Aksi takdirde Rusya'nın hegemonya savaşlarına güç verilebilecektir. Bu sorunlar halkların kültürel haklarını elde ederek başka bir ülkenin güdümüne girmeden çözülebilir. Gürcistan'da Abhazların da Osetlerin de hakları vardır. Ancak Gürcü yönetiminin milliyetçi resmi politikaları bu hakları görmezden gelmektedir.

Son zamanlarda yine Amerika'nın etkisi ile Çerkes Soykırımı tanınmıştır. Bu gelişmenin tek hedefi ise Batılı devletlere özellikle de Amerika'ya yaranmaktır.

Türkiye'deki Abhazlar, Gürcistan'dan gelen diğer etnik gruplar ile karşılaştırıldığı zaman daha milliyetçidir. Rusya'nın Abhaz ve Çerkes hakları üzerinde çalışmalar gerçekleştirdiğini de biliyoruz.

- **Gürcistan'ın Türkiye ile olan ilişkileri, diğer komşularıyla kıyaslandığı zaman ne durumdadır?**

Gürcistan'ın batıya yönelmesi ve NATO üyeliği Türkiye ile ilişkilerle paralel yürümektedir. BTC Boru Hattı Projesi gibi projelerin olması, iki ülkedeki göçmen insanlar, ekonomik sorunların etkisiyle Gürcülerin Türkiye'ye kurtuluş kapısı olarak bakması nedeniyle Ankara-Tiflis ilişkileri diğer komşulara nazaran daha derin niteliktedir.

Ek-3:

Subject of these questions: The U.S foreign affairs on Central Asia and Caucasus and its effects on Turkey

Professor: Mario Menendez from Rennes IEP, Rennes/France

- **A comprehensive consideration? from ex CIA turkey chairman Graham E. Fuller, stating that Turkey has become a leading country in the Middle East after the 2002 elections. But Turkey is not anymore the one we knew before. Turkey is one of the balance of power pillars in the Middle East, lately it has given up the classical role of a loyal allied of the USA, and has started to play the foreign policy cards more intelligently. Giving up the conception of a traditional focused western foreign policy; developing relations with Iran, Syria, Israel, Russia and other countries with a visionary view without suspending the relations with western countries, especially the EU, bringing a widely movement ???area to Turkey more than before. Fuller says “new republic of Turkey uses the foreign policy cards more intelligent day by day, a big chance for this new power focus, the region, too”. Which role will the new republic of Turkey take over? What do American policy-makers say about the new foreign policy of the Justice and Development Party?**

- **According to some European academicians and politicians, Turkish foreign affairs changed since the Justice and Development Party government came to power in 2002. What do you think about recent Turkish foreign affairs?**

The changes are real even if the governmental structure is still the same. The country is more inclined to put into place policies that do not go against the EU if they do it means creating a political antagonism that would play against the country.

- **After 1950s’ the U.S started to be interested in Central Asia and the Caucasus. In your opinion, are natural sources the only reason for interests of the U.S foreign policy about this region?**

The reasons are not only linked to resources. Up to the 1980s the question was more political, communism, but after it is true that there is the recreation of a political space in

which the US must, or at least, have a place, role, power to play. It is at this moment that we see a change.

- **If the interests of Turkey and the U.S clash on the region of Central Asia and Caucasus, how does the partnership of two countries be affected from this fact?**

I don't really see a clash between them there are too many things at stake but what is new is the role of the EU and this can make Turkey take a certain number of actions that would give a priority to the EU. The Cold War strategy is over and the fact that there are new partners influences the actions.

- **Before, the Soviet government was an enemy for the U.S. the U.S focus on this feature for the foreign policy. In 1991 when USSR collapsed, the U.S found a new threat to create a new enemy in international public opinion. It was fundamentalist religious action. In the future if this element will lose its importance for being a threat for the international society, and the U.S will not able to use this tool to apply its own foreign affairs, which features can be new threat for the U.S? And how can American government use them for Central Asia and Caucasus foreign policy?**

Well there is always the threat of terrorism and how it is used by the US but not only by them what becomes more important for the US is to continue to play a role that is undermined by the presence of the EU. The EU is an economic and political entity that is not an enemy but that it plays a contender role. In other words they both want to have a leading role in the economic field.

Mario Menendez

Rennes IEP

Ö Z G E Ç M İ Ş

Adı ve SOYADI : Huriye Yıldırım

Doğum Tarihi ve Yeri : 21.02.1987, Antalya

Medeni Durumu : Bekar

Eğitim Durumu : Yüksek Lisans

Mezun Olduğu Lise : Metin-Nuran Çakallıklı Anadolu Lisesi

Lisans Diploması : Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Uluslararası İlişkiler Programı

Yüksekisans Diploması : Akdeniz Üniversitesi S.B.E. Uluslararası İlişkiler Programı

Tez Konusu : “Geçmişten Günümüze Değişen Türk Dış Politikası Kapsamında Türkiye – Gürcistan İlişkileri”

Yabancı Dil / Diller : İngilizce, Fransızca

Bilimsel Faaliyetler

- **Aralık 2008- Haziran 2011, Antalya-Tiflis**
Araştırmacı (Gürcistan siyasi sistemi hakkında), « Orta Asya- Kafkasya Uluslararası Kitap yazma Projesi », Akdeniz Üniversitesi, Antalya, Türkiye
(Bu proje kapsamında 07-22 Eylül 2010 tarihleri arasında Gürcistan’a giderek ampirik çalışmalarda bulundum. Sonucunda Gürcistan hakkında biri İngilizce olmak üzere üç makale yazdım.). Yayınlar :
 - ✓ Gürcistan Cumhuriyeti Siyasi Gelişmeler (1991-2010)”, Necati İyikan (Ed.), Orta Asya- Güney Kafkasya Siyasi Gelişmeler 1991-2010, Hiperlink Yayınları, İstanbul, 2011
 - ✓ “Gürcistan”, Necati İyikan (Ed.), Orta Asya ve Kafkasya, Gittik, Gördük, Yazdık, Hiperlink Yayınları, İstanbul, 2011
 - ✓ “The Political Developments in the Republic of Georgia (1991-2010)”, Necati İyikan (Ed.), Central Asia-south Caucasus Political Development 1991-2010, Hiperlink Publications, İstanbul, 2011
- **31 Ağustos – 06 Eylül 2009, Denizli:**
UNDP, CISCO ve HABİTAT İÇİN GENÇLİK DERNEĞİNİN düzenlediği “Cisco Networking Academy Eğitimci Eğitimi” programına katılarak eğitimci belgesi aldım.
- **30 Eylül – 04 Ekim 2009, Kuşadası:**
Ulusal Gençlik Parlamentosu Genel Kurulunda delegelik yaptım. Bu süreçte CSÜS adlı ulusal projenin hazırlanmasında görev aldım.
- **08-14 Ekim 2009, Hatay-Ankara:**
Amerikan Büyükelçiliğinin desteklediği, AEGEE’nin düzenlediği “Two Sides of a Mountain” isimli projeye katıldım. Bu projenin içeriği; Türk – Ermeni ilişkileri, Takım çalışması, Uluslar arası İletişim, Çatışma Yönetimi, Proje Döngüsü gibi konulardır.
- **23-24 Ekim 2009, Antalya:**
Ulusal Gençlik Parlamentosu Kapsamında Türkiye genelinde yürütülen “Öğrenmek İstiyorum” imza kampanyasının Antalya ilinin koordinatörlüğünü yaptım.

▪ **20 Kasım 2009, Mersin:**

Arı Hareketi ve NATO'nun düzenlediği “ Türkiye’deki Gençlerin NATO Algısının Dile Getirilmesi ve Karar Alma Süreçlerinde Genç Liderlerin Yetkilendirilmesi” başlıklı seminere katıldım.

▪ **05-06 Aralık 2009, Antalya:**

TUP ve İzgören & Akın kapsamında düzenlenen “ Eğitimci Eğitimi Programı”na katıldım.

▪ **28-31 Ocak 2010, Eskişehir:**

İçişleri Bakanlığı ve Ulusal Ajans tarafından desteklenen “Ulusal Gençlik Su Zirvesi”ne katıldım.

▪ **2-5 Şubat 2010, İstanbul:**

NATO “ Bridge for Peace” başlıklı toplantıya YATA-TÜRK temsilcisi olarak katıldım.

İş Deneyimi

▪ **27 - 30 Mayıs 2009, İstanbul**

Şef İntervention, Formula 1, İstanbul Grand Prix, İstanbul, Türkiye

▪ **Mart 2008, Antalya**

2008’de Akdeniz Üniversitesi’nde “Uluslararası Siyaset ve Diplomasi Topluluğu”nun kurucuları arasında yer aldım

▪ **2006 –2010, İstanbul**

Adrena Reklam Ajansı, Mora PR, Kuzguncuk PR – PR Asistanı ve tercüman olarak freelance olarak çalıştım.

▪ **Haziran – Ağustos 2004, Antalya**

Resepsiyonist, Club Hotel Rama, Beldibi-Antalya

Stajlar

:

▪ **2 Haziran – 29 Ağustos 2008, Antalya**

AKVAM’da (Akdeniz Üniversitesi Avrupa Birliği Araştırma Merkezi) full time staj yaptım

Projeler

:

▪ **Aralık 2008- Haziran 2011, Antalya-Tiflis**

Araştırmacı (Gürcistan siyasi sistemi hakkında), « Orta Asya- Kafkasya Uluslararası Kitap yazma Projesi », Akdeniz Üniversitesi, Antalya, Türkiye

(Bu proje kapsamında 07-22 Eylül 2010 tarihleri arasında Gürcistan’a giderek ampirik çalışmalarda bulundum. Sonucunda Gürcistan hakkında biri İngilizce olmak üzere üç makale yazdım.). Yayınlar :

Gürcistan Cumhuriyeti Siyasi Gelişmeler (1991-2010)”, Necati İyikan (Ed.), Orta Asya-

Güney Kafkasya Siyasi Gelişmeler 1991-2010, Hiperlink Yayınları, İstanbul, 2011

“Gürcistan”, Necati İyikan (Ed.), Orta Asya ve Kafkasya, Gittik, Gördük, Yazdık, Hiperlink Yayınları, İstanbul, 2011

The Political Developments in the Republic of Georgia (1991-2010)”, Necati İyikan (Ed.), Central Asia-south Caucasus Political Development 1991-2010, Hiperlink Publications, İstanbul, 2011

▪ **22 Nisan 2009, Antalya**

Akdeniz Üniversitesi’nde akademik danışmanlığını Yrd. Doç. Dr. Necati İyikan’n yaptığı “Kadın ve Siyaset” konulu bir brifing verdim.

▪ **9 Mayıs 2008, Antalya**

9 Mayıs 2008 Avrupa Gününde düzenlenen “Türkiye – AB İlişkileri Nereye Gidiyor” isimli sempozyumdan sonra aynı isimde çıkarılan kitabın editoryasında çalıştım. Kitabın editörleri Yrd. Doç. Dr. Necati İyikan ve Yrd. Doç. Dr. Erol Esen’dir.

Adres

:Altındağ Mah. Turgutreis Cad. Öz Apt 58/2 Muratpaşa /ANTALYA